

Prihvaćanje pripadnica i pripadnika seksualnih i rodnih manjina u obitelji

"LORI" Rijeka

PRIHVAĆENOST PRIPADNICA I PRIPADNIKA SEKSUALNIH I RODNIH MANJINA U OBITELJI U HRVATSKOJ

Rezultati istraživanja

PRIHVAĆENOST PRIPADNICA I PRIPADNIKA SEKSUALNIH I RODNIH MANJINA U OBITELJI U HRVATSKOJ

Rezultati istraživanja

Istraživanje među pripadnicama i pripadnicima seksualnih i rodnih manjina o prihvaćenosti u vlastitoj obitelji,
Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“, 2007.

Istraživanje stavova građana i građanki Hrvatske ukoliko bi članovi/ce njihovih obitelji bili/e homo/biseksualne, transrodne ili transeksualne osobe
PULS - nezavisna istraživačka agencija, 2007

Uredile:
Snježana Božić
Danijela Almesberger

Autor i izdavač:
Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“

*Istraživanje među pripadnicama i pripadnicima seksualnih i rodnih manjina
o prihvaćenosti u vlastitoj obitelji* uredile:

Snježana Božić
Danijela Almesberger

Naklada: 1000 primjeraka

Grafička obrada i tisk:
Tiskara Lambert

ISBN: 978-953-99493-3-2

CIP

Tiskanje ove publikacije omogućeno je temeljem finansijske potpore:

...Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva u skladu s Ugovorom broj 07578-06-01.
Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište
Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva. Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva,
Zagreb, Kušlanova 27, <http://zaklada.civilnodrustvo.hr>

...The Global Fund for Women, 1375 Sutter Street, Suite 400, San Francisco, CA 94109, SAD,
<http://www.globalfundforwomen.org>

SADRŽAJ

Istraživanje među pripadnicama i pripadnicima seksualnih i rodnih manjina o prihvaćenosti u vlastitoj obitelji – Lezbijska organizacija riječka „LORI“

1. Uvod	7
2. Dosadašnja istraživanja.....	10
3. Metodologija i uzorak.....	13
4. Rezultati istraživanja.....	14
4.1. Uzorak ispitanica/ka	14
4.2. Roditelji/skrbnici	16
4.3. Otvorenost po pitanju seksualne orientacije i/ili rodnog/spolnog identiteta (i izražavanja) u obitelji i važnost coming out-a.....	17
4.4. Coming out u obitelji	21
4.5. Reakcija roditelja na saznanje da je dijete lezbijka, gej muškarac, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba	34
4.6. Nakon coming out-a roditeljima/skrbnicima	37
4.7. Prihvaćenost istospolnih veza u obitelji LGBTQ osoba	42
4.8. Komentari i dodatna razmišljanja ispitanica/ka.....	47
5. Zaključak.....	49
6. Literatura.....	52
7. Prilog 1: Tablice	53
8. Prilog 2: Upitnik.....	56
9. O Lezbijskoj organizaciji Rijeka „LORI“	57

Istraživanje stavova građana i građanki Hrvatske ukoliko bi članovi/ce njihovih obitelji bili/e homo/biseksualne, transrodne ili transeksualne osobe – PULS, nezavisna istraživačka agencija

1. Uvod i metodologija	70
2. Rezultati istraživanja.....	70
2.1. Osnovno poznavanje pojmove i poznavanje osoba koje su pripadnici/ce seksualnih i rodnih manjina.....	70
2.2. Stavovi ispitanika/ca ukoliko bi njihovo dijete bilo homoseksualne ili biseksualne orientacije.....	73
2.3. Stavovi ispitanika/ca ukoliko bi njihovo dijete bilo transeksualno	91
3. Zaključak.....	95

1. UVOD

Proces kojim LGBTIQ osobe spoznaju i otkrivaju svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet kako sebi samima, tako i drugima nazivamo još i *coming out*-om (eng.)¹ Također, *coming out* se odnosi i na sam čin razgovora s nekim o svom seksualnom i/ili rodnom identitetu.

Coming out obuhvaća različite procese², odnosno situacije u životu lezbijke, gej muškaraca, biseksualnih, transrodnih i transeksualnih osoba:

- proces u kojem se osoba susreće sa saznanjem da je drukčija po pitanju svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta (počinje razmišljati da je homo/biseksualne orijentacije ili transrodna, odnosno transeksualna);
- moguć pokušaj negiranja ove činjenice³ ili s druge strane početak procesa samoidentifikacije kao LGBTIQ⁴ osobe;
- proces prihvaćanja svog seksualnog i/ili rodnog identiteta (često vezano uz želju da se upozna LGBT zajednica);
- razvijanje pozitivnih osjećaja vezanih uz svoj identitet, osjećaja ponosa i samopoštovanja te prevladavanje negativnih osjećaja o sebi;
- stav i osjećaj osobe da se želi prestati skrивati te želi biti otvorena s drugima po pitanju svog identiteta⁵.

S otkrivanjem seksualne orijentacije ili rodnog identiteta/izražavanja koji (još) nisu društveno prihvaćeni, osoba se istovremeno suočava s negativnim porukama okoline (koja homo/biseksualne i transrodne/transeksualne osobe često etiketira kao „nenormalne“, „poremećene“, „perverzne“ i sl.), prisutnom diskriminacijom te socijalnim odbacivanjem. U ovome, za razliku od pripadnika/ca drugih marginaliziranih grupa - lezbijke, gej muškarci, biseksualne, transrodne ili transeksualne osobe (njavjerojatnije) neće imati podršku u svojim obiteljima.

S druge strane, skrivanje svog identiteta podrazumijeva život u laganju i strahu pred svakodnevnim situacijama zbog kojih bi osoba mogla biti „otkrivena“, izloženost brojnim traumama, usamljenost, otuđenost od bliskih osoba i sl. Također, situacije kao finansijska ili druga ovisnost o nekome, strah od gubitka posla ili fizičkih napada objektivni su razlozi koji sprječavaju LGBT osobe da otkriju svoj seksualni ili rodni identitet/izražavanje.

Čini se da su obje opcije (skrivanje i otkrivanje) nesigurne i „potencijalno pogubne“. Međutim, brojna svjedočanstva osoba koja su otvorene (*out*) govore o osjećaju oslobođenja otkad su se prestale skrивati, o većem samopouzdanju, o boljem osjećaju o sebi, o boljim odnosima s okolinom i sl. Izgleda da bez obzira na mogućnost veće diskriminacije i neprihvaćenosti, presudan je onaj osjećaj i slika koju osoba ima o sebi.

Jedna od osnovnih poteškoća s kojima se susreću pripadnici/e rodnih i seksualnih manjina je otkrivanje svoje seksualne orijentacije i/ili spolnog/rodnog identiteta/izražavanja roditeljima i članovima/cama obitelji. Homo/bi/transfobija u obitelji, strah LGBT osoba da otkriju svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet članovima/cama obitelji, iskustvo udrug o psihičkom i fizičkom nasilju nad LGBT osobama u njihovim obiteljima te podaci istraživanja u Hrvatskoj koji pokazuju da su članovi/ce obitelji na drugom mjestu kao počinitelj nasilja i sl., - sve ovo ide u prilog mišljenju da LGBT osobe u Hrvatskoj nisu prihvaćene u svojim obiteljima. Brojni slučajevi dokumentiraju emocionalno nasilje i napade od strane članova obitelji s namjerom da ih se kazni ili promijeni

1 Coming out (eng.) – hrv. iskorak, odnosno „izaći van“, iskoracići.

2 Barbara, A. M., Chaim G., Doctor F. (2007). Asking the right questions, 2. talking about sexual orientation and gender identity in mental health, counselling, and addiction settings

3 Mnoge LGBT osobe negiraju na početku svoj identitet upravo zbog društvene neprihvaćenosti i internaliziranih negativnih stavova o homo/biseksualnosti, transrodnosti ili transeksualnosti.

4 LGBTIQ (lezbijke, gej muškarci, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe)

5 Ovaj proces je individualan, te ne prolaze nužno sve/i pripadnice/ci seksualnih i rodnih manjina kroz sve navedene faze

njihov seksualni/rodni identitet. Neke osobe su prisiljene napustiti dom nakon što otkriju roditeljima svoju homo/biseksualnost ili netradicionalno rodno izražavanje, a ponekad se odnosi zauvijek prekinu i nikada ne oporave. Mlade transrodne osobe, kao maloljetne osobe, najčešće su prepustene volji svojih roditelja ili skrbnika/ca, koji često ne razumiju njihova iskustva, osjećaje i razmišljanja. Ponekad roditelji traže i savjet stručne osobe u želji da svoju djecu „poprave“ ili „isprave“ (kao i roditelji homo/biseksualnih osoba). Nerijetko se pokaže da su i same stručne osobe neinformirane ili krivo informirane.

Istraživanja među LGBTQ populacijom u Hrvatskoj (2005. i 2006.)⁶ na pitanje tko je počinitelj nasilja daju iste rezultate - nakon nepoznate osobe, na drugom mjestu su roditelji, odnosno obitelj.

U drugom istraživanju, provedenom među 1.121 ispitanika/ca - studenata/ica⁷, dobiveni su podaci da bi se 13,7% muških ispitanika i 3,4% ženskih ispitanica odreklo sina ukoliko bi on bio homoseksualac. Dodatno, ispitanici/e ne žele da im dijete odrasta u društvu koje tolerira mušku homoseksualnost (60,3% muških osoba i 26,3% ženskih osoba), odnosno žensku homoseksualnost (37,5 % muških osoba i 28,6% ženskih osoba).

Vezano za temu prihvaćenosti LGBTQ populacije u obitelji, u jednom američkom istraživanju provedenom među heteroseksualnim roditeljima i rođacima koji imaju dijete ili člana/icu obitelji koje je gej muškarac, lezbijska, biseksualna osoba pokazali su se sljedeći rezultati.⁸

- potvrđena su prijašnja istraživanja koja ukazuju da je homofobija u vrlo bliskom odnosu, vezana je i podudara se s tradicionalnim rodnim/spolni ulogama i stereotipima
- religioznost roditelja i članova/ica obitelji kao i vrijeme koje je prošlo od kad roditelji znaju za seksualnu orientaciju djeteta povezani su s razinom njihove homofobije. Što duže osoba zna za djetetovu seksualnu orientaciju, to je manje homofobična.
- roditelji s izraženom homofobijom su oni kod kojih su značajno izražene rodne/spolne uloge i stereotipi vezani uz njih; koji su više religiozni i konzervativni te su manje vremena upoznati s orientacijom djeteta
- lezbijke, gej i biseksualne osobe kojima su roditelji upoznati s njihovom seksualnom orientacijom izvještavaju o boljim i pozitivnijim odnosima s roditeljima u odnosu na one kojima roditelji nisu upoznati

Istraživanja pokazuju da i dob igra važnu ulogu pri "coming out-u". Pokazuje se da je ona negativno povezana s prihvaćanjem od strane okoline i pozitivnim reakcijama odnosno, što su osobe koje naprave "coming out" starije, to njihova okolina negativnije reagira na njihovo izjašnjavanje o seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu. Kao najčešći razlog boljeg prihvaćanja mladih osoba navodi se percipirana mogućnost da se radi samo o mladenačkoj fazi, odnosno zbumjenosti ili eksperimentiranju, što ostavlja nadu da to ipak nije konačno i da još ima vremena za promjenu (King, Noelle, 2005.).

U Hrvatskoj do sada nije bilo ozbiljnijih istraživanja na temu prihvaćenosti LGBTQ populacije u vlastitim obiteljima. *Istraživanje među pripadnicama i pripadnicima seksualnih i rodnih manjina o prihvaćenosti u vlastitoj obitelji* (Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“, 2007.) i *Istraživanje stavova građana i građanki Hrvatske* ukoliko bi članovi/ce njihovih obitelji bili/e homo/biseksualne, transrodne ili transeksualne osobe (PULS – nezavisna agencija za istraživanje tržista i javnog mnenja, 2007.) nastali su u sklopu Kampanje za smanjenje diskriminacije i prihvaćanje

6 Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ (2006.) *Procjena potreba LGBTQ zajednice u Hrvatskoj*; Pikić, A., Jugović, I. (2006.) *Nasilje nad lezbijkama, gejovima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj*. Zagreb: Lezbijska grupa Kontra

7 Parmač, M. (2005.) *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orientacije*

8 Holtzen, David W. (1993.) *Family responses to homosexuality: Correlates to homophobia, gay/lesbian self-disclosure and parent/sibling homophobia*

pripadnica/ka seksualnih i rodnih manjina u obitelji (LORI, 2007.). Kampanja *Obitelj bez predrasuda* pokrenuta je s ciljem informiranja i senzibiliziranja roditelja/obitelji za bolje razumijevanje i prihvaćanje lezbijki, gej muškaraca, biseksualnih, transrodnih, transeksualnih i queer osoba u svojim primarnim sredinama. Kampanja je, osim istraživanja obuhvatila i edukativni materijal te literaturu (otvoreno pismo u dnevnim novinama, letci, brošura, publikacija); Internet stranicu (www.obitelj-bez-predrasuda.info); radionice u svrhu samoosnaživanja zajednice i forum kazališne predstave u većim gradovima Hrvatske u svrhu senzibiliziranja javnosti (Udruge Lori i Alarm).

Zahvaljujemo svim osobama koje su sudjelovale u provedbi istraživanja: osobama koje su sudjelovale u istraživanju i izdvojile svoje vrijeme za ispunjavanje upitnika; Ani, Arini, Danijeli, Ivani, Nataši i dr. Lori aktivistkinjama i aktivistima na predanosti i trudu u provođenju istraživanja; Snježani Božić, prof. psih. (Nastavni zavod za javno zdravstvo PGŽ-e, Odjel za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti) na izuzetnoj posvećenosti ovom istraživačkom radu unatoč često teškim uvjetima; stručnim suradnicama mr. sc. Barbari Kalebić Maglica (Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci) i Jasminki Juretić, prof. psih. (Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci) na brojnim sugestijama i velikoj pomoći u istraživanju te Zdravku Tovilović, prof. psih. koji se radnom timu priključio pri kraju, ali s neizostavnim doprinosom; volonterkama i volonterima koje/su sudjelovale/i u ovom projektu, Zoranu, Martini i drugima; istraživačkoj agenciji PULS na ekspeditivnosti i dobroj suradnji te donatorima – Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnoga društva i organizaciji Global Fund for Women na finansijskoj pomoći projektu.

LORI tim

2. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Rezultati dosadašnjih istraživanja koja se odnose na otkrivanje svoje seksualne orientacije i/ili spolnog/rodnog identiteta unutar obitelji su raznovrsni. Kod LGBT osoba koje su potražile psihološku pomoć u vidu grupnog suporta, *coming out* u obitelji javlja se u rasponu od 60 do 80% istih. Na slučajnom uzorku studentske populacije postotak se kreće između 25% i 65%. Proces razotkrivanja vlastite seksualne orientacije odnosno spolnog/rodnog identiteta članovima/cama obitelji, pogotovo roditeljima može biti jako stresan (Savin-Williams i Dube, 1998.). Kao vodeći razlog zašto LGB osobe ne otkrivaju vlastitu seksualnu orientaciju unutar obitelji je strah od negativne reakcije roditelja (D'Augelli i Hershberger, 1993.; D'Augelli, Hershberger i Pilkington, 1998.). LGB osobe često izvještavaju o verbalnom zlostavljanju unutar obitelji kao i fizičke napade (Pilkington i D'Augelli, 1995.). U prijašnjim studijama D'Augelli i suradnika (1998.) rezultati upućuju da su LGB osobe koje su napravile *coming out* u obitelji bile češće zlostavljane unutar obitelji od onih koje nisu *out*. LGB osobe koje nisu *out* izvještavaju o većem strahu od verbalnog i fizičkog zlostavljanja u svojim obiteljima.

Neki od rezultata istraživanja ukazuju da je verbalno zlostavljanje zbog seksualne orientacije povezano s roditeljskom svjesnošću o homoseksualnoj orientaciji vlastitog djeteta (D'Augelli i dr., 1998.). Roditelji koji sumnjuju na homoseksualnu orientaciju vlastitog djeteta skloni su davati antigej komentare koji ih na neki način osvješćuju da imaju dijete LGB orientacije. Djeca koja su rodno atipična izazivaju više negativnih poruka i ponašanja od strane roditelja.

Tijekom posljednjih dvadesetak godina istraživanja, rezultati pokazuju da LGB osobe doživljavaju stresne i traumatske situacije koje su rezultati stigme i viktimizacije tih osoba u društvu (D'Augelli, 1998.; Herek, 1995.; Otis i Skinner, 1996.; Rivers i D'Augelli, 2001.). Stres manjine (Meyer, 1995.) javlja se kao reakcija na društveno neodobravanje i negativne reakcije prema istospolnoj aktivnosti kao i prema neadekvatnom rodnom izražavanju. Jedan dio LGB populacije uspijeva se nositi s takvim stresorima, dok velik broj njih ima poteškoće koje mogu dovesti do raznih psihičkih i fizičkih posljedica. Percipirana diskriminacija je povezana s većim brojem mentalnih zdravstvenih poteškoća sugerirajući da je takva viktimizacija jednim dijelom odgovorna za brojne psihičke teškoće koje se konzistentno javljaju kod LGB osoba odrasle dobi u epidemiološkim studijama (Cochran, 2001.). Razumno je pretpostaviti da negativne posljedice stigme i viktimizacije imaju više utjecaja na LGB mlađež nego kod odraslih. Velik broj istraživanja na LGB mlađeži ukazuju na postojanje više mentalno zdravstvenih problema za razliku od heteroseksualnih vršnjaka.

Malo je znanstvenih rezultata koji govore o transrodnjoj/transekualnoj mlađeži iako postoje nalazi da i oni doživljavaju stresne situacije i žrtve su stigme i viktimizacije (Grossman, D'Augelli i Salter, 2006.).

Veliki interes kod istraživanja LGBT osoba odnosi se na povećan rizik za zdravstvene poteškoće kao i mogućnosti mentalnog oboljenja (D'Augelli i Hershberger, 1993.; Fergusson, Horwood i Beauprais, 1999.; Lock i Steiner, 1999.; Saewyc, Bearinger, Heinz, Blum i Resnick, 1998.; Safran i Heimberg, 1999.). Evidentna je značajna zlouporaba alkohola i ostalih psihoaktivnih supstanci kod LGB osoba (Jordan, 2000.), kao i rizično seksualno ponašanje koje povećava šansu za HIV infekcijom (Remafedi, 1994.; Rosario, Meyer – Bahlburg, Hunter i Gwadz, 1999.; Rotheram-Borus, Rosario, Van Rossem, Reid i Gillis, 1995.). Međutim, najvažniji kao i najsadržajniji rezultati takvih istraživanja odnose se na suicidalnost (McDaniel, Purcell i D'Augelli, 2001.). Remafedi, French, Story, Resnick i Blum (1998.) su uspoređivanjem LGB i heteroseksualne mlađeži u Minnesota javnim školama, pronašli povezanost između seksualne orientacije i povećanog rizika za suicid. DuRant, Krownchuk i Sinal (1998.) pronašli su značajnu povezanost između homoseksualne aktivnosti i pokušaja suicida kod muških srednjoškolaca.

Velik broj čimbenika utječe na mentalno zdravlje LGB osoba. Takve osobe prolaze sve razvojne poteškoće kao i ostala mladež uz velike fluktuacije samopoštovanja. Adolescencija je period tranzicije između djetinjstva i odrasle dobi koja povlači za sobom važne razvojne poteškoće vezane uz izgradnju i artikulaciju vlastitog identiteta. Razvoj identiteta javlja se tijekom bioloških promjena, uspostavljanjem socijalne mreže i vlastitog društva kao i promjenama u odnosima unutar obitelji (Graber i Archibald, 2001.; McClintock i Herdt, 1996.). Uz normalne razvojne zadatke i poteškoće LGB osobe susreću se i sa specifičnim stresorima glede vlastite seksualne orientacije, s posebnim naglaskom na razotkrivanje vlastite seksualne orientacije roditeljima i prijateljima (Savin-Williams, 1998.).

Rosario, Rotheram-Borus i Reid (1996.) pronašli su da su emocionalne poteškoće kod LGB osoba značajno povezane s recentnim stresorima koji su povezani sa seksualnom orientacijom i/ili rodnim identitetom. Razotkrivanje vlastite seksualne orientacije koje nailazi na ismijavanje od drugih povezano je s emocionalnim poteškoćama kao i problemima u ponašanju. Floyd, Stein, Harter, Allison i Nye (1999.), pronašli su značajnu povezanost između majčinih stavova glede seksualne orientacije i depresivnih simptoma. Zlostavljanje zbog seksualne orientacije je također jedan od važnijih stresora kod većine LGB osoba koje može utjecati na njihovo mentalno zdravlje.

Otkrivanje vlastite seksualne orientacije i/ili rodнog identiteta/izražavanja samo po sebi je stresno iskustvo koje paralelno kreira i kruz u unutar obitelji. Obiteljski stres u tim situacijama širi se od članova/ica obitelji koji/e su prvi/e saznali/e za seksualnu orientaciju i/ili rodni identitet, bilo da im je rečeno od samih tih osoba ili su saznali/e na neki drugi način, prema drugima u obitelji, uključujući supruga/suprugu, braću/sestre, baku/djeda i širu obitelj. Javlja se tipičan obrazac ponašanja u vidu povlačenja. Malo je poznato kako otkrivanje vlastite seksualne orientacije i/ili rodнog identiteta/izražavanja utječe na pojedine članove/ice unutar obitelji, a još je manje poznato kako pojedini članovi/ice utječu jedni na druge nakon *coming out-a* člana/ice obitelji. Isto tako, reakcije unutar obitelji razlikuju se s obzirom da li su obitelji tradicionalne, religiozne i konzervativnih stavova ili liberalne koje poštuju različitost.

Geografski kontekst je značajan faktor koji utječe na različitost u obiteljskim reakcijama i ponašajnim obrascima. Pretpostavlja se da postoje razlike u obiteljima koje potječu iz ruralnih ili urbanih sredina. Možemo reći da ne postoji tipična univerzalna reakcija članova/ica obitelji na otkrivanje seksualne orientacije. Međutim, važno je spoznati adaptivne procese koji pomažu članovima/icama obitelji da prihvate LGB identitet osobe na način da ga integriraju u obiteljsku strukturu i osnaže cjelokupnu obitelj s LGB članom/icom u lokalnoj zajednici. Ukratko, nakon što osoba otkrije svoju seksualnu orientaciju i/ili rodni identitet neizostavno dolazi do promjena u obitelji, kao i u odnosu prema obitelji. Kakve su to promjene postaje predmet suvremenih istraživanja na tom području.

Različitost obiteljskih reakcija

Velik broj LGB osoba ima strah da će ih obitelj odbaciti nakon otkrivanja seksualne orientacije. U studiji na 32 odrasle osobe homoseksualne orientacije Ben-Ari (1995.) došao je do rezultata da 52% ispitanika/ica ima strah od roditeljskog odbacivanja nakon *coming out-a*. U kvalitativnoj studiji na 748 australskih adolescenata/ica istospolne orientacije, Hillier (2002.) izvještava da se mladež boji obiteljskog odbacivanja i zabrinuti su da ne povrijede emocije roditelja. U analizi podataka na 542 LGB osobe, D'Augelli (2002.) nalazi da 23% ispitanika procjenjuje razotkrivanje svoje orientacije izrazito stresnim, jako stresnim njih 19%, osrednje stresnim 28% i 29% onih koji nemaju problema s *coming out-om*. LGB osobe koje još uvijek žive sa svojom obitelji i napravile su *coming out* unutar nje doživjele su i više nasilja (D'Augelli, Hershberger i Pilkington, 1998.). Pilkinson i D'Augelli (1995.) navode da je preko 1/3 uzorka LGB osoba bilo verbalno zlostavljanje od članova/ica svoje obitelji, a 10% njih bilo je i fizički maltretirano zbog svoje seksualne orientacije. U studiji od 206 mladih lezbijki i biseksualnih žena, D'Augelli (2003.) navodi da majke češće verbalno zlostavljuju (14%) svoje kćeri od očeva (4%), kao i fizički maltretiraju (7%

prema 2% očeva). Ovakvi rezultati mogu se djelomično objasniti i činjenicom da su majke više upoznate sa seksualnom orijentacijom od očeva (gotovo $\frac{3}{4}$ majki u odnosu $\frac{1}{2}$ očeva u uzorku). Iako većina istraživanja i iskustava LGB osoba govore u smjeru da roditelji imaju inicijalno negativne reakcije na njihovu seksualnu orijentaciju, pokazalo se dodatnim istraživanjima da reakcije roditelja postaju vremenom sve pozitivnije (Savin-Williams i Dube, 1998.). Cramer i Roach (1988.) u uzorku odraslih gej muškaraca dobili su da je 55% njihovih majki i 42% očeva imalo negativnu reakciju na početku. Robinson, Walters i Skeen (1989.) navode da su najčešće inicijalne reakcije roditelja - tuga (74%), žaljenje (58%), depresija (49%) i strah za djetetovu dobrobit (74%). Boxer, Cook i Herdt (1991.) u svojoj studiji iznose da LGB osobe više otkrivaju svoju seksualnu orijentaciju majkama nego očevima. Na lezbijskom uzorku, 63% njih je reklo svojim majkama, a njih 37% očevima. Na uzorku gej muškaraca njih 54% napravilo je *coming out* prema majkama i 28% očevima. D'Augelli i Hershberger (1993.) navode da je 11% njih doživjelo pozitivne reakcije roditelja nakon *coming out-a*.

LGB osobe koje su napravile *coming out* u obitelji pokazuju manju razinu internalizirane homofobije. Roditeljske reakcije postaju pozitivnije nakon *coming out-a* u obitelji. Jedna od važnijih pozitivnih reakcija koja se javlja kod roditelja je značajno manje prisustvo verbalnog zlostavljanja zbog LGB orijentacije od identiteta. Nakon napravljenog *coming out-a* u obitelji osobe imaju osjećaj da je "najgore prošlo". Usporedno s tim smanjuje se strah od zlostavljanja unutar obitelji te percipiraju više obiteljske podrške. LGB osobe koje tijekom djetinjstva nisu pokazivale veću razinu rodne atipičnosti su više sklone izbjegavati *coming out* unutar obitelji. Takve osobe navode niz razloga što uglavnom uključuje strah od negativne reakcije roditelja kao i gubitak odnosa s njima. Neki od njih vide tajnovitost glede vlastite seksualne orijentacije, od rodnog/spolnog identiteta kao jedini način življena. Međutim, treba imati na umu da procjene i odbijanje razotkrivanja vlastite seksualne orijentacije tih osoba mogu biti opravdane zbog relativno točne predikcije roditeljskih reakcija.

Istraživanja glede LGBT tematike, osim kad je riječ o radu udrug (Lori, Iskorak, Kontra, Ženska soba) u nas su i dalje deficitarna.

Gore navedeni rezultati dosadašnjih istraživanja na temu *coming out-a* unutar obitelji vezani su za zapadne civilizacije gdje je pokret za LGBT prava puno ranije započet. Ovim istraživanjem pokušati će se dobiti daljnje odrednice i smjernice, ne samo za rad s LGBT osobama, već i za rad s njihovom okolinom.

Snježana Božić

3. Metodologija i uzorak

U sklopu Kampanje za smanjenje diskriminacije i prihvatanje pripadnika/ca seksualnih i rodnih manjina u obitelji provedeno je i Istraživanje među pripadnicima i pripadnicima seksualnih i rodnih manjina o prihvatenosti u vlastitoj obitelji u Hrvatskoj. Istraživački dio projekta zamišljen je kao studija kojom će se ispitati iskustva i stavovi pripadnika/ca seksualnih i rodnih manjina kao i članova/ica njihove obitelji s prihvatanjem njihove seksualne orijentacije i/ili rodnog/spolnog identiteta/izražavanja u obitelji.

Ciljevi istraživanja:

- Utvrditi sociodemografsku strukturu ispitanika/ica kao i njihovih roditelja
- Ispitati potrebu i važnost *coming out-a* unutar obitelji
- Upoznati iskustva LGBTQ osoba prilikom *coming out-a*, s posebnim naglaskom na roditelje
- Utvrditi prve reakcije članova/ica obitelji na saznanje o seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu osobe
- Utvrditi postojanje različitih oblika nasilja kao i ponašanja nakon *coming out-a*

Podaci su prikupljeni tijekom gotovo tri mjeseca, od kraja lipnja do kraja rujna 2007. godine. U tom je razdoblju prikupljeno 236 pravilno popunjениh upitnika.

Korišteni upitnik sastoji se od 50 pitanja od kojih su 6 deskriptivnog tipa. Prvi dio upitnika sadrži sociodemografske varijable. U drugom dijelu upitnika uključena su pitanja koja se odnose na emocije i stavove ispitanika/ica glede *coming out-a* kao i reakcije članova/ica obitelji. U trećem dijelu upitnika nalaze se pitanja koja se odnose na ponašanja nakon *coming out-a* kao i pitanja otvorena za sugestiju.

Postupak

Istraživanje je provedeno putem upitnika. Upitnik se distribuirao osobno ispitanicima/ama te udrugama u papirnatom obliku, a za ispunjavanje u elektronskom obliku bio je dostupan na Internet stranicama www.lori.hr, www.obitelj-bez-predrasuda.info, www.gay.hr i www.cro-lesbians.com. Na Internet stranicama ispitanici/ce su mogli/e ispuniti upitnik online ili ga preuzeti te ispunjenog poslati e-mailom ili poštom u udrugu LORI, dok su papirnati upitnici prikupljeni u udrugama ili su slani poštom u udrugu LORI. Vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika bilo je oko 30 minuta.

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 236 ispitanika/ica. Sociodemografski podaci uzorka navedeni su u rezultatima.

Obrada rezultata

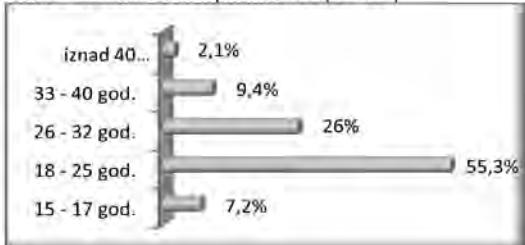
Osim deskriptivne statistike, od statističkih analiza, korišteni su t-testovi za nezavisne uzorke, Pearsonovi koeficijenti korelacije, te neparametrijski test Hi-kvadrat.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Uzorak ispitanica/ka

U istraživanju je sudjelovalo 236 osoba u dobi od 15 do 47 godina. U uzorku prevladavaju mlade osobe, najveći broj osoba pripada grupi od 18 do 25 godina, a slijedi je dobna skupina od 26 do 32 godine.

Slika 1. Prikaz dobi ispitanica/ka (N=235)

U tablici broj 1 prikazana su mjesta boravka samih ispitanika/ca.

Gotovo pola ispitanica/ka je iz Zagreba (47%). Po brojčanosti, slijede ispitanici/ce koji/e žive u Rijeci (14,4%) i Splitu (7,6%). Nisu zastupljena ruralna mjesta. Kategorija ostalo podrazumijeva gradove i one sredine čija je frekvencija ispitanika/ca bila niska odnosno manja od 6 ispitanika/ca.

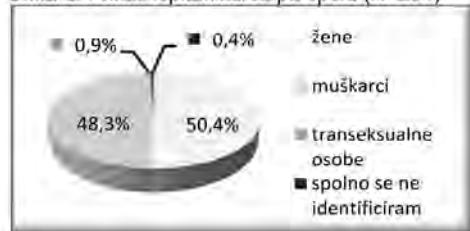
Tablica 1. Prikaz mjesta stanovanja

	N (Broj ispitanika/ca)	Postotak
Zagreb	111	47 %
Rijeka	34	14,4 %
Split	18	7,6 %
Pula	10	4,2 %
Varaždin	7	3,0 %
Osijek	6	2,5 %
Slavonski Brod	6	2,5 %
Ostalo (manje od 6 ispitanika/ča)	44	18,6 %

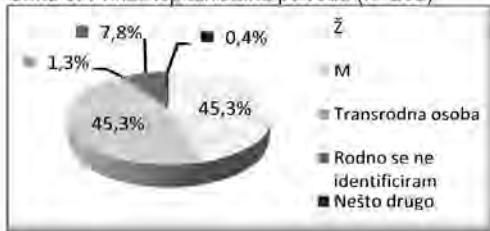
Podjednaka je zastupljenost žena i muškaraca u istraživanju (50,4% žena i 48,3% muškaraca). Dvije transeksualne osobe su sudjelovale u istraživanju, kao i jedna koja se spolno ne identificira.

Gledajući rod ispitanica/ka, jednak dio osoba je ženskog, odnosno muškog roda (45,3%), čak 7,8% osoba se rodno ne identificira dok je njih 1,3% transrodna osoba.

Slika 2. Prikaz ispitanika/ca po spolu (N=234)

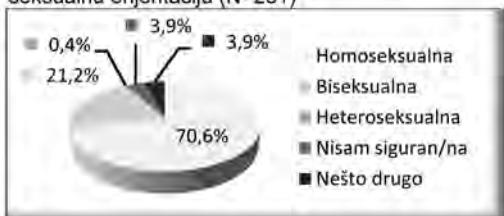
Slika 3. Prikaz ispitanica/ka po rodu (N=232)

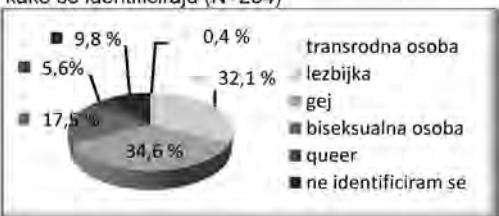
Što se tiče seksualne orientacije, najveći postotak sudionica/ka istraživanja je homoseksualne orientacije (70,6%). Biseksualnih osoba je 21,2%, 3,9% osoba nije sigurno u vlastitu orientaciju te se isti postotak osoba ne svrstava u ponuđene kategorije već izjavljuje „nešto drugo“.

Na pitanje kako se identificiraju, najveći broj ispitanica/ka se identificira kao gej (34,6%), odnosno lezbijka (32,1%) te biseksualna osoba (17,5%). Zanimljivo je da gotovo 10% ispitanica/ka izjavljuje kako se „ne identificira“, dok se 5,6% osoba identificira kao queer.

Slika 4. Prikaz ispitanica/ka s obzirom na seksualnu orijentaciju (N=231)

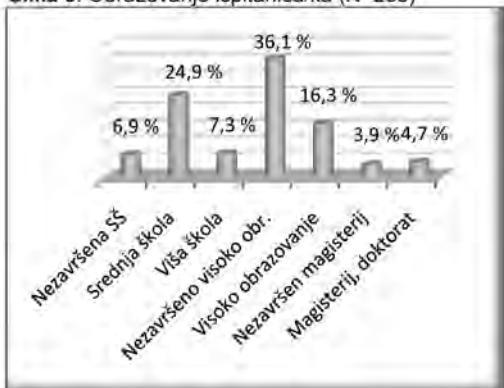
Slika 5. Prikaz ispitanica/ka s obzirom na to kako se identificiraju (N=234)

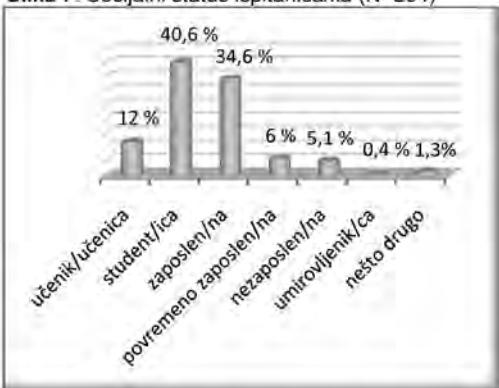
Najbrojnije/i su ispitanice/i s nezavršenim visokim obrazovanjem (36,1%) te sa završenom srednjom školom (24,9%) što odgovara i rasponu dobi ispitanica/ka (Slika 6.). Slijedi 16,3% ispitanica/ka sa završenim visokim obrazovanjem.

Najveći dio uzorka, s obzirom na socijalni status ispitanica/ka, pripada studentskoj populaciji (40,6%) kao i zaposlenima (34,6%).

Slika 6. Obrazovanje ispitanica/ka (N=233)

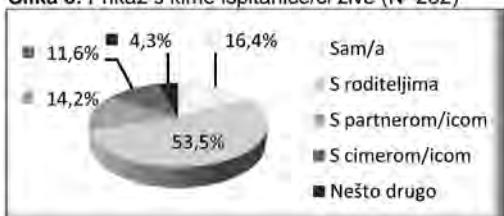
Slika 7. Socijalni status ispitanica/ka (N=234)

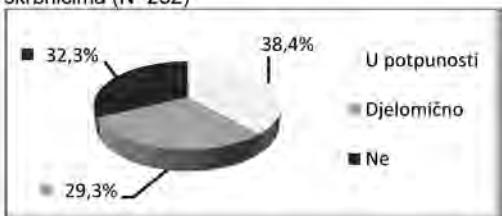
Više od polovice ispitanica/ka živi s roditeljima (53,5%), dok otprilike njih podjednak broj živi samo (16,4%), odnosno s partnerom/icom (14,2%).

Što se tiče finansijske ovisnosti o roditeljima ispitanici/ce su se podjednako raspodijelili/e: 38,4% ispitanica/ka izjavljuje kako je u potpunosti finansijski ovisno o roditeljima, 29,3% osoba je djelomično ovisno te njih 32,3% nije finansijski ovisno o roditeljima.

Slika 8. Prikaz s kime ispitanice/cl žive (N=232)

Slika 9. Finansijska ovisnost ispitanica/ka o roditeljima/skrbnicima (N=232)

4.2. Roditelji/skrbnici

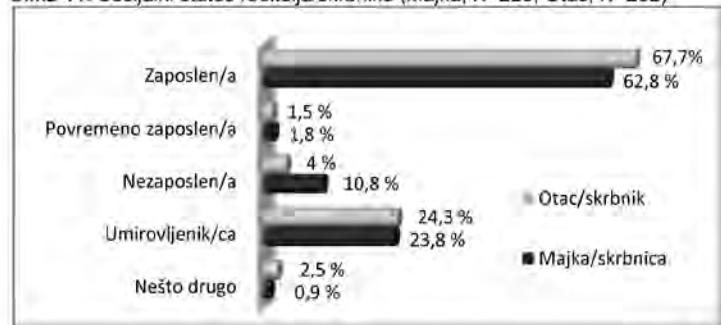
Najveći postotak roditelja ima završenu srednju školu (42,5% majki i 43,2% očeva). Otpriklje svaki četvrti roditelj ima završeno visoko obrazovanje (21,5% majki i 26,8% očeva), a slijede ih roditelji sa završenom višom školom (18,4% majki i 13,1% očeva).

Najveći postotak roditelja je zaposleno (62,8% majki i 67,8% očeva). 23,8% majki i 24,3% očeva je u mirovini te je 10,8% majki odnosno 4% očeva nezaposleno.

Slika 10. Obrazovanje roditelja/skrbnika (Majka, N=228; Otac, N=213)

Slika 11. Socijalni status roditelja/skrbnika (Majka, N=223; Otac, N=202)

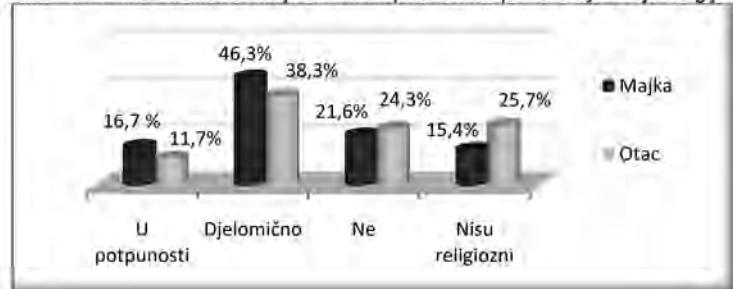
Veliki postotak ispitanica/ka izjavljuje da im roditelji pripadaju katoličkoj vjeri (majka kod 78,7% osoba, otac kod 66,7%). Slijede roditelji koji su ateisti i to majka kod 12% ispitanica/ka, a otac kod njih 22,7%.

Tablica 2. Prikaz kojoj religiji/vjerovanju pripadaju roditelji/skrbnici

	Katolik/kinja	Pravoslavac/ka	Protestant/ica	Musliman/ka	Ateist/kinja	Agnostik/inja	ostalo	N
majka	78,7%	3,6%	0,4%	/	12,0%	3,6%	1,8%	225
otac	66,7%	4,8%	/	1,4%	22,7%	2,9%	1,4%	207

Što se tiče prakticiranja religije/vjere, najveći postotak roditelja djelomično prakticira vjeru (majka 46,3%; otac 38,3%). Religiju/vjeru ne prakticira 21,6% majki te 24,3% očeva, dok 15,4% majki, odnosno 25,7% očeva nije religiozno.

Slika 12. Prikaz koliko roditelji/skrbnici ispitanica/ka prakticiraju svoju religiju/vjeru (Majka, N=227; Otac, N=206)

4.3. Otvorenost po pitanju seksualne orientacije i/ili rodnog/spolnog identiteta (i izražavanja) u obitelji i važnost *coming out-a*

Najčešći problem s kojim se pripadnici/ce seksualnih i rodnih manjina suočavaju u odnosu na okolinu je "coming out". "Coming out" je proces otkrivanja rodnog/spolnog identiteta i/ili seksualne orientacije osobe, samoj sebi ili drugima. Također, *coming out-om* nazivamo i sam čin razgovora s nekim o svom seksualnom i/ili rodnom identitetu/izražavanju.

Istraživanja pokazuju da je "coming out" važan dio životne povijesti LGBT pojedinca/ke na način da čini centralnu priču njihovog seksualnog i/ili rodnog/spolnog identiteta, kao i da ima utjecaja na njegovo i/ili njezino psihološko zdravlje (King i Noelle, 2005.).

U odnosu na lezbijke, gej i biseksualne osobe, kod transrodnih i transeksualnih osoba, *coming out* je sličan, ali i različit proces. On daje mogućnost da se rodní/spolni identitet slobodno izrazi, odnosno da se osoba otvoreno identificira kao transrodna ili transeksualna.⁹ Postoji puno više krivih pretpostavki, stigmi i predrasuda prema transrodnim i/ili transeksualnim osobama te je rodní/spolni identitet osobe puno teže „sakriti“ pred okolinom.

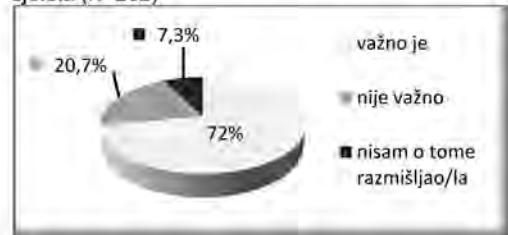
U procesu *coming out-a* osoba prolazi vlastitu identifikaciju, sazrijeva odluka kad i kako će prestati skrivati svoj identitet. Biti otvoreno lezbijka, gej muškarac, biseksualna ili transrodna osoba često za sobom povlači veću izloženost društvenom odbacivanju, kriticizmu, nasilju, neodobravanju i sl.

Istovremeno, *coming out* za sobom donosi velik osjećaj slobode, radost i ispunjenost. Osobno ispunjenje koje dolazi s odlukom o prestanku skrivanja pozitivno utječe na osjećaj osobe o sebi, na njeno svakodnevno ponašanje, na samopoštovanje, ali također i na osobe s kojima je okružena.

Najveći dio osoba koje su sudjelovale u istraživanju smatra da je važno da roditelji znaju za njihovu seksualnu orientaciju, odnosno spolni/rodní identitet (72%). Oko petina ispitanica/ka smatra da to nije važno (20,7%), dok 7,3% osoba nije o tome razmišljalo. Uočava se da su među osobama koje smatraju da nije važno da roditelji znaju za njihovu seksualnu orientaciju u većini slučajeva osobe biseksualne orientacije. Njihove homoseksualne veze su manje vidljive od njihovih heteroseksualnih veza što je ujedno i manje zabrinjavajuće za njih. Te osobe ne moraju u potpunosti skrivati svoju seksualnost, jer jedan dio njihove seksualnosti je prihvatljivi dio heteronormativne kulture kao što je naša.

⁹ U nekim slučajevima, ovaj proces može također biti povezan s tranzicijom. Tranzicija je kompleksan proces promjene jednog spola u drugi, a uključuje neke ili sve dijelove slijedećeg: promjenu imena i/ili spola na legalno dokumentiran način, hormonalnu terapiju i/ili neke oblike medicinskih zahvata

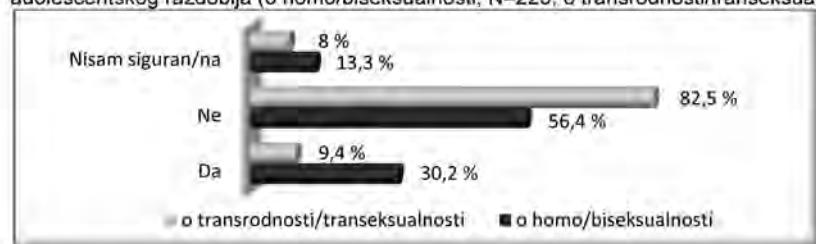
Slika 13. Prikaz važnosti upoznatosti roditelja sa seksualnom orientacijom i/ili spolnim/rodnim identitetom djeteta (N=232)

Zanimalo nas je i da li su roditelji razgovarali s osobama o homo/biseksualnosti, odnosno transrodnosti/transekualnosti tijekom adolescentskog razdoblja. Naime, adolescenti koji se identificiraju kao LGBT osobe upoznati su sa svojim osjećajima glede svoje seksualne orijentacije i rodnog/spolnog identiteta puno ranije nego što kažu bilo kome u okolini. U tom adolescentskom periodu osoba živi niz godina u tajnosti i skrivanju vlastite orijentacije kao i spolnog/rodnog identiteta. Takav način života povlači za sobom strah i brigu, socijalno povlačenje te probleme u izvršavanju školskih obveza.

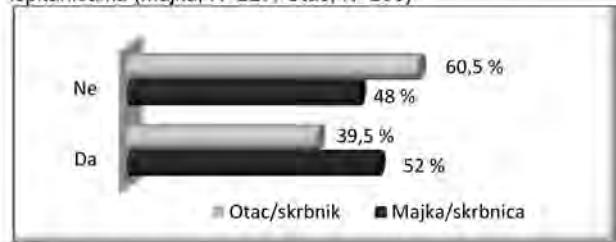
U provedenom istraživanju, samo 30,2% roditelja je s djecom razgovaralo o homoseksualnosti odnosno biseksualnosti, dok je o transrodnosti/transekualnosti taj postotak puno manji – 9,4%. Vezano za ovo, postavlja se pitanje kakve je prirode bio taj razgovor; npr. je li to bilo tijekom samog *coming out-a* roditeljima, da li su roditelji tijekom razgovora o homo/biseksualnosti, odnosno transrodnosti/transekualnosti iznosili vlastite predrasude i homo/bi/transfobične stavove te u kojoj je mjeri ovaj razgovor bio argumentiran činjenicama i podržavajući.

Slika 14. Prikaz da li su roditelji/skrbnici razgovarali s ispitanicama/cima o homo/bi/transekualnosti tijekom adolescentskog razdoblja (o homo/biseksualnosti, N=225; o transrodnosti/transekualnosti, N=212)

Ispitanici/ice nisu skloni/e napraviti *coming out* u obitelji zbog straha od negativne reakcije roditelja. Međutim, postoji razlika kada se radi o ocu ili majci. Kod svake druge osobe koja je sudjelovala u istraživanju majka nije upoznata sa SO (SO – seksualna orijentacija), odnosno S/RI (S/RI – spolni/rodnji identitet) osobe (48%), a taj postotak je veći kad je u pitanju otac osobe (60,5%). Ovo je u skladu s drugim istraživanjima i činjenicom da je majka više upoznata s homo/biseksualnom orijentacijom djeteta. U istraživanju Savin-Williams (2001.) ispitanici su kao glavni razlog zbog čega nisu rekli ocu o svojoj seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu naveli da se ne osjećaju dovoljno bliskim s ocem. Neke od ispitanica navode da ih ne žele povrijediti. Sa željom da podijele važan aspekt svog života, LGB osobe su sklonije napraviti *coming out* pred majkom.

Slika 15. Prikaz koliko su roditelji/skrbnici upoznati sa seksualnom orientacijom i/ili rodnim/spolnim identitetom ispitanica/ka (Majka, N=227; Otac, N=205)

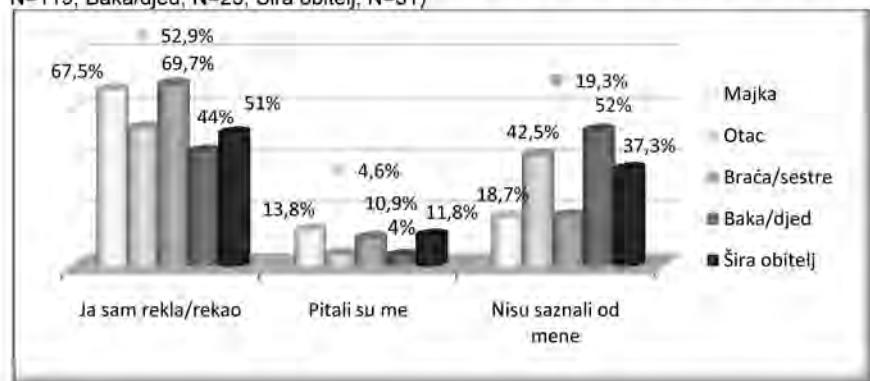

Što se tiče načina kako su članovi/ce obitelji saznali/e za SO i/ili S/RI, u najvećem broju slučajeva osobe su same rekle: majci njih 67,5%, ocu 52,9%, te braći ili sestrama njih 69,7%.

U primjeru gdje obitelj nije saznala od same osobe, zanimljivo je istaknuti da majka nije saznala u 18,7% slučajeva, dok je kod oca to puno veći postotak – 42,5%. Ovo možemo povezati s činjenicom da se lezbijke, gej muškarci, biseksualne, transrodne i transeksualne osobe puno češće odlučuju otvoreno razgovarati s majkom za koju smatraju da će manje burno i negativno reagirati te da će možda imati više razumijevanja nego otac. U tom primjeru, očevi to često onda saznavaju od majke, a ne od same osobe.

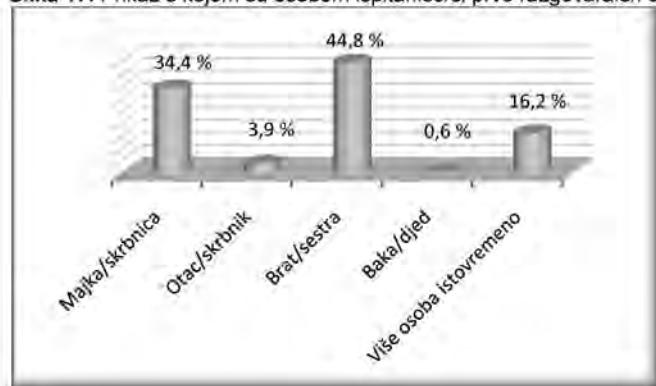
Općenito, čak i kad imaju neke sumnje, roditelji u pravilu ne pokreću razgovor s djetetom o tome da li je ono možda gej ili lezbička, vjerojatno pribavljajući se da bi to mogla biti istina. Gledajući one koji su sami upitali svoju djecu o tome, majka je to učinila kod većeg broja ispitanica/ka nego otac (majka kod 13,8% ispitanica/ka, otac kod njih 4,6%).

Slika 16. Prikaz kako su roditelji/skrbnici saznali za SO i/ili S/RI (Majka, N=123; Otac, N=87; Braća/sestre, N=119; Baka/djed, N=25; Šira obitelj, N=51)

Gledajući članove i članice obitelji ispitanica/ka, najveći broj osoba prvo je razgovarao o svojoj SO i/ili S/RI s bratom ili sestrom (44,8%). S majkom je prvo o tome razgovaralo 34,4% osoba, a 16,2% s više osoba istovremeno. Primjećuje se veliko odstupanje u broju ispitanica/ka koji su razgovor o svojoj SO i/ili S/RI prvo vodili s majkom ili ocem; s ocem je to učinilo samo njih 3,9%.

Slika 17. Prikaz s kojom su osobom ispitanice/ci prvo razgovarale/i o SO i/ili S/RI (N=154)

Što se tiče upoznatosti ispitanica/ka s tematikom *coming out-a* (proces, faze i sl.), njih 71,3% smatra da ima dovoljno informacija o tome, dok gotovo trećina njih – 28,7%, procjenjuje da nema. U Hrvatskoj ne postoji dovoljno literature LGBTIQ sadržaja, dostupna literatura u knjižnicama je zanemariva te se kao izvor ovakve podrške mogu spomenuti informativni centri i knjižnice koje djeluju u sklopu LGBTIQ udruga. Međutim, oni su opet dostupni samo za populaciju u, npr., Zagrebu ili Rijeci.

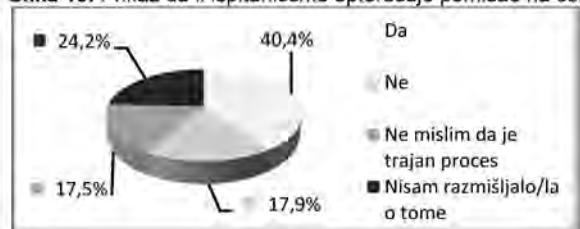
Slika 18. Prikaz imaju li ispitanice/ci dovoljno informacija o coming out-u (N=223)

Lezbijke, gej muškarci, biseksualne, transrodne i transeksualne osobe uvijek se iznova susreću s činjenicom da okolini trebaju otkriti svoju seksualnu orientaciju ili rodni/spolni identitet. *Coming out* nije proces koji počinje i u određenom trenutku završava. Živeći u društvu koje prepostavlja heteroseksualnost svih osoba, u svakoj novoj situaciji, prijateljstvu i sl., LGBT osobe morat će se suočavati s objašnjavanjem svoje različitosti. *Coming out* je složen proces koji obuhvaća unutrašnju i vanjsku sferu života jedne individue, traje tijekom cijelog života i proteže se kroz različite domene života.

Zanimalo nas je da li ispitanice/ke opterećuje pomisao da je *coming out* trajan proces, odnosno proces koji se stalno ponavlja. Ova činjenica opterećuje 40,4% osoba, dok podjednak broj osoba ne misli da je *coming out* trajan proces (17,5%), odnosno osobu to ne opterećuje (17,9%).

Slika 19. Prikaz da li ispitanice/ke opterećuje pomisao na coming out kao trajan proces (N=223)

4.4. Coming out u obitelji

Zbog postojećeg nerazumijevanja, predrasuda, diskriminacije i homo/bi/transfobije, jedna od osnovnih poteškoća s kojima se susreću pripadnici/e rodnih i seksualnih manjina je **otkrivanje svoje seksualne orientacije i/ili rodnog identiteta/izražavanja roditeljima i članovima/cama obitelji**. U velikom broju slučajeva, LGBT osobe su odbacivane i osuđivane u svojim obiteljima te su upravo u njima žrtve netolerancije, nerazumijevanja, fizičkog i/ili emocionalnog nasilja.

Mlade lezbijke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe prolaze jednak stres i tjeskobu koju prolaze sve mlade osobe kao dio odrastanja. Bitna je razlika da u isto vrijeme moraju prihvatići i nositi se s identitetom zbog kojeg će biti stigmatizirane i to obično bez potpore roditelja koji često upravo sami postaju opresori. Mnogim mlađima uskraćena je podrška, ograničava im se kretanje, kažnjava ih se, emocionalno i/ili fizički zlostavlja. Istraživanja u zapadnim zemljama pokazuju da zbog prisile članova/ica obitelji da napuste svoj dom zbog svoje seksualne orientacije, određen broj mlađih istospolne orientacije završava u uličnoj prostituciji i kriminalu, žrtva je fizičkog nasilja, pretučen je i silovan¹⁰.

U pozitivnim primjerima, osobe koje su napravile *coming out* u obitelji imaju iskustvo da im je odnos s roditeljima postao iskreniji, bolji i bliskiji. Uz podršku svojih roditelja lakše se nose s diskriminacijom i netolerancijom u društvu, osjećaju se snažnijima te u konačnici i lakše zastupaju svoja prava. LGBT osobe s prisutnom podrškom u obitelji imaju razvijenije samopouzdanje, samopoštovanje te su integrirani u društvo.

Zanimalo nas je što pripadnice/ci seksualnih i rodnih manjina osjećaju pri pomisli na otkrivanje svoje seksualne orientacije i/ili rodnog/spolnog identiteta (*coming out*) u obitelji. Najveći postotak osoba koje su sudjelovale u istraživanju pri pomisli na *coming out* u obitelji osjeća (ili je osjećalo) nervozu ili nemir (86,4%), strah (73%), tjeskobu (72,8%) i nesigurnost (69,7%). Oko polovine ispitanica/ka osjeća odlučnost (53,1%) te zadovoljstvo (43,6%) i samopouzdanje (41,2%), dok njih oko trećina osjeća sram (37%).

Tablica 3. Prikaz što ispitanici/ce osjećaju pri pomisli na coming out u obitelji

	Ne osjećam ili nisam osjećao/la	Osjećam ili sam osjećao/la	N
Nervoza/nemir	13,6%	86,4%	228
Strah	27%	73%	229
Sram	63%	37%	227
Tjeskoba	27,2%	72,8%	225
Nesigurnost	30,3%	69,7%	228
Zadovoljstvo	56,4%	43,6%	227
Sigurnost	71,8%	28,2%	227
Samopouzdanje	58,8%	41,2%	226
Odlučnost	46,9%	53,1%	226

Htjeli smo ispitati i razloge zbog kojih osobe žele biti otvorene sa članovima/cama svoje obitelji o svojoj seksualnoj orientaciji, odnosno rodnom/spolnom identitetu/izražavanju. Kao najučestaliji razlog ispitanici/ce su naveli/e: „Želim živjeti svoj život otvoreno i u potpunosti“ (90,5%), „Imam pravo na to da me se poštuje“ (87,9%), „Ne želim živjeti u laži...“ (85,5%) te „Ne želim živjeti u strahu“ (74,5%). 67% osoba želi biti otvoreno s roditeljima, jer osjeća tjeskobu s kojom ne želi živjeti, 66,4% njih zato što roditeljima ima potrebu reći, 64,7% osoba kao razlog navodi da želi da roditelji sudjeluju u njihovom životu, a 62,2% zato što im nedostaje podrška obitelji.

Tablica 4. Razlozi zašto bi ispitanici/ce napravili *coming out* u obitelji

	Ne odnosi se na mene	Odnosi se na mene	N
Ne želim živjeti u laži i skrivati svoj rodni/spolni identitet i/ili seksualnu orijentaciju	14,5%	85,5%	222
Osjećam tjeskobu s kojom ne želim živjeti	33%	67%	221
Želim da roditelji sudjeluju u mom životu	35,3%	64,7%	221
Imam im potrebu reći	33,6%	66,4%	220
Nedostaje mi podrška obitelji	37,8%	62,2%	222
Želim živjeti svoj život otvoreno i u potpunosti	9,5%	90,5%	221
Želim ojačati/učvrstiti vezu sa svojom obitelji	37,7%	62,3%	220
Ne želim živjeti u strahu	25,5%	74,5%	220
Imam pravo na to da me se poštuje	12,1%	87,9%	223
Osjećam se isključeno iz obitelji	62,6%	37,4%	222
O svemu razgovaram s majkom pa tako i o tome	66,8%	33,2%	223
O svemu razgovaram s ocem pa tako i o tome	85,5%	14,5%	221

"Osjećate li/jeste li osjećali potrebu za *coming out*-om u užoj obitelji, zašto Vam je važan i u čemu vidite njegove prednosti?" bilo je jedno od deskriptivnih pitanja u istraživanju.

Na ovo pitanje odgovorilo je 188 osoba (79,7%). Najveći dio ispitanica/ka kao glavni razlog za *coming out*-om u obitelji navode to što žele otvoreni i iskren odnos s obitelji te žele prestati skrivati dio svog života. Zbog homo/bi/transfobične okoline, prinuda na skrivanje i laž postavlja se kao jedan od najtežih tereta za sudionice/ke istraživanja. Vezano uz ovo, ispitanici/ce navode da se zbog tajenja svoje SO i/ili S/RI osjećaju udaljeno od obitelji, tjeskobno, usamljeno te osjećaju da izdaju kako sebe tako i članove/ice obitelji. Nemogućnost slobodnog i iskrenog izražavanja identiteta unutar obitelji dovodi do brojnih poteškoća za pojedinca/ku. Ovo ne dovodi samo do disfunkcionalnih odnosa i komunikacije unutar obitelji, već vodi i nemogućnosti ostvarivanja kvalitetnih veza i odnosa u svim segmentima života te drugim psihosocijalnim teškoćama.

Daljnji razlozi zbog kojih ispitanici/ce žele biti otvoreni sa članovima/cama svoje obitelji te u čemu vide prednost i važnost *coming out*-a u obitelji je potreba ispitanica/ka za prihvaćanjem, razumijevanjem i podrškom. Iako ispitanici/ce istovremeno izjavljuju da se boje da neće biti prihvaćeni/e, izgleda da je ipak presudan osjećaj olakšanja koji navode kao posljedicu prestanka skrivanja. Povezano s time, ispitanici/ce navode kako *coming out* utječe na povećanje samopouzdanja, bolji osjećaj o sebi i veću osnaženost samih LGBTIQ osoba. Također, ispitanici/ce navode i njihovu potrebu da roditelji upoznaju njihovog partnera ili partnericu.

U *coming out*-u ispitanici/ce vide i edukativan karakter. Nalme, određen dio ispitanica/ka naveo je da je važno učiniti *coming out* zbog toga što bi on poboljšao vidljivost LGBTIQ osoba u društvu i utjecao na smanjenje marginaliziranosti gej osoba.

Nadalje, jedan dio ispitanica/ka govori da ima veliku potrebu za *coming out*-om, ali da smatraju da do njega neće još skoro doći zbog prevelikog straha od negativne reakcije roditelja; straha da će biti odbačeni/e, napadnuti/e i sl. Povezano s time, jedan manji broj ispitanica/ka smatra da nije spremjan na *coming out* zbog vlastite nesigurnosti i manjka samopouzdanja.

Na kraju, oko jedna desetina ispitanika/ca koji su odgovorili na ovo pitanje ne osjeća potrebu za *coming out*-om u obitelji, odnosno ne misli da je on važan. Međutim, kod ovog dijela ispitanica/ka svaka druga osoba objašnjava svoj stav da *coming out* nije važan time da bi na taj način povrijedili svoje roditelje ili izazvali izrazito negativnu reakciju, što oni zapravo ne žele.

Evo što su ispitanici/ce odgovarali na ovo pitanje:

Coming out je važan zbog iskrenosti, otvorenosti, komunikacije, podrške i ljubavi. Prešućivati (ili, još gore, lagati) osobama koje volite/te volje za mene je apsolutno neprihvatljiva opcija. (31 godina)

...cijenim svoje roditelje i oni mene, i opća kultura mi nalaže da i po tom pitanju budem iskrena s njima. Prednost je naravno u tom da budu dio moga privatnog života i upoznati s osobom s kojom ga dijelim... Coming out uopće nije upitan, samo je pitanje vremena... (22 godine)

Osjećam potrebu za coming out-om, svaki dan sve više. Teško mi je živjeti u laži, teško mi je zbog toga što me roditelji zapravo ne poznaju, a nisu toga niti svjesni. Ne mogu s njima podijeliti tugu ili sreću zbog djevojke, koja meni znači tako puno, a za njih niti ne postoji. (23 godine)

Sve je u životu povezano s našim identitetom i ako ga se ne otkrije, moramo skrivati puno stvari. Važno je da ne moramo skrivati koga volimo, s kime živimo, zašto smo sretni ili tužni, da ne moramo skrivati zagrliti nekoga, reći da nam je to partner/ica i sl. Suludo je sramiti se ili bojati zato što smo zaljubljeni! Zato što nam je stalo do nekoga... kad smo otvoreni sve postaje lakše. Pa makar i reakcija bila negativna, u nama se stvara sloboda, veće samopouzdanje, ne moramo lagati, ne moramo živjeti s tjeskobom i strahom, u stalnom grču. Sve to nestaje. (34 godine)

Bilo bi mi puno lakše živjeti, ne bi morao lagati da imam curu, bio bih puno mirniji, opušteniji, a moji bi me prihvatali (to je moja želja) i svi bi bili sretni...oni bi bili moja podrška i dobio bih krila!

Samopouzdanje bi mi poraslo, nesigurnost prošla, tjeskoba također, srama i straha ni na vidiku. (20 godina)

Moj odnos s ocem je zaista dubok i pun poštovanja, no istovremeno izrazito plitak. Ne poznajemo se, jer mu se ne mogu povjeriti kada dolazi do problema u vezi, a isto tako poželim s njim i podijeliti sreću. To me čini jako nesretnim i zarobljenim. Poželim savjet tate, poželim popit pivu i popričat o tome, ali prevelika nesigurnost postoji da će biti odbijen. Važnost je očito velika, jer želim da me pozna, cijeni i voli ovakvog kakav jesam u potpunosti. (22 godine)

Osjećam potrebu za coming out-om u obitelji, jer želim da budu dio mog života (kojeg zasad skrivam od njih). Voljela bih da me moji roditelji prihvate onakvu kakva jesam, jer mi je važno što misle o meni, da odobravaju ono što jesam. Želim da upoznaju moju partnericu i da ona postane dio moje obitelji. (22 godine)

Zato jer želim da moji roditelji znaju tko im je kćer, jer ne želim živjeti u laži i pretvarati se da sam nešto što nisam... Prednosti u mojoj obitelji nema, što se toga tiče, jer moji roditelji preziru sve što je drugačije, izvan nekakvih određenih okvira. Nisu me prihvatali takvom kakva jesam i ne žele se pomiriti sa činjenicom da im je kćer lezbijka. (17 godina)

Osjećam potrebu, jer ne želim živjeti u laži, izmišljati cijeli svoj život svaki dan iznova. (20 godina)

Zbog toga što osjećam da je udaljenost među nama sve veća. Stres koji stvara konstantno skrivanje uzrok je netrpeljivosti i brojnih nesuglasica koje se u zadnje vrijeme događaju. Osim toga, mislim da je važno da znaju što mogu očekivati te da konačno mogu prestati zamišljati glamurozna vjenčanja i divnog zeta. (17 godina)

Želim biti iskrena s obitelji... Želim se „outat“ i po cijenu narušavanja odnosa s roditeljima ako ne shvate i prihvate, jer je to MOJ život, a ne njihov. Želim da znaju tako da im/sebi ne trebam lagati i komplikirati život. (30 godina)

Da, važno mi je zato što ne želim lagat onima s kojima živim. Želim se probuditi ujutro i svima mirne duše pogledat u oči. (18 godina)

Prednosti, nažalost, ne vidim u ničemu zato što sam siguran da bi moji roditelji prekinuli sve odnose sa mnom, bila bi ih sramota i mislili bi samo što će drugi reći... (26 godina)

A prednost je sama što je ovako laks živjeti... Pogotovo kad nakon 5 godina poludiš i dojadi li da te vlastiti roditelji ne poznaju.. ovako ne moraš skrивati gdje ideš i s kim ideš.. mama je rekla: "ja i dalje ne volim pederice, ali ti si prije svega moje dijete", a sada žustro brani lgbtiq populaciju kada stari pljuje po nama. .) (19 godina)

Coming out u obitelji izrazito mi je važan, jer želim da se roditelji upoznaju s mojim životom i usklade svoja očekivanja od mog života s realnošću, a realnost je moja drugačija seksualna orijentacija. Također, oni su za sada najvažnije, najstalnije i nesigurnije osobe u mojoj životu, i bitno je da od takvih osoba imam maksimalnu podršku. (18 godina)

Mislim da je coming out bitan, jer iskrenost smatram jednom od najbitnijih, ako ne i najbitnijom "kvalitetom". Na isto tako razumijem da to nije lagana, pogolovo ako netko potječe iz obitelji koja je naprosto, uskogrudna a takvih je mnogo. Meni je bio važan, jer, makar je došao spontano i nisam osjećala ama baš nikakvu potrebu za njim, drago mi je da sam bila iskrena s roditeljima. Zapravo sam puno i "dobila" od njega, baš zato što bez njega ne bih tako brzo shvatila koliko sam autohomofobična, a bez tog uvida, i sama bih nastavila živjeti u laži. (18 godina)

Coming out je važan, za pojedinca, za gej zajednicu i društvo, jer svaka progovorena riječ, otvorena su vrata prema boljem razumijevanju, prihvaćanju i cijenjenju svakog čovjeka onakvim kakav jest. Ali coming out je i privatna stvar i ako neko nije spreman ne treba ga se pozurjivati, to je stvar osobnog razvoja... (27 godina)

Kod osoba koje nisu „out“ (otvorene po pitanju svoje SO i/ili S/RI), prisutan je kontinuirani stres i stalna briga oko skrivanja; svakodnevne, banalne situacije postaju opasne i nesigurne, osoba je uvijek na oprezu kako bi se izbjeglo spominjanje partnera/ica, istospolna orientacija, privatni život i dr. Svakodnevno, LGBTQ osobe, ulažu iznimnu energiju kako bi prikrale svoj identitet. Nadalje, ako je osoba otvorena samo u nekim područjima života, a nije npr. na poslu ili u obitelji, javlja se dodatna teškoća budući je osoba prisiljena živjeti dvostruki identitet.

Zamolile smo ispitanice/ke da opišu što osjećaju kao glavne poteškoće i prepreke kad razmišljaju o coming out-u u užoj obitelji te što ih sprječava (ili ih je sprječavalo) da otvoreno razgovaraju s obitelji.

Na ovo pitanje odgovorilo je 187 osoba (79,2%). Kao glavnu poteškoću ili prepreku ispitanici/ce su naveli/e strah od neprihvatanja, nerazumijevanja i odbacivanja. Vezano za ovo, oko trećina ispitanica/ka opisala je svoje roditelje "tradicionalnim i konzervativnim" te "religioznim". U ovakvim slučajevima, osobe često navode kako su čule komentare roditelja o tome kako su gej osobe "bolesne i perverzne", "da ih treba istrijebiti", "da to dolazi s bolesnog zapada", da su "agresivni i mentalno poremećeni" i sl. Ovakvi stavovi roditelja pogodovali su mišljenju ispitanica/ka da neće biti prihvacići te strahu od otvaranja pred roditeljima. Sljedeću poteškoću koju su ispitanici/ce najviše navodili/e je strah da svojim coming out-om ne povrijede ili razočaraju roditelje.

Ispitanici/ce su često kao glavnu poteškoću navodili/e činjenicu da bi roditelji osjećali sram što im je dijete homo/biseksualne orijentacije ili transrodno/transeksualno te da bi (roditelji) skrivali ovu činjenicu od okoline. Ove osobe smatraju da bi roditeljima najvažnije bilo "što će drugi reći" te da bi strah od negativnih reakcija okoline zapravo bio presudan u roditeljskoj reakciji na saznanje o SO i/ili R/SI osobe.

Druge poteškoće koje su ispitanici navodili jesu strah od verbalnog i fizičkog nasilja, financijska ovisnost o roditeljima, loša komunikacija s roditeljima, pokušaj roditelja da "promijene i/ili izliječe osobu" i dr.

Manji dio ispitanica/ka kao glavnu poteškoću vidi u tome da još samo nije prihvatio činjenicu da je gej ili se srami svoje seksualne orijentacije što je u nekim primjerima povezano s osjećajem osobe da joj je neugodno o tome razgovarati.

Dio ispitanica/ka koji/e su imali/e iskustvo *coming out-a* u obitelji kao glavnu poteškoću navode roditeljsko ignoriranje, odnosno odbijanje da prihvate da im je dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije.

Primjeri odgovora što su ispitanici/ce odgovarale na pitanje što osjećaju kao glavne poteškoće i prepreke kad razmišljaju o *coming out-u* u užoj obitelji te što ih sprječava (ili ih je sprječavalo) da otvoreno razgovaraju s obitelji:

Dugo me sprječavalo to što znam kakav stav imaju o homoseksualnim osobama odnosno o bilo kojim osobama koje imalo odudaraju od društveno nametnutih normi nečijeg izgleda, ponašanja i sl. Znam da bi reagirali loše, možda čak i nasiljem i toga sam se bojala... bojam se izgubiti svoju obitelj... iako ovako živimo zajedno, a uopće se ne poznajemo. Nemam potpunu financijsku neovisnost i teško mi je razmišljati o tome da bi me mogli izbaciti iz kuće da saznaju... A sada, kako je moje znanje o lgbtiq tematici sve veće, sve sam snažnija i osnaženija, više me sprječava to što osjećam da nemam strpljenja sve lijepo i na miru objasniti i odgovoriti na brdo glupih pitanja, prolaziti njihove faze i sl. (32 godine)

Strah i konzervativnost moje obitelji. Reakcije majke na moje „outanje“, njeno samookrivljavanje da je ona kriva zbog toga što sam ja "takav", svađa ukućana, depresija majke, odbacivanje mene od njene strane. (19 godina)

Sprječavali su me stavovi i mišljenja koja moji roditelji imaju spram homoseksualnih osoba, prvenstveno da su agresivni i mentalno poremećeni. (22 godine)

Zatvorenost; opće nepostojanje prisnog kontakta; fašistička homofobija, do mjere javnog prosvjedovanja protiv prava "bolesnih" (27 godina)

Sprječavaju me konzervativni svjetonazorji koji vladaju u mojoj obitelji. Bez obzira što su mi roditelji tolerantni i educirani, homoseksualnost je još uvijek tema koju se loše doživjava i opisuje. Također, roditelji imaju visoka očekivanja koje sam uvijek uspješno ispunjavao. Informacija o mojoj seksualnosti bi ih jako pogodila i radi toga sam još uvijek suzdržan. (23 godine)

Stavovi roditelja, mišljenje da je to bolest i da se trebam liječiti. Većina roditelja ne shvaća da djeca traže njihovo odobravanje, a da ih sami roditelji u tome onemogućavaju, jer samo misle kako je njima i što će drugi misliti, jer im je sin ili kćer homoseksualna osoba. Ono što je najveća prepreka je finansijska stabilnost i mišljenje obitelji. (22 godine)

Sprječava me njihovo nepoznavanje tog načina života i vrlo tradicionalno razmišljanje o tome u negativnom kontekstu. Svojem ocu neću reći zato što je srčani bolesnik i ne želim da ga ubijem time, a majci ne želim reći, jer me ne bi shvatila (znam njene stavove o "pederima") i do kraja života bi živila sa gorčinom i sramotom, jer joj je sin "peder". (23 godine)

Prvenstveno davno stvorene predrasude i stereotipi o homoseksualcima koje moja obitelj dugo ima i uz pomoć svoje nazadne okoline njeguje... (19 godina)

Bojam se, znam da bi to loše završilo. Odbacili bi me i tretirali kao nekoga tko je ispod njih... non-stop plijuju po ljudima koji imaju takve sklonosti i govore kako bi to sve trebalo istrijebit. (16 godina)

... Žalosno je što da im kažem istinu, ne bi mene bilo sram, već njih – sramili bi se vlastite kćeri. Mislim da bi me priznanje samo udaljilo od roditelja, više NIKAD ništa ne bilo isto i to me plaši. (26 godina)

Spoznaјa da ћe biti povrijeđeni, da neće prihvatiти, da ћe pokušati promijeniti tu činjenicu misleći da se može promijeniti, da ћe početi nadzirati moј život i miješati se, da ћe biti nesretni i u krajnjoj liniji nesigurnost da ћe moći prihvatiти i voljeti me. (33 godine)

Strah od odbacivanja i uskraćivanje materijalne sigurnosti. (32 godine)

Vrijedjanje, odbacivanje, neprihvaćanje, omalovažavanje, NERAZUMIJEVANJE. (18 godina)

Strah od odbacivanja. Da roditelji nisu prihvatiли, vjerojatno više ni ne bi bili u kontaktu. Ta odluka bi bila njihova, a ne moja, pošto su oni ti koji bi trebali prihvatiти mene (ili ne prihvatiти). Ja ne želim kompromitirati svoj život i svoju ljubav da bih zadovoljila očekivanja svojih roditelja. Kada jednom to odlučite, onda je samo pitanje njihove reakcije i njihove odluke. (36 godina)

Njihovo neprihvaćanje, njihov sram što im je sin peder, strah od izbacivanja iz obitelji, strah za život (ovo je doslovce za život iz razloga koje ne želim navesti)... (26 godina)

Pa sprječava me strah koji se može gotovo i opipati. Uništava me pomisao da bi mogao izgubiti obitelj - tu jedinu i iskrenu podršku koja je bila uvijek uz mene. Osjećam sram, ogromni stigmatizam, netrpeljivost te fizičku i verbalnu grubost. (22 godine)

Bilo me je strah da ћu ostati finansijski neosigurana i da ћe mi postavljati ultimatum, tj. htjeti da prekinem vezu u kojoj sam. (28 godina)

Sprječava me to što mislim da ћu im probušiti balon njihovih želja za mene, da ћu ih napokon suočiti s onim što ne žele znati. Ja sebe prihvaćam i znam da me moji roditelji vole, ali mi je ipak teško reći im da imam curu, jer nekako osjećam da ћe im to biti teško, da sam ih u tome razočarala (znam da se time ne bih trebala opterećivati), a ja ne želim razočarati roditelje, nego njihovu podršku... Ne govoreći im izravno barem nemam osjećaj da sam ih razočarala. Ali nemam niti njihovu potporu... (26 godina)

Najviše me sprječavao moј stav prema sebi samoj. Osjećala sam veliki sram, neprirodnost i još uvijek ponekad osjećam sram, naročito prema starijim osobama. Nisam se toliko bojala odbačenosti, jer sam pretpostavljala da znaju i da me neće skroz odbacit zbog toga... mislim da je jako bitno da se čovjek prvo sam dobro osjeća sa sobom i tek onda može polako otkrivati sebe. (32 godine)

Ne želim ih zamarati svojim problemima. Sram me i osjećam da sam ih time iznevjerio, mada znam da nisam to sam odabrao. Teško mi je što znam da gay osobe smatraju bolesnim perverznim osobama, to što me nikada neće ostaviti na miru sada kada znaju. Moja obitelj to nikada neće prihvatiти, a ja se neću odreći one koje volim. (22 godine)

Glavna poteškoća meni je bio coming out SEBI - u trenutku kad sam ja shvatila što je na stvari, spoznaju sam prenijela i ostatku obitelji. Manja prepreka (koju sam lako nadišla) bila je činjenica da se u obitelji prije toga nikad nisu spominjale alternativne seksualne prakse, pa je ovo bilo svojevrsno probijanje leda, na vlastitoj koži. (31 godina)

Glupost nas sprječava. Trebala sam to i ranije napraviti i biti na čistu imam li njenu podršku ili ne. (40 godina)

Iako sam mislila da ћe mama bolje reagirati nego što je reagirala, bilo me je strah negativne reakcije... Iskusila sam da društvo i okolina to osuđuju, ne razumiju, da te vrijeđaju i omalovažavaju i nisam to htjela trpjeti u obitelji. Išla sam tad u srednju školu pa me bilo strah kako će se to odraziti

u obitelji, jer još idem u školu... Glavne poteškoće mogu biti finansijska nesigurnost, vlastito slabo samopouzdanje, nasilje i diskriminacija u okolini, općenito homofobično društvo, internalizirana homofobija, nedostatak ponosa sobom i sl., (34 godine)

U sljedećem deskriptivnom pitanju ispitanice/ci su mogli opisati svoje iskustvo *coming out*-a u obitelji. Svoje iskustvo opisalo je 138 osoba (58,5%).

Kod ispitanica/ka koje/i su se u ovom iskustvu susrele/i s neprihvaćanjem i nerazumijevanjem roditelja, ono što je dominiralo roditeljskom reakcijom bilo je verbalno i/ili emocionalno nasilje. Uz ovo, ispitanici/ce su najčešće spominjali optuživanje i okrivljavanje, ignoriranje ili mišljenje roditelja da je to samo faza. Nekolicina ispitanica/ka navela je da je doživjela fizičko nasilje te otprilike isto toliko njih da je moralno napustiti svoj dom. Jedan manji dio ispitanica/ka u svojem je iskustvu spomenuo i prisutan strah roditelja od toga što će misliti okolina o tome da je njihovo dijete homoseksualne ili biseksualne orientacije.

Od osoba koje su u opisu svojeg *coming out*-a u obitelji navele da su ih roditelji prihvatali (ili su u procesu prihvatanja) tek nekoliko osoba opisalo je kako je prihvatanje doživjelo odmah po saznanju roditelja o njihovoj SO i/ili S/RI. Većina ispitanica/ka navode kako su prihvatenost doživjeli nakon proteka određenog vremena. U početku su roditelji većinom bili u šoku, emocionalno su reagirali i vrlo često se pitali da li su oni nešto pogriješili u odgoju. Neke osobe spominju i želju roditelja da „prestanu s takvim životom“ ili pokušaj nekog načina ucjenjivanja. Međutim, kroz vrijeme (i razgovor s djecom) roditelji su pokazali prihvatanje i želju da razumiju svoje dijete.

Evo nekih izdvojenih iskustava *coming out*-a:

Roditeljima sam poslao pismo. Otac ga je prvi pročitao, nazvao me, bio je iznenađen, ali dao mi je i bezrezervnu podršku, a rekao je da mu je jedino žao zbog mene što neću imati djecu, a on unuke, no da to i nije presudno. Izrazio je zabrinutost kako će mama reagirati. Kad joj je rekao i da pismo, názvala me i ona, rekla je da je ona to cijelo vrijeme i sumnjala/znala i da naravno da je u redu, te mi izrazila ljubav i podršku. (29 godina)

Nije me bilo strah, više sam bila nemima, uzbudjena. Oduvijek sam znala, bolje rečeno osjećala, da neću biti odbačena zbog toga što jesam, ali isto sam tako znala da im to neće biti lako, upravo zbog toga što znam da mi žele sretan i, 'ajmo tako reći, jednostavan život, a svjesni su da život kad si gej/lezbika u više smislova nije jednostavan. Osjetila sam veliko olakšanje, jer sam sada konačno mogla mami, primjerice, reći da sam tužna, jer sam se posvadala s curom, ili da sam sretna jer sam zaljubljena, i nisam to morala zabašurivati u neke prozaičnije stvari. Brat je bio legenda - rekao je samo: „Da, pa šta“ :) (30 godina)

Majka je zaplakala, ali kroz nekoliko minuta me zagrlila i podržala me i na tome sam joj beskrajno zahvalan. (31 godina)

Iznenađilo me kako je moja sestra to lako prihvatile. Mislim da nas je to još više zblžilo. Njena reakcija je bila nevjerojatno racionalna i pozitivna. (19 godina)

...nisam im htjela reći s kim izlazim, i nakon 11 mjeseci mama me pitala jesam li ja možda lezba... na to sam ja odgovorila ne... a ona mi je rekla da joj je stalo do mene i da je njoj i tati najvažnije da sam ja sretna... onda sam joj priznala, rekla je da ja sama kažem tati kad dođe... rekao je da je mislio da je nešto puno gorje, da je njemu i mami to u redu. Sad cura dolazi kod mene svaki dan i spava kod mene, mojim roditeljima je to u redu!!! Svaka im čast što su stali uz mene drago mi je zbog toga!!! Drago mi je da sam se riješila tog sakrivanja, sad mi je super... (17 godina)

Bila sam vrlo nervozna, već sam neko vrijeme bila planirala reći mami, ali nisam znala kako. Bilo me strah da će me odbaciti, da će me se odreći, makar nisam trebala imati takve sumnje. Mislila sam da je mama otvorenija i odlučila njoj prvoj reći. Bila sam nervozna, tjeskobna, uznemirena, u strahu. Kada sam joj rekla bila je ljuta i razočarana... Svašta sam čula, svašta je rekla... Toliko sam plakala da sam i povraćala. Drugi dan je bilo mirnije, mama je u međuvremenu rekla i tati. Tata je sve odlično prihvatio, i mene i nju. Oduševio me i totalno iznenadio, a mislila sam da će on biti najveći problem. (24 godine)

Prva reakcija majke je bila - Kako je to moguće? Što sam pogriješila? No vjerujem kako je to reakcija mnogih, jer u startu krive sebe i odgoj i traže svoje pogreške... Trebalo je proći nekoliko dana da se razgovor slegne i da prihvati to kako treba. Najvažnije je da me na kraju zagrlila i rekla da sam još uvijek njezin sin i da me voli zato... (23 godine)

Nekako se razgovor razvio i počeli smo pričati o seksualnosti drugih ljudi, nakon što sam shvatio da aludira na moju seksualnost, počeli smo i o tome. I tako sam priznao, uz iznenađujuće malu dozu uzbuđenja i straha :) Mamina reakcija bila je gotovo klasična - suze u očima koje nisu kapale na lice, te naravno, famozna rečenica : "Jesam li ja kriva?" Nakon što smo sve razjasnili i izracionalizirali, počela je burna faza prihvaćanja, a za malo više od 6 mjeseci, mama je odlučila otići sa mnom i na Pride, uz potpunu tatinu podršku :D (18 godina)

Mojoj je majci bilo rečeno, pa me suočila s time i optužila, odnosno zgrozila se i bila strašno zabrinuta. Sve u svemu, nešto čega se uopće ne želim sjećati i što je negativno obilježilo naš odnos u narednih 15 godina. (33 godine)

Mama mi je rekla da su pederi ženomrsci. Tata je rekao da takav svijet ide k vragu. (26 godina)

... prvo je samo šutjela, a nakon šutnje počela se derat... vikat na mene. Nakon toga pozvala je starog i rekla mu: "sin ti je peder, pederčina"... to je bilo sve samo ne lijepo slušat... stari me odveo u svoju sobu, vjerojatno nije bio ni svjestan toga što mu je stara rekla... samo je pitao: "kaj ti nije bolje s curom?" Prošla je prva noć od kako sam im rekao... drugi dan stara je opet držala govor o tome. Kako to nije prirodno, kako je to došlo iz Amerike, da sam to pokupio na internetu! Pitala me što sam ja... na što sam ja odgovorio gay... opet je počela vikat, ali ovaj put sam i ja na nju vikao... to su čuli djed i baka i došli u moju sobu... „unuk vam je peder“, rekla je stara njima nakon ulaska u sobu. Oni su pak stalno ponavljali „ma nije... nije on to“. Nakon 3-4 dana dobio sam mp3 player, dali su mi ga uz pitanje „hoćeš si naći curu?“... to je bilo jadno... idućih mjesec dana nisam smio izlazit, nisam imao mobitel, nisam mogao na internet... uglavnom bilo je sve samo ne lijepo, ali dragoo mi je što sam bio iskren prema njima, ionako bi saznali prije ili kasnije... imao sam 15 god. kad sam im rekao... (17 godina)

„Bilo bi mi draže da se drogiraš“; prva je majčina reakcija, uslijedile su njene suze i jasno izražavanje prezira... (29 godina)

Majka je plakala, govorila da me vole bez obzira na sve, u uvjerenju da je to samo faza, otac nikada sa mnom nije o tome pričao, krivi sebe za to i svi u obitelji misle da sam perverznjak. (22 godine)

Pobjegao sam od kuće zbog reakcije tate na par dana, morao sam kod psihijatra kojem sam porazbijao pola ureda, jer im je rekao da bi me on na njihovom mjestu isto izbacio iz kuće... (17 godina)

„Outala“ sam se samo majci - zapravo sam potvrđno odgovorila na njezino pitanje "Jel' više voliš cure?", ili nešto tomu slično. Onda je ona počela hiperventilirati i nije više bila sposobna za razgovor. Rekla je da meni nikad neće biti tako grozno kao njima. Na to je došla sestra (16 godina)

i pokušala smiriti situaciju. Ja sam izašla van na zrak. Otkad sam se vratila kući do trenutka iseljenja (6 mjeseci kasnije) nije htjela sa mnom O TOME razgovarati. U međuvremenu je rekla tati, kojem je moje iseljavanje bilo daleko veći problem od mog lezbijskstva. Nakon selidbe majka UOPĆE ne komunicira sa mnom (već preko godinu dana), dok se s ocem čujem i vidim relativno redovito. (26 godina)

Bilo je u najmanju ruku grozno. Izbacivanje iz stana, fizička i verbalna agresija, vodanje psihijatrima, tjedni svađa i neprospavanih noći, optuživanje i ograničavanje kretanja, prijetnje mojoj curi, ucjene... na kraju su mi uništili psihičko zdravlje i vezu s osobom u koju sam bila beskrajno zaljubljena. (24 godine)

Nisu saznali od mene. Osuđivali su i mene i moje društvo. Odmah idući dan sam prebačen u drugu školu i preseljen iz grada gdje sam išao u odličnu školu i živio preko tjedna. (17 godina)

Mama je sama shvatila i rekla je da je sumnjala da sam lezbijka. Priznala sam da jesam, i prvih nekoliko dana nije mogla doći k sebi. Kada bi me pitala o tome, nisam se osjećala ugodno, jer često su bile provokacije s njene strane. Prošlo je 2 god. i često kaže da je to faza, da trebam dobrog "frajera". (22 godine)

Moj coming out roditeljima je bilo najgore iskustvo u mom životu i ne bih volio da se ikome tako što dogodi. Uz neprihvatanje moje odluke, još su krivili mog dečka da me drogira, rekli su da je to sve povezano sa sotonizmom, rekli su da sam životinja i da se vratim u stanje čovjeka, te su mi također zabranili da se dalje tako ponašam. Naravno na sve to dodali su i fizički napad u želji da me ubiju, jer sam taj cijeli mjesec bio kriv za sve što se dogodilo u kući. Dan nakon coming out-a majka me vodila svećeniku na lječenje i htjela odvesti i kod psihijatra, no shvatila je da on neće reći da sam bolestan. Otada svoje roditelje ne smatram više svojima, izbjegavam svaku konverzaciju s njima, jer su me u potpunosti razočarali i odbili razumjeti mene, pa tako više nikad ne planiram niti ja njih razumjeti. (18 godina)

Izuzetno mučno iskustvo, gdje je puno teških riječi palo na moj račun. Skoro sam bio izbačen iz kuće. Najviše podrške sam dobio od starijeg brata. Mučna situacija potrajala je dva-tri dana. Nakon toga sve se smirilo. Danas imam skoro pa normalan odnos s roditeljima. Pomirili su se s time, iako vjerojatno ne i prihvatali. Jednostavno više o tome ne pričamo. Nema govora da bih mogao dovesti doma svog partnera. Nisam nikada niti pokušavao. Kada sam im rekao tko sam i što sam, rekao sam i za partnera. nakon toga njega više nikada nisu spominjali. Niti ja. (39 godina)

Mama je prikupila dovoljan broj informacija i stavila me pred gotov čin u razgovoru. Sama vjerojatno ne bih pokrenula takav razgovor, ali nisam se htjela povući jer se radilo o mom identitetu. Rekla sam da je istina. Ona me napala pregrštom argumenata (ili ih je barem ona smatrala argumentima). Iz očiju joj je sjevao bijes i mržnja, u glasu titralo je razočaranje. Na kraju je zaključila da će nanjeti zlo svojoj obitelji i da kad jednog dana odem živjeti sa ženom - me ne želi "više nikada vidjeti". (25 godina)

Hm, nije to bilo onako "hej mama, tata ja sam..." nego je to postupno sve izašlo na vidjelo, jer kad god bi se pričalo o tome ja bih branila LGBTQ osobe, do konačnog otvorenog priznanja kad su već veoma slutili. Bilo je kao i uvijek, svađa, rasprava, međusobno neprihvatanje. Ne vole pričati o tome i znam da ih je sram pred prijateljima. Svaki put kad ja i sestra to spomenemo lica im se iskrive i odbacuju to. (18 godina)

Majka me pitala. Odgovorio sam pozitivno, znajući da neće biti dobra reakcija, no mislio sam si da će kao majka to ipak nekako prihvatići, a i ja više nisam htio tajiti. Nažalost negativna reakcija je i uslijedila. Prvo je uslijedio plač koji nikad u životu nisam video kod nje, toliko jak i žestok da sam

mislio da će umrijet od tuge... Ja sam ju zagrlio i govorio da je volim, htio sam je smirit no uslijedio je njen napad na mene i udaranje. Osuđivala me i krivila, utjerivala strah i sram uz popratne uvrede i psovanje. Uskoro je došla i sestra te je i ona saznala. Ona me odvela u drugu prostoriju da se smirim. Majku je smirivala u drugoj prostoriji neko vrijeme. Nakon toga je došla kod mene i rekla da je znala. Ona je to prihvatile, bilo joj je neobično i nepoznato, ali nakon razgovora i upoznavanja mog stvarnog života je prihvatile. Majka me sljedećih dana ignorirala i odbijala od sebe. Samo me tu i tamo vrijedala. Odbijala je bilo kakav razgovor o tome. Kasnije je to blokirala ili izbrisala iz svog sjećanja kao da se ništa nije dogodilo. To je bila samo moja faza i ja nisam peder. Tako da se danas o tome ne govori, jer se niti nema o čemu govorit. "Ja nisam peder." (26 godina)

Ostao sam neugodno iznenađen reakcijom mame i sestre, dok u isto vrijeme nisam mogao vjerovati kako je pozitivno reagirao moj brat, inače homofob koji je fizički napadao homo/biseksualne osobe do prije par mjeseci od trenutka kada je saznao da sam ja homoseksualac. (18 godina)

„Jedna sestra je odmah prihvatile, ali me svejedno iznenadila i nije mi baš vjerovala, smatrala je da sam se možda prenaglila. Druga sestra me samo pitala jesam li sretna, rekla sam da jesam, i ona je rekla da je ona sretna... Majka je iznimno nesretna što sam lezbijka, a živim u Hrvatskoj i smatra da je homoseksualnost ili jednokratna avantura ili genetski naslijedena (a ne da je homofobia društveno uvjetovana). Boji se svoje obitelji, jer ona "razumije", a oni neće razumjeti.“ (25 godina)

Mojim roditeljima je javljeno da sam ja lezbijka. Ja sam znala da mi predstoji razgovor, bilo me cijeli dan grozno strah, sve do trena kad smo sjeli. Tu sam bila smirena i odlučna i mislim da im je to dalo do znanja da sam sigurna u sebe. Prije razgovora bila sam spremna na sve, mislila sam da će biti bolje da par dana ne budem doma, pa sam spakirala rukšak. No to nije bilo potrebno. U prvom trenu su bili sretni sto smo rješili naš odnos koji je i njima bio težak zadnje vrijeme, atmosfera je bila topla. Nakon 2 tjedna su se ipak promjenili. Naime, kad su se malo snašli, shvatili su da bi neke stvari kod mene ipak mogli mijenjati (vezu s tom određenom partnericom). No to nije uspjelo... Nakon 3 godine stvari su se u potpunosti normalizirale. (28 godina)

Mama je našla jedno pismo mog partnera meni. Pismo je bilo u obliku neke čestitke za 8 mjeseci što smo bili skupa. Iako mi NIKADA nije kopala po stvarima, ovoga je puta to učinila jer je "majčinskim čulom" osjetila da nešto "nije u redu". Pozvala me na razgovor i pitala: Kakvu vrstu priateljstva vas dvojica imate? Meni je srce zalupalo 100 na sat, ali sam smireno nastavio glumiti da ne razumjem što me pita. - Prijateljsko prijateljstvo (?), školsko prijateljstvo, ljubavno prijateljstvo - to su odgovori koje mi je ponudila. Ja sam nastavio padati s Marsa. I nakon nekoliko dana ja sam joj došao i rekao: da mama, jesam - ja sam homoseksualac. Bio je to početak višednevnih razgovora od kojih me je nerijetko boljela glava. Ali doslovno. Razgovarali smo i razgovarali duuuuuugo, ali danas ne žalim ni minute. Iako sam svjestan da ona još uvijek gaji tračak nade da je sve to ipak samo faza, drago mi je da je sve (više-manje) među nama otvoreno i iskreno. (23 godine)

Htjeli smo ispitati i što LGBTQ osobe osjećaju/doživljavaju pri samom *coming out*-u roditeljima. Velik dio sudionica/ka je pri *coming out*-u doživio osjećaj nemira (83,8%), tjeskobe (70,7%) i straha (64,4%). S druge strane, o presudnosti *coming out*-a u obitelji za pozitivan osjećaj o sebi i pozitivnom utjecaju na psihofizičko zdravlje govori podatak da je istovremeno 64,5% osoba osjećalo zadovoljstvo, 59,4% ispunjenost te 54% njih osjećaj sreće.

Tablica 5. Prikaz što su ispitanice/ci doživjeli/osjećali pri *coming out*-u roditeljima

	Uopće ne osjećam	Djelomično ne osjećam	Djelomično osjećam	U potpunosti osjećam	N
Nemir	7,3%	8,9%	29,0%	54,8%	124
Strah	14,9%	20,7%	19,8%	44,6%	121
Tjeskobu	15,4%	13,8%	26,0%	44,7%	123
Tugu	38,7%	15,3%	21,8%	24,2%	124
Ravnodušnost	54,5%	24,4%	10,6%	10,6%	123
Zadovoljstvo	25,8%	9,7%	33,9%	30,6%	124
Sreću	32,3%	13,7%	25,0%	29,0%	124
Ispunjerenost	26,0%	14,6%	24,4%	35,0%	123

Ispitujući prihvaćenost LGBT osoba u obitelji, zanimalo nas je i koji su to razlozi zašto osobe nisu otvorene o svojoj seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu u obitelji. Najveći dio njih boji se negativne reakcije roditelja (71,4%), što je povezano s podatkom da 57,7% nije to učinilo, jer misli da su njeni/njegovi roditelji homo/bi/transfobični. 44% osoba želi sačekati dok se ne odseli od roditelja što je vrlo vjerojatno povezano s činjenicom da 39,5% nije otvoreno s roditeljima zbog finansijske ovisnosti o njima.

Nadalje, 52,3% osoba ne osjeća se spremnim na ovaj korak te njih 43,2% izjavljuje da osjeća da nema dovoljno samopouzdanja. Na slikama (20.1; 20.2; 20.3 i 20.4) su prikazi nekih odgovora ispitanica/ka. (Detaljan prikaz u tablici 25; PRILOG 1)

Slika 20.1. Razlozi zašto ispitanici/ce nisu otvoreni/e o svojoj SO i/ili R/SI u obitelji vezani uz reakcije i ponašanja roditelja

N=111, N=111, N=112

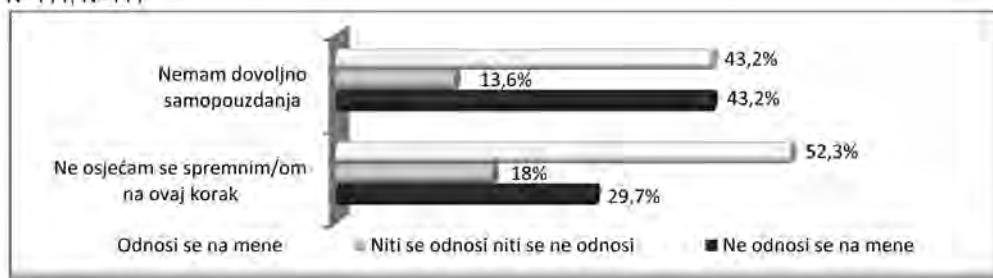
Slika 20.2. Razlozi zašto ispitanici/ce nisu otvoreni/e o svojoj SO i/ili R/SI u obitelji vezani uz egzistenciju ispitanika/ica

N=109, N=109

Slika 20.3. Razlozi zašto ispitanici/ce nisu otvoreni/e o svojoj SO i/ili R/SI u obitelji vezani uz vlastitu spremnost na coming out

N=111, N=111

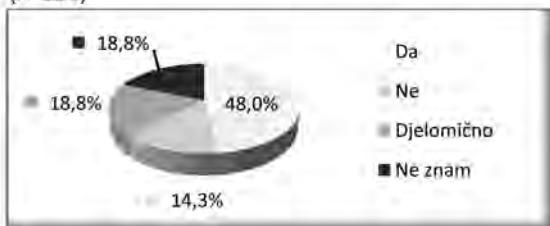
Slika 20.4. Razlozi zašto ispitanici/ce nisu otvoreni/e o svojoj SO i/ili R/SI u obitelji vezani uz prihvatanje vlastitog LGBT identiteta odnosno seksualne orientacije i/ili rodnog spolnog identiteta

N=111, N=102, N=110

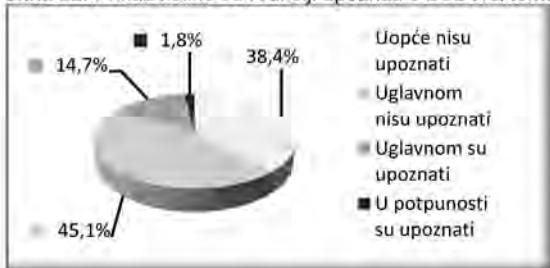
Zanimalo nas je i kako ispitanici/ce gledaju na roditeljsku podršku pri nošenju s diskriminacijom s kojom se susreću u okolini. Oko dvije trećine ispitanica/ka (66,8%) smatra da bi se lakše nosilo s diskriminacijom koju susreću u svakodnevnom životu i okolini ako bi imalo podršku obitelji; 48% smatra to u potpunosti, a 18,8% procjenjuje da bi im podrška obitelji djelomično pomogla.

Slika 21. Prikaz važnosti podrške obitelji kod suočavanja s diskriminacijom na poslu, u školi, na fakultetu, itd. (N=223)

Što se tiče upoznatosti roditelja s LGBTIQ tematikom, velik broj ispitanica/ka (83,5%) smatra da njihovi roditelji nisu upoznati s tematikom. Upoznato je 16,5% roditelja.

Slika 22. Prikaz koliko su roditelji upoznati s LGBTIQ tematikom (N=224)

Htjeli smo ispitati i da li ispitanice/ci misle da ih roditelji ograničavaju u izražavanju njihovog rodnog/spolnog identiteta. U tablici 6 donosimo prikaz nekih odgovora ispitanica/ka.

Oko polovina ispitanica/ka navodi da se roditelji pridržavaju društvene tradicije po pitanju identiteta (majka u 43% slučajeva, a otac u 51,2%). Oko trećina ispitanica/ka smatra da njihovi roditelji nemaju pozitivno mišljenje o njihovom rodnom/spolnom identitetu, ali ih ne ograničavaju (majka kod 33% ispitanica/ka, a otac kod njih 38,6%). 45,9% ispitanica/ka navodi da ih majka u potpunosti podržava, a to isto za oca izjavljuje nešto manji postotak – njih 39%. Također oko trećina ispitanica/ka izjavljuje da roditelji odbijaju prihvatići njihov identitet (majka kod 27,5% osoba, a otac kod 27,7%). Otprilike svaka peta osoba koja je odgovarala na ovo pitanje kaže da ju roditelji „tjeraju da bude ono što nije“ (20,1% majki i 23,1% očeva) dok sličan broj njih izjavljuje da im roditelji govore da se moraju više ponašati kao „žensko“ odnosno kao „muško“ (majka kod njih 19,8% te otac kod njih 24%). Kod ovih rezultata treba uzeti u obzir da je na ovo pitanje odgovorila oko polovina ispitanica/ka (N=119 do 122).

Tablica 6. Da li roditelji ograničavaju Vaše izražavanje rodnog/spolnog identiteta?
(Detaljan prikaz tablica 6-1; PRILOG 1)

	Ne odnosi se na		Niti se odnosi niti se ne odnosi na		Odnosi se na		N	
	majku	oca	majku	oca	majku	oca	majka	otac
Kažu mi da se više moram ponašati kao „žensko“, odnosno kao „muško“	70,3%	63,8%	9,9%	12%	19,8%	24%	121	83
Nemaju pozitivno mišljenje, ali me ne ograničavaju	42,2%	39,7%	24,8%	21,7%	33%	38,6%	121	83
Pridržavaju se društvene tradicije po pitanju identiteta	38,8%	33,3%	18,2%	15,5%	43%	51,2%	121	84
Odbijaju prihvatići moj rođni/spolni identitet	59,2%	50,6%	13,3%	21,7%	27,5%	27,7%	120	83
Tjeraju me da budem ono što nisam	74,8%	68,3%	5,0%	8,5%	20,1%	23,1%	119	82
U potpunosti me podržavaju	42,6%	42,6%	11,5%	18,3%	45,9%	39%	122	82

4.5. Reakcija roditelja/skrbnika na saznanje da je njihovo dijete lezbijka, gej muškarac, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba

U temelju potrebe za *coming out*-om roditeljima je želja osobe da bude iskrena s roditeljima te želja za međusobnim kvalitetnim i ispunjenim odnosom. Slučajevi da roditelji na *coming out* djeteta reagiraju s bezrezervnom podrškom i prihvaćanjem nisu toliko česti. Razlog je jasan, dovoljno je da pogledamo kroz kakav su proces samoprihvaćanja same LGBT osobe prošle. Kad roditelji otkriju djetetovu seksualnu orientaciju ili rođni/spolni identitet, oni se nalaze na početku tog istog procesa.

Prve reakcije roditelja nakon što su saznali da je njihovo dijete lezbijka, gej, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba, mogu varirati od ljutnje do tuge, od straha do боли, od zburjenosti do agresije. Mnogi roditelji imaju negativnu reakciju; osuđivat će dijete, povrijediti, kriviti društvo u kojem se kreće, kazniti dijete i dr. Ovakve reakcije roditelja ne moraju biti konačne. Brojni su slučajevi gdje se homo/bi/transfobičan stay roditelja s vremenom smanjuje i roditelji nakon nekog vremena počinju mijenjati svoje mišljenje i ponašanje.

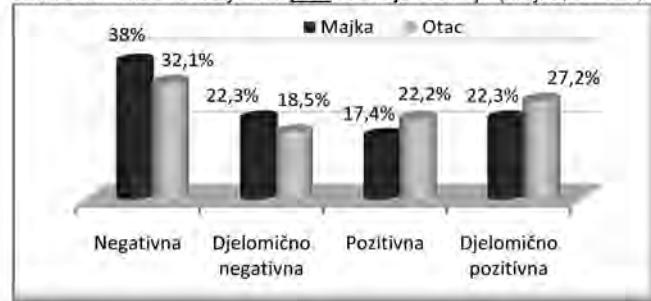
Često roditelji imaju pomiješane osjećaje, skloni su kritiziranju, misle da se radi o fazi kažnjavanja osobu kako bi je „preodgojili“, krive društvo u kojem se kreće, misle da se radi o izboru osobe i pokušavaju promijeniti taj izbor i/ili strahuju da li će njihova LGBT djeca biti sretna u životu. U mnogim primjerima, presudna je i briga roditelja da li će imati unuke budući da obično dolazi do automatskog prepostavljanja da u istospolnim vezama osobe neće imati djecu.

Dodatno, članovi i članice obitelji/roditelji u većini slučajeva ne posjeduju relevantne informacije kako da se nose s činjenicom homoseksualnosti ili transrodnosti/transeksualnosti njihovog djeteta ili člana/ice obitelji.

U literaturi se navode četiri tipa roditeljskih reakcija na otkrivanje homo/biseksualne orientacije svog djeteta (prema Mulleru, 1987.). „Podržavajući – otvoreni“ stil odnosi se na roditelje koji su ograničeno i kratko vremena poricali te su ubrzo rekli o homo/biseksualnoj orientaciji svog djeteta priateljima i široj obitelji. Drugi tip reakcija „podržavajući – zatvoren“ pokazuju roditelji koji ne žele otkriti homo/biseksualnu orientaciju svog djeteta nikome u okolini osim užoj obitelji. Ti roditelji „prihvaćaju“ seksualnu orientaciju svoje djece kao i njihove partnerice. „Nepodržavajući – ogorčeni“ je treći model ponašanja roditelja koji uključuje totalno neprihvaćanje i ignoriranje homo/biseksualne orientacije. Četvrti negativni obrazac ponašanja roditelja „nepodržavajući – agresivan“ odnosi se na verbalno i fizičko zlostavljanje nakon *coming out*-a.

Kod najvećeg broja ispitanica/ka reakcija roditelja je bila negativna: njih 38% doživjelo je negativnu reakciju majke, a 32,1% doživjelo je negativnu reakciju oca. Ovdje treba uzeti u obzir razliku u broju ispitanica/ka koje/i su procjenjivale/i reakciju majke i oca; majčinu reakciju procijenila je 121 osoba dok je puno manje, njih – 81, procijenilo reakciju oca. Ovo je povezano i s činjenicom da je majka upoznata sa SO ili R/SI kod 52% ispitanica/ka, a otac kod njih 39,5%.

Slika 23. Prikaz kakva je bila prva reakcija roditelja (Majka, N=121; Otac, N=81)

Ispitujući dalje ovu reakciju, odnosno stav roditelja na saznanje o seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu, kod velikog broja sudionica/ka roditelji su njihovu homo/biseksualnu orientaciju smatrali neprirodnom (otac u 60% slučajeva, a majka u 64,2%). Nerazumijevanje je od strane roditelja doživjelo oko polovine ispitanica/ka; od strane majke njih 49,2% te od strane oca njih 46,2%. Kod svake druge osobe, roditelji su mislili da je to faza (majka u 54% slučajeva, a otac u 49,4%). Otprilike svaku treću osobu roditelji su htjeli izlijеčiti (odlaskom kod psihologa i sl.); majka kod 33,6% ispitanica/ka, a otac kod njih 30,5%. Također, kod svake treće osobe roditelji su iskazali osuđivanje prema homo/biseksualnosti, odnosno transrodnosti/transekualnosti; majka u 33,1% slučajeva, a otac u 34,1%). Odbacivanje zbog svoje seksualne orientacije, odnosno rodnog/spolnog identiteta, doživjelo je od strane majke 16,5% osoba, a od strane oca 17%. Fizičko nasilje od strane majke doživjelo je 3,3% ispitanica/ka, od strane oca 7,3%.

S druge strane, 38,5% osoba izjavilo je da je doživjelo podršku od strane majke te 42,3% njih od oca. U svojim reakcijama, majka je u 46,8% slučajeva iskazala ljubav, dok je otac to učinio kod 40% ispitanica/ka.

Slika 24. Reakcije roditelja/skrbnika na saznanje o seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu pri coming out-u (detaljan prikaz reakcija u tablici 24-1; PRILOG 1)

Majka, N=122; Otac, N=78

Majka, N=123; Otac, N=80

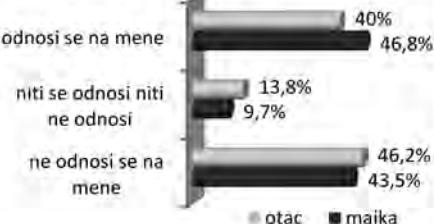
Majka, N=124 ; Otac, N=80

Pokazali su razumijevanje

Majka, N=124; Otac, N=80

Iskažali su mi ljubav

Majka, N=124; Otac, N=79

Mislili su da je to faza

Majka, N=122; Otac, N=81

Krivilj su društvo u kojem se krećem

Majka, N=122; Otac, N=82

Htjeli su me izlijеčiti

Majka, N=122; Otac, N= 82

Doživio/jela sam prijetnje i zastrašivanje

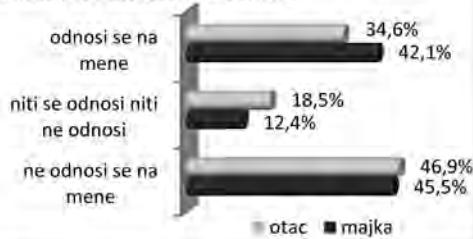
Majka, N=122; Otac, N=81

Odbili su razgovarati o tome

Majka, N=121; Otac, N=81

Pokazali su razočaranost u mene

Majka, N=122; Otac, N=80

Majka, N=121; Otac, N=82

4.6. Nakon coming out-a roditeljima/skrbnicima

Zanimalo nas je da li su ispitanici/ce doživjeli neku vrstu emocionalnog ili fizičkog zlostavljanja nakon što su otkrili svoju seksualnu orientaciju ili rodni/spolni identitet roditeljima. Oko polovina osoba koja je sudjelovala u istraživanju doživjela je okrivljavanje/predbacivanje - njih 46,3%, kod 38,6% sudionica/ka roditelji su učinili da se on ili ona osjećaju neugodno ili posramljeno te se 35,5% osoba osjeća nezaštićeno. Uskraćivanje materijalne sigurnosti doživjelo je 10,4% osoba, dok je prijetnje istim doživjelo njih 20%.

Otpriklike svaka treća osoba doživjela je verbalno zlostavljanje i vrjeđanje (28,1%) te ignoriranje ili izbjegavanje (29,9%). Fizičko nasilje doživjelo je 7,4% ispitanica/ka, a jednak postotak ispitanica/ka izbačeno je iz kuće.

Nadalje, njih 68,1% uglavnom se ili u potpunosti ne slaže s tvrdnjom da ih obitelj ne prihvaca, odnosno njih 78,4% ne smatra, odnosno uglavnom ne smatra da su diskriminirani od ukućana.

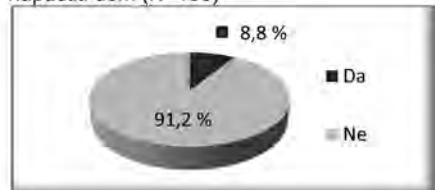
Oko polovina ispitanica/ka doživjela je neprihvatanje njihovih istospolnih veza – 50,7%.

Tablica 7. Emocionalno ili fizičko nasilje u obitelji nakon coming out-a

	Ne	Uglavnom ne	Uglavnom da	Da	N
Prijetnje fizičkim nasiljem	87,6%	3,1%	2,3%	7,0%	129
Fizičko nasilje	89,6%	3,0%	2,2%	5,2%	135
Govor mržnje	56,3%	16,3%	7,4%	20,0%	135
Verbalno zlostavljanje/vrijedanje	53,3%	18,5%	7,4%	20,7%	135
Ignoriranje ili izbjegavanje	41,0%	29,1%	11,2%	18,7%	134
Učinili su da se osjećate neugodno ili posramljeno	45,1%	16,3%	19,3%	19,3%	135
Prijetnje uskraćivanjem materijalne sigurnosti	65,2%	14,8%	6,7%	13,3%	135
Uskraćivanje materijalne sigurnosti	77,7%	11,9%	5,2%	5,2%	135
Osjećali ste se nezaštićeno	52,6%	11,9%	13,3%	22,2%	135
Neprihvatanje vaše veze	38,1%	11,2%	12,6%	38,1%	134
Okrivljavanje/predbacivanje	38,8%	14,9%	16,4%	29,9%	134
Obitelj vas ne prihvaca	53,3%	14,8%	15,6%	16,3%	135
Izbačeni ste iz vlastitog doma	88,2%	4,4%	2,2%	5,2%	135
Diskriminirani ste od ukućana	65,7%	12,7%	9,7%	11,9%	134
Seksualno ste iskorištavani	99,3%	/	0,7%	/	134

Na pitanje da li su bili prisiljeni napustiti svoj dom zbog svoje seksualne orientacije i/ili rodnog/spolnog identiteta, njih 8,8% odgovorilo je potvrđno.

Slika 25. Prikaz da li su ispitanici/ce zbog svoje seksualne orientacije i/ili rodnog/spolnog identiteta bili prisiljeni napustiti dom (N=136)

Vezano uz ovo pitanje, ispitanici/ce su mogli pojasniti razloge zašto se dogodilo da su morali napustiti svoj dom. Evo nekih odgovora:

Zato jer jednostavno više nije imalo smisla ostati pod istim krovom s osobama koje te doživljavaju kao izroda, bolesnika, nakon teških riječi koje su svakodnevno padale, ismijavanje, provociranje, puštanje erotskih hetero filmova, a ja da ih na silu gledam, nakon puno dobivenih batina.... (26 godina)

Otac me izbacio uz razloge da ne želi gledat poremećeno dijete i da mu je svakako nije heteroseksualne orientacije poremećena osoba i nevrijedna za život. (18 godina)

Ja sam svojevoljno otišao, jer nisam htio slušati njihova vrijedanja. (28 godine)

Učestale svađe koje su rezultirale neispavanošću, lošim raspoloženjem, depresijom, što je povuklo automatski loš uspjeh u školi, gubitak dragih osoba i sl. (18 godina)

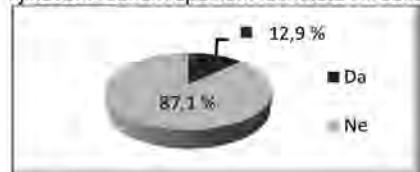
Zbog totalnog ignoriranja. I za to majka jednostavno nije mogla podnijeti fizički ni psihički. (21 godina)

Tata me izbacio iz stana, otišla sam mame gdje me njen drugi muž fizički napao i otišla sam i od tamo. (24 godine)

Želio sam živjeti svoj život. (29 godina)

Nadalje, 12,9% ispitanica/ka izjavljuje da im je odnos s nekim od članova/ica obitelji trajno prekinut zbog saznanja o njihovom rodnom/spolnom identitetu odnosno seksualnoj orijentaciji. Što se tiče koji su to članovi obitelji s kojima je odnos trajno prekinut, kod najvećeg broja osoba radi se o majci (8 osoba), odnosno ocu (7 osoba).

Slika 26. Prikaz da li je ispitanicima/cama odnos s nekim od članova/ica obitelji trajno prekinut zbog saznanja o njihovom rodnom/spolnom identitetu i/ili seksualnoj orijentaciji (N=140)

Tablica 8. Prikaz s kojim osobama je trajno prekinut odnos zbog saznanja o SO i/ili S/Ri Ispitanica/ka.

	N	%
S majkom/skrbnicom	8	32%
S ocem/skrbnikom	7	28%
Sa sestrom	3	12%
S bratom	1	4%
S bakom/djedom	3	12%
Sa širim obitelji	3	12%
UKUPNO	25	100%

Poznato je da je proces *coming out*-a jedan od najvažnijih trenutaka u životu LGBT osobe koji se može dogoditi u različitim periodima života. Taj trenutak obično se javlja u izrazito emocionalnom i kriznom razdoblju života kada osoba jednostavno više ne može živjeti na stari način. Negativni socijalni stavovi prema LGBT osobama mogu postati kronični stresori kada budu internalizirani i variraju od blage nelagode i sumnje do snažnog osjećaja neprihvatanja. Sam ćim *coming out*-a ujedno implicira i vlastiti osjećaj prihvatanja svoje seksualne orientacije što rezultira osjećajem olakšanja kao i izgradnjom pozitivnije slike o sebi. Osjećaj sigurnosti koji postoji kod osoba koje nisu *out* donekle pošteđuje osobu neugode, ali istovremeno, to skrivanje sprječava povezanost osobe sa sobom, s drugima, razvoj samopoštovanja i smanjuje kontrolu nad vlastitim životom. Ispitivanja pokazuju da s otkrivanjem vlastitog identiteta (kod LGBT osoba), dolazi osjećaj ponosa i zadovoljstva. *Coming out* tako predstavlja oslobođujući proces i osjećaj te osobe koje se za njega odluče u pravilu osjećaju olakšanje što mogu živjeti život oslobođen od pretvaranja i obmana o identitetu.

U našem uzorku željeli smo ispitati i kako su se sami/e pripadnici/ce LGBT populacije osjećali/e nakon *coming out*-a roditeljima.

Većina ispitanica/ka izjavljuje da osjeća olakšanje (75,2%) i zadovoljstvo samim sobom (75,8%). Također, osobe se osjećaju pozitivnije u odnosu na svoj identitet (77,3%) te osjećaju da imaju više samopouzdanja (70,8%).

Također, *coming out* je suočavanje sa strahom i opresijom te se strah od negativnih reakcija smanjuje upravo suočavanjem s njime. Ako usporedimo koliko su ispitanici/ce osjećali/e strah prije i poslije *coming out*-a imamo veliku razliku u intenzitetu ovog osjećaja: pri samom *coming out*-u strah je osjećalo 64,4% njih (N=121), dok se nakon *coming out*-a postotak ispitanica/ka kojeli osjećaju strah drastično smanjio – samo njih 17% (N=124) izjavljuje da osjeća strah. Ako, na primjer, usporedimo osjećaj zadovoljstva, 64,5% (N=124) ispitanica/ka osjećalo ga je pri samom *coming*

out-u u obitelji, dok se ovaj osjećaj povećava nakon *coming out*-a (75,8%, N=124). Za ilustraciju, osjećaj zadovoljstva pri samoj pomisli na *coming out* (ovdje ulaze i osobe koje nisu napravile *coming out*) osjećalo je njih tek 43,6% (N=227).

Coming out roditeljima predstavlja važan korak za LGBT osobe; pokazuje se da i u slučajevima gdje osoba nije prihvjeta, ona osjeća zadovoljstvo i ispunjenost što je otvoreno progovorila o svom identitetu i što je maknula sa sebe teret skrivanja i laži.

S druge strane, oko trećina ispitanica/ka nakon *coming out*-a u obitelji osjeća razočaranost (29,8%), a 25,5% njih osjeća tjeskobu i nemir. Manji dio njih osjeća sram i/ili nelagodu (17,8%)

Tablica 9. Prikaz kako su se ispitanici/ce osjećali/e nakon *coming out*-a

	Uopće se ne odnosi na mene	Uglavnom se ne odnosi na mene	Uglavnom se odnosi na mene	U potpunosti se odnosi na mene	N
Olakšanje	14,9%	9,9%	21,5%	53,7%	121
Zadovoljstvo samim/samom sobom	12,9%	11,3%	25,8%	50,0%	124
Osjećam da imam više samopouzdanja	14,6%	14,5%	22,8%	48,0%	123
Osjećam se pozitivnije u odnosu na svoj identitet	14,6%	8,1%	23,6%	53,7%	123
Osjećam sreću/radost/veselje	21,0%	15,3%	19,4%	44,3%	124
Osjećam se povezaniji/a s obitelji	30,6%	20,2%	16,1%	33,1%	124
Osjećam se prihvaćeno/voljeno	25,8%	22,6%	20,2%	31,4%	124
Moje psihičko zdravlje je puno bolje	20,8%	17,6%	24,0%	37,6%	125
Požalio/la sam što sam rekao/la	66,1%	9,7%	12,9%	11,3%	124
Osjećam razočaranost	54,1%	16,1%	12,9%	16,9%	124
Osjećam tjeskobu i nemir	54,0%	20,5%	14,8%	10,7%	122
Osjećam sram i/ili nelagodu	59,6%	22,6%	9,7%	8,1%	124
Osjećam strah	62,8%	20,2%	7,3%	9,7%	124
Moje psihičko zdravlje se pogoršalo	74,1%	8,1%	9,7%	8,1%	124

Oko polovine osoba koje su sudjelovale u istraživanju izjavljuje da im se odnos nije promijenio nakon *coming out*-a u obitelji (odnos s majkom u 47,9% slučajeva te odnos s ocem u 51,2% slučajeva). Kod otprilike svake četvrtine osobe odnos se pogoršao (24,4% s majkom i ocem), odnosno poboljšao (27,7% s majkom i 24,4% s ocem).

Tablica 10. Prikaz da li se odnos s roditeljima promijenio nakon *coming out*-a

	Majka	Otac
Pogoršao se naš odnos	24,4%	24,4%
Poboljšao se naš odnos	27,7%	24,4%
Naš odnos se nije promijenio	47,9%	51,2%
N	119	78

Zanimalo nas je da li ispitanici/ce razgovaraju sa članovima/cama obitelji o svom načinu života. Naime, čest je slučaj da kad LGBT osobe naprave *coming out* članovi/ce obitelji odbijaju razgovarati o bilo kojoj temi koja bi bila povezana s načinom života osobe. Samo 29% osoba razgovara s majkom, a još manje njih s ocem (12,2%). Postotak se penje kad su u pitanju braća ili sestre – njih 41,3% razgovara s braćom ili sestrama o svom načinu života.

Tablica 11. Prikaz da li ispitanici/ce razgovaraju sa članovima/cama obitelji o svom načinu života

	Da	Ne	Nemam potrebu	N
S majkom/skrbnicom	29%	48,4%	22,6%	221
S oćem/skrbnikom	12,2%	52,8%	35%	197
S bratom/sestrom	41,3%	32,7%	26%	196
Sa širom obitelji	11,1%	47,9%	41%	217

Ispitanicima/cama smo postavili i pitanje koliko otvoreno roditelji razgovaraju s drugima o tome da im je dijete lezbijska, gej muškarac, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba. Naime, pokazuje se da roditelji uglavnom nastoje prikriti ovu činjenicu od okoline, strahujući pritom od svog *coming out-a*. U suočavanju s okolinom, vrlo je vjerojatno da će se roditelji susresti s nerazumijevanjem i diskriminacijom, osjećajem straha od negativnog izražavanja predrasuda, osjećajem srama i sl.

Rezultati su pokazali da roditelji većinom ne razgovaraju otvoreno o ovoj činjenici te je nastoje prikriti. Najveći dio roditelja nastoji izbjegći tu temu, 72,2% očeva i nešto manje majki – 62,4%. Također, za 58,7% očeva i 50% majki je neugodno razgovarati o toj temi. Na pitanje da li govore istinu drugim osobama, 59,5% majki u potpunosti ili uglavnom ne govore te 57,7% očeva. Potpuno slobodno ili uglavnom potpuno slobodno govoriti o tome 12,4% majki, te 9,2% očeva.

Tablica 12. Prikaz nekih odgovora na pitanje koliko otvoreno roditelji razgovaraju s okolinom o tome da im je dijete lezbijska, gej muškarac, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba.

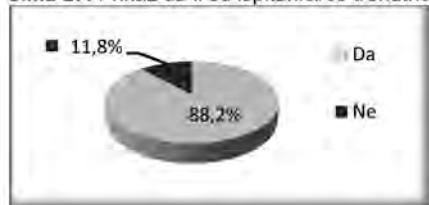
(Detaljan prikaz tablica 12-1; PRILOG 1)

	Ne odnosi se na		Niti se odnosi niti se ne odnosi na		Odnosi se na		N	
	majku	oca	majku	oca	majku	oca	majka	otac
Nastoje izbjegći tu temu	26,6%	21,5%	11%	6,3%	62,4%	72,2%	109	79
Ne govore istinu drugim osobama	27%	23,1%	13,5%	19,2%	59,5%	57,7%	111	78
Razgovaraju samo sa članovima obitelji	60,4%	61,3%	10,8%	13,3%	28,8%	25,4%	111	75
Neugodno im je razgovarati o tome	26,4%	18,6%	23,6%	22,7%	50%	58,7%	110	75
Potpuno slobodno govore o tome	75,2%	84,2%	12,4%	6,6%	12,4%	9,2%	113	76

4.7. Prihvaćenost istospolnih veza u obitelji LGBTQ osoba

Od osoba koje su sudjelovale u istraživanju, njih 88,2% je bilo ili jest trenutno u istospolnoj vezi.

Slika 27. Prikaz da li su ispitanici/ce trenutno ili su bili u istospolnoj vezi (N=221)

Kod samo 24,5% ispitanica/ka roditelji poznaju njihovog partnera, odnosno partnericu. 45% osoba željelo bi da njihovi roditelji/skrbnici upoznaju njihovu partnericu, odnosno partnera, 9,5% osjeća da im je to svejedno, 7,3% njih ne bi željelo, dok 13,6% osoba ne zna da li bi željelo ili ne.

Slika 28. Prikaz da li bi ispitanici/ce željeli/le da njihovi roditelji/skrbnici upoznaju njihovog partnera/icu (N=220)

Zanimalo nas je kolika je upoznatost članova/ica obitelji LGBTIQ osoba s informacijom da je osoba u istospolnoj vezi. Najviše je upoznata sestra, odnosno sestre osobe (63,6%), a slijedi majka/skrbnica – 61,2% osoba izjavljuje da majka zna te brat ili braća (kod 56,9% osoba brat ili braća znaju). Otac je s podatkom da je osoba u istospolnoj vezi najmanje upoznat (40,5%).

Tablica 13. Prikaz koliko su članovi/ce obitelji upoznati s tim da je osoba u vezi

	Zna	Pretpostavljam da zna	Ne zna	Ne znam	N
Majka/skrbnica	61,2%	14,3%	19,7%	4,8%	147
Otac/skrbnik	40,5%	16,0%	35,1%	8,4%	131
Braća	56,9%	9,3%	23,3%	10,5%	86
Sestre	63,6%	5,7%	23,9%	6,8%	88

Što se tiče toga kako članovi/ce obitelji gledaju na istospolnu vezu, najpozitivnije gledaju sestre i braća: sestre gledaju pozitivno kod 56,7% osoba, a braća kod njih 49,1%. Pozitivne stavove u gledanju na istospolnu vezu osobe najmanje imaju roditelji (majka 30%, otac 26,4%).

Tablica 14. Prikaz kako članovi/ce obitelji gledaju na istospolnu vezu ispitanika/ca.

	negativno	neutralno	pozitivno	N
Majka/skrbnica	32,7%	37,3%	30%	110
Otac/skrbnik	37,5%	36,1%	26,4%	72
Braća	16,4%	34,5%	49,1%	55
Sestre	18,3%	25,0%	56,7%	60

Upitali smo sudionice/ke istraživanja što misle da bi njihovim roditeljima/skrbnicima najviše pomoglo da ih bolje shvate/prihvate. Na ovo pitanje odgovorilo je 132 osobe (55,9%).

Među odgovorima što bi roditeljima pomoglo da bolje prihvate svoje dijete homo/biseksualne orijentacije ili kao transrodnu, odnosno transeksualnu osobu najviše dominiraju tri teme: edukacija roditelja, sama roditeljska ljubav te razgovor roditelja sa stručnim osobama, s drugim roditeljima koji prolaze kroz slično iskustvo, ali i sa samim LGBTIQ osobama. U manjem omjeru spominju se još sljedeće teme: vrijeme potrebito da prihvate, senzibilizacija i smanjenje homo/bi/transfobije u društvu općenito te postojanje upornosti i strpljenja kod samih LGBT osoba kako bi prošli s roditeljima kroz njihov put prihvatanja.

Evo nekih odgovora na pitanje što bi roditeljima pomoglo da bolje prihvate svoje LGBTQ dijete:

Edukacija i razgovor. (29 godina)

Razgovori sa stručnim osobama. (28 godina)

Mislim da mojoj mami puno znači to što o svemu razgovaramo. Pročitala je i neke knjige o LGBTIQ tematiki. Upoznavanje drugih LGBTIQ osoba. (28 godina)

Međusobno uvažavanje i odgoj u duhu tolerancije, razumijevanja i razgovora. (31 godina)

Razgovor sa mnjom i matenjal o LGBTIQ populaciji i o pomoći pri prihvatanju koji sam im dala. (22 godine)

Razgovor s nekim tko je imao slična iskustva, odnosno roditeljima koji su to prošli. (26 godina)

Međusobna ljubav i povjerenje. Imam punu podršku majke u svemu što radim dok ne narušava zdravje ili nije ilegalno. (29 godina)

Ne žele to prihvati, ne žele o tome sa mnjom razgovarati, žive u sjeni da je to bila samo jedna faza u mom životu, njima treba psiholog koji će ih natjerati da o tome pričaju sa mnjom. (22 godine)

Vrijeme i polagani proces coming out-a. (36 godina)

Još uvijek me nisu prihvatali. Mislim da je klijuč MOJE strpljenje s njima dok prolaze svaki pojedini proces bijesa, boli do konačnog interesiranja i pomirenja sa situacijom. (23 godine)

Civilizirani društvo. (17 godina)

Opća informiranost i naobrazba. (45 godina)

U svakom slučaju veća educiranost o toj temi! Vjerujem da ne znaju puno o tome, samo ono što društvo nameće kao jedino ispravno... mislim da bi počeli razmišljati svojom glavom kada bi

ponešto procitati o lgbtiq tematiki i kada bi im netko objasnio da je to normalan oblik ljudske seksualnosti. (32 godine)

Mama je razmišljala na način da sam joj ja važna jer sam njen dijete i da me voli i da mi želi pružiti podršku. Kod saznavanja nije puno znala o seksualnim orientacijama tako da je imala razne predrasude i stereolipe. Nisam sigurna što joj je kasnije najviše pomoglo vjerojatno vlastito razmišljanje, sretanje s pozitivnim stavovima o tome i sl. Puno bi joj pomoglo da je bilo nekog edukativnog materijala na tu temu, da je imala s kime to podijeliti, da je onda bilo LGBT izvora, stranica, udruga i sl. (34 godine)

Mojoj majci su dobre došle brošure koje sam joj donijela. (20 godina)

Od interesa nam je bilo u ovom anketnom istraživanju ispitati da li postoje razlike u coming out-u između lezbijki i homoseksualnih muškaraca prema roditeljima.

Tablica 15. prikazuje analizu frekvencija coming out-a kod lezbijki i gej muškaraca prema majci/skrbnici i ocu/skrbniku. Nije zamjetno značajan veći coming out lezbijki od gej muškaraca prema majkama ($\chi^2 = 1,017$ s.s.=1, $p= .313$) kao niti prema očevima ($\chi^2 = 3,654$ s.s.=1, $p= .056$).

Tablica 15. Postoji li razlika u coming out-u između lezbijki i gej muškaraca prema roditeljima?

	Da li su roditelji/skrbnici upoznati s Vašom seksualnom orientacijom					
	Majka/skrbnica			Otac/skrbnik		
	da	ne	ukupno	da	ne	ukupno
Lezbijka	39	34	73	23	45	68
Gej	48	30	78	34	34	68
Ukupno	87	64	151	57	79	136

Jedno od važnijih pitanja u ovom istraživanju odnosi se na emocije koje osobe osjećaju pri pomisli na prvi coming out u obitelji. Polazeći od pretpostavke da živimo u visoko heteronormativnom društvu s postavljenim tradicionalnim vrijednostima, pretpostavili smo da bi proces coming out-a mogao biti teži za gej muškarce što bi moglo implicirati i više negativnih, odnosno, manje pozitivnih emocija pri pomisli na coming out. Analizom smo dobili da su lezbijke značajno zadovoljnije, sigurnije i pristupaju tome s većom dozom samopouzdanja.

Tablica 16. Deskriptivne vrijednosti i rezultati t-testa emocija pri pomisli na prvi coming out u obitelji između lezbijki i gej muškaraca.

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	t - vrijednost	Stupnjevi slobode	Značajnost razlike
nervoza/nemir	3,45	0,86	-.96	152	.34
strah	3,19	0,97	-.83	153	.41
sram	2,25	1,13	-1,39	151	.17
tjeskoba	3,01	1,00	-1,96	150	.05
nesigurnost	3,06	0,99	-1,44	152	.15
zadovoljstvo	2,32	1,09	2,66	152	.01
sigurnost	1,91	0,96	2,36	152	.02
samopouzdanje	2,22	1,08	2,03	152	.04
odlučnost	2,60	1,11	1,74	151	.08

Dob je jedna od ključnih dimenzija u procesu coming out-a. Poznato je da česte zapreke za coming out leže u subjektivnoj procjeni vlastite nesigurnosti i neprihvaćenosti. Osim subjektivnih razloga gdje osoba osjeća sram i nesigurnost glede svoje homoseksualne orientacije i/ili spolnog/rodnog identiteta postoje realne opasnosti poput gubitka financijske potpore te straha da budu

egzistencijalno ugroženi. Prepostavili smo da će mlađe osobe odgađati *coming out* zbog finansijske ovisnosti kao i zajedničkog života s roditeljima.

Mlađe osobe su kao glavne razloge zbog čega nisu napravile *coming out* navodile strah da ne budu izbaćene iz kuće, zbog finansijske ovisnosti kao i čekanja trenutka kad će biti samostalne odnosno imati svoj krov nad glavom. Stariji ispitanici/ce kao glavni razlog navode da ne smatraju potrebnim da roditelji uopće znaju.

Tablica 17. Matrica korelacija s obzirom na dob ispitanika/ica i razloga zbog čega nisu napravili *coming out* unutar obitelji

	Dob	N
Bojam se negativne reakcije	-.11	111
Zbog finansijske ovisnosti	-.28**	108
Čekam da odselim	-.30**	108
Ne osjećam se spremnim/om za ovaj korak	-.06	110
Ne osjećam se dobro kao lezbijka, gej, biseksualna osoba	-.13	109
Ne osjećam se dobro kao transrodna/ transekualna osoba	.08	101
Vjerujem da je kod mene sve to samo faza	-.06	108
Bojam se da me izbacete iz kuće	-.22*	110
Sram me je	-.12	110
Ne smatram potrebnim da znaju	.22*	110
Nisam siguran/na u svoju seksualnu orientaciju	-.14	109
Nisam siguran/na u svoj rodni/spolni identitet	-.06	107
Čekam da budem punoljetan/na	-.16	108
Nemam dovoljno samopouzdanja	.08	110
Mislim da su mi roditelji homo/bi/transfobični	-.09	110

*p<.05; **p<.01

Za prepostaviti je iz dosadašnjih rezultata istraživanja da će osobe koje prakticiraju svoju religiju/vjeru imati negativnije stavove prema homoseksualnoj orientaciji, a koji mogu u kasnijim raznim situacijama prerasti u neki od oblika emocionalnog ili fizičkog zlostavljanja. Zanimalo nas je da li postoji povezanost između roditelja/skrbnika koji prakticiraju religiju/vjeru i nekih oblika zlostavljanja. Primjećuje se da su majke koje su religioznije bile više sklene ne prihvati homoseksualnu vezu te okrivljavati i odbacivati dijete. Kod očeva nije pronađena nikakva povezanost. Ovaj rezultat ide u smjeru saznanja da su majke one osobe koje su na prvoj liniji otkrivanja homoseksualne orientacije djeteta. Prve reakcije obično su negiranje što je i u skladu s neprihvaćanjem homoseksualne veze, te okrivljavanjem i odbacivanjem.

Tablica 18. Matrica korelacija između toga da li majke/skrbnice i očevi/skrbnici prakticiraju svoju religiju/vjeru i da li su ispitanici/ce nakon *coming out*-a doživjeli neki oblik emocionalnog ili fizičkog zlostavljanja u obitelji

	Da li Vaši roditelji/skrbnici prakticiraju svoju religiju/vjeru?			
	Majka/skrbnica	N	Otac/skrbnik	N
Prijetnje fizičkim nasiljem	-.01	123	-.01	112
Fizičko nasilje	-.13	129	-.13	118
Govor mržnje	-.04	129	-.09	118
Verbalno zlostavljanje/vrijedanje	-.03	129	-.08	118
Ignoriranje ili izbjegavanje	-.09	128	-.08	117
Učinili su da se osjećate neugodno ili posramljeno	-.06	129	-.06	118
Prijetnje uskraćivanjem materijalne sigurnosti	-.08	129	-.05	118
Uskraćivanje materijalne sigurnosti	-.02	129	-.04	118
Osjećali ste se nezaštićeno	-.08	129	-.02	118
Neprihvaćanje vaše veze	-.26**	128	-.10	117
Okrivljavanje/predbacivanje	-.17*	128	-.07	117
Obitelj vas ne prihvata	-.15	129	-.12	118
Izbaceni ste iz vlastitog doma	.00	129	.03	118
Diskriminirani ste od ukućana	-.06	128	-.06	117
Seksualno ste iskoristavani	-.12	128	-.15	117

*p<.05; **p<.01

Bilo je za očekivati prema dosadašnjim istraživanjima da će roditelji nakon *coming out*-a svoga djeteta imati bolji odnos s djetetom bez obzira da li je početna reakcija bila negativna ili pozitivna. U ovom istraživanju pokazuje se da se kod očeva koji su imali početnu negativnu reakciju na *coming out* svog djeteta tijekom vremena odnos (s djetetom) znatno pogoršao ili je ostao isti ($\chi^2 = 19,119$ s.s.=2, $p = .00$), što je sukladno i s reakcijama majki ($\chi^2 = 28,289$ s.s.=2, $p = .00$). Oni roditelji koji su početno pozitivno reagirali pri *coming out*-u svog djeteta razvili su pozitivniji odnos ili im je odnos ostao isti.

Tablica 19. Povezanost prve reakcije roditelja/skrbnika na *coming out* s dugoročnim učincima *coming out*-a na odnos s roditeljima/skrbnicima

		Dugoročni učinci <i>coming out</i> -a u obitelji na vaš odnos s roditeljima							
		majka				otac			
		Pogoršao se naš odnos	Poboljšao se naš odnos	Naš odnos se nije promijenio	Ukupno	Pogoršao se naš odnos	Poboljšao se naš odnos	Naš odnos se nije promijenio	Ukupno
Prva reakcija na coming out:	Negativna	28	10	31	69	17	4	16	37
	Pozitivna	1	23	23	47	2	15	22	39
Ukupno		29	33	54	116	19	19	38	76

Jedan od konzistentnih rezultata istraživanja na području predrasuda pokazuje da upoznatost osoba s predmetom odnosno subjektima predrasuda smanjuje negativne stavove prema njima te umanjuje postojeće diskriminirajuće ponašanje. Pitali smo ispitanike/ice koliko procjenjuju da su njihovi roditelji uopće upoznati s LGBT tematikom te dobivene odgovore usporedili s njihovim pozitivnim odnosno negativnim reakcijama na *coming out*. Uočava se da je značajno veći broj majki ($\chi^2 = 20,325$ s.s.=1, $p = .00$), kao i očeva ($\chi^2 = 9,960$ s.s.=1, $p = .002$) koji nisu upoznati s LGBT tematikom imao negativnu reakciju pri *coming out*-u svog djeteta, što i dalje potvrđuje nalaze da je poznavanje sadržaja i problematike nužan uvjet u razbijanju negativnih stavova.

Tablica 20. Povezanost prve reakcije roditelja/skrbnika na *coming out* s upoznatosti roditelja/skrbnika s LGBTIQ literaturom

		Upoznatost roditelja s LGBTIQ tematikom					
		majka			otac		
		Nije upoznata	Upoznata je	Ukupno	Nije upoznat	Upoznata je	Ukupno
Prva reakcija na coming out:	Negativna	65	5	70	37	4	41
	Pozitivna	28	20	48	24	16	40
Ukupno		93	25	118	61	20	81

4.8. Komentari i dodatna razmišljanja ispitanica/ka

Svaka čast na pokretanju ove kampanje i hvala. (26 godina)

Teško je započeti temu coming out-a, a kad ju započnem ne shvaćaju me ozbiljno zbog mojih godina i misle da je to samo faza. Zapravo ni sama nisam sigurna da li je to što sam napravila bio coming out ili ne... (15 godina)

Samo riječi pohvale svima vama kojima je stalo... hvala vam. P.S. neznanje i krivo tumačenje ljudi koji su na vlasti, te prevelika uloga crkve u svemu koči mnoge teme i ljudi s problemima bila spolne orijentacije ili rodne identifikacije, dosta toga se krivo tumači, o svemu tome govori neznanje tih ljudi koje se onda širi dalje. S predrasudama se ne rađamo već ih učimo... (21 godina)

Šteta da ne postoje od države promovirani info-centri/forumi/savjetovanja gdje bi se roditelji i svi zainteresirani open-minded ljudi mogli informirati o drugačijim oblicima seksualnih sklonosti koje su moguće u njihove djece, prijatelja, znanaca, itd. No teško je takvo što očekivati u ovoj licemjernoj, katoličkoj i primitivnoj džamahiriji. (38 godina)

Mislim da je možda u upitnik trebao biti uvršten faktor mesta odrastanja, odnosno izloženosti identifikacijskom materijalu. Velim to, jer je meni coming out sebi bio najveći problem, i trebala sam otići iz Hrvatske da bih to shvatila - ponajviše zato jer nitko u okolini nije bio out. U tom smislu je i mojim roditeljima bilo teže obrazovati se i osvještavati na tom planu, jer nisu bili izloženi alternativnim životnim stilovima. Iako su me u potpunosti prihvatali (a bogme i moju curu, za koju mi se nerijetko čini da vole više od mene), jasno mi je da je malograđanska sredina u kojoj žive (Zadar) trajno (ako ne i vječno) ograničavajući faktor za njihov osjećaj/izričaj ponosa mnome. (31 godina)

Upitnik mi se čini dosta dug i zahtjevan; jednom sam ga već krenuo ispunjavati pa odustao kad sam video da nisam došao ni do petine. Samo i isključivo kao LGBTIQ aktivist dao sam si za zadatok i obvezu da ga ispunim, te sam to relativno nevoljko, prvenstveno pod utjecajem osjećaja odgovornosti i kolegijalnosti sada konačno, nakon duljeg odgađanja i učinio. (28 godina)

Treballi bi pitati: koliko je vremena prošlo od vremena coming out-a roditeljima (2-3 god), koliko su se stvari promijenile u tom razdoblju (u početku je bilo teško, a sad je puno bolje), kolika je podrška prijatelja sa strane (velika), kad je bio prvi coming out uopće (nekoliko godina prije nego su roditelji saznali). (22 godine)

Najvažnija je bila podrška prijatelja koji su do danas gotovo zamijenili rodbinu. Prijatelji još u srednjoškolskoj dobi su bili posve spremni prihvati me, za razliku od vlastite obitelji i roditelja. (33 godine)

Možda će se moji odgovori na ovaj upitnik činiti preružičastim, ali ja doista imam sreću što mi je obitelj takva. No, puno je više onih koji tu sreću nemaju, i to je najveća tragedija. Dobar dio problema je i u pomanjkanju općedostupnih informacija. (30 godina)

Smatram da ukoliko netko ne može prihvati našu orijentaciju i ne prihvata nas - djelomično prihvaćanje je neprihvaćanje. I smatram da je bolje sam izabrati trenutak kad ćemo nekome dati "priliku" da nas odbaci, a ne da se zavaravamo da možemo na nekoga računati. Dakle, preporučila bih outanje unatoč mogućim komplikacijama. (40 godina)

Kad ćemo se moći slobodno izraziti?.. mene strah prolaziti kroz vlastiti kvart, jer se vijest o mojim sklonostima proširila brzinom svjetlosti. Strah me i navečer kad se vraćam s posla mi nije lako, gledam hoće me netko zaskočiti. (17 godina)

Samo želim reći da je itekako lakše kada imate potporu obitelji. Makar je i ne imali znate "na čemu ste". Ja mislim da ja ne bih mogao živjeti s majkom koja mene ne prihvata. Ne želim nikoga uvrijediti, ali neprihvatljivo mi je da obitelj istjera i zamrzi člana obitelji samo zato jer je gay-to bi logičkim sljedom značilo da vas nisu ni voljeli onda. Moj bivši partner ima takvu majku i vjerojatno joj nikad neće reći, a samim time znam da će i on biti (i je) nesretan. To je bio jedan od glavnih razloga našeg prekida višegodišnje veze. Držim fige svima:-) (23 godine)

Jako dobar upitnik, detaljan i precizan, govorim to kao osoba od struke. Svaka čast. I svaka čast da se bavite ovom važnom tematikom i borite za sve nas. Veliko hvala! (27 godina)

Dosta sam toga već napisao. Puno sreće u radu. Za dostojanstvo od drugih trebamo prvo dobiti vlastito sami od sebe. (24 godine)

Volio bih da možemo pokrenuti akciju za pomoći roditeljima i obitelji u prihvaćanju članova gay/bi/trans orientacije uz pomoć psihologa. (22 godine)

Sretna sam što postoje ovakve stranice, organizacije gdje mogu saznati nešto o osobama sličnim meni i njihovim problemima. Kad se sjetim prije 30 godina kad sam ja primjetila da sam drugačija od ostalih, a nisam imala nikoga s kime mogu pričat, tražila sam u knjigama, novinama odgovor, ali... užas... ne želim da nitko, ama baš nitko, prođe tu muku prihvaćanja sebe kao što sam ja prošla. (47 godina)

5. ZAKLJUČAK

„Osjećam potrebu za coming out-om, svakī dan sve više. Teško mi je živjeti u laži, teško mi je zbog toga što me roditelji zapravo ne poznaju, a nisu toga niti svjesni. Ne mogu s njima podijeliti tugu ili sreću zbog djevojke, koja meni znači tako puno, a za njih niti ne postoji...“ (23 godine)

Nemogućnost izražavanja vlastitog identiteta unutar obitelji može dovesti do brojnih poteškoća za pojedinca/ku, a manifestira se ne samo kroz disfunkcionalne odnose i komunikaciju unutar same obitelji, već vodi i nemogućnosti ostvarivanja kvalitetnih veza i odnosa u svim segmentima života te obično rezultira i drugim psihičkim i fizičkim tegobama.

Gotovo četiri petine sudionika/ca provedenog istraživanja smatra kako je važno da roditelji znaju za njihovu seksualnu orientaciju, odnosno spolni/rodnici identitet te osjećaju snažnu potrebu da se prestanu skrivati i to podijele s njima. Kao najčešću motivaciju, odnosno razlog zbog kojeg žele biti otvoreni sa članovima/cama svoje obitelji sudionici/ce navode želju da žive svoj život u potpunosti i bez skrivanja, pravo da ih se u cijelosti poštuje, ne žele živjeti u laži, ne žele živjeti u strahu te žele da roditelji sudjeluju u njihovom životu i budu im podrška. Dosadašnje studije pokazale su kako coming out predstavlja izuzetno važan proces u životu LGBT pojedinca/ke na način da čini središnju priču njihovog seksualnog i/ili rodnog/spolnog identiteta, kao i da ima utjecaja na njegovo ili njezino psihološko zdravlje (King i Noelle, 2005). Vrlo je bitno imati na umu kako coming out nije samo čin razgovora s nekim o svom seksualnom i/ili rodnom identitetu/izražavanju, nego obično dugotrajan i složen proces u kojem osoba prolazi vlastitu identifikaciju i koji rezultira donošenjem niza odluka kad, kako i kome će prestati skrivati svoj identitet.

Kada se radi o roditeljima, nešto veći postotak sudionika/ca skloniji je svoj seksualni/rodnici identitet otkriti majci nego ocu (od osoba koje su same rekle svojim roditeljima, majci je reklo njih 67,5% dok je ocu reklo njih 52,9%). Ovaj je rezultat u skladu s istraživanjima Savin-Williamsa (2001) gdje su ispitanici kao glavni razlog zbog čega nisu rekli ocu o svojoj seksualnoj orientaciji i/ili rodnom identitetu naveli da se ne osjećaju dovoljno bliskim s ocem. Tome bi mogli dodati da se lezbijke, gej muškarci, biseksualne, transrodne i transeksualne osobe puno češće odlučuju otvoreno razgovarati s majkom jer smatraju da će manje burno i negativno reagirati te da će možda imati više razumijevanja nego otac. Roditelji, općenito, i kada imaju neke sumnje, samoinicijativno ne pokreću razgovore s djetetom o njegovoj/njezinoj seksualnoj orientaciji, a kada to i učine u znatno većoj mjeri to čine majke. Uzmemo li u obzir i ostale članove/ice uže obitelji najveći broj ispitanika/ca najprije je o svojoj seksualnoj orientaciji i/ili rodnom identitetu razgovaralo s bratom ili sestrom, a nakon toga s majkom.

Upoznatost s temama vezanim uz coming out (proces, faze, itd.) relativno je visoka (71,3%), no valja uzeti u obzir da većina ispitanika/ca dolazi iz urbanih sredina i da imaju više ili visoko obrazovanje.

Najveća prepreka otkrivanju svoje seksualne orientacije i/ili rodnog identiteta/izražavanja roditeljima i članovima/cama obitelji predstavlja strah od njihove reakcije, odnosno očekivano nerazumijevanje, odbacivanje te verbalno i fizičko nasilje. Materijalna ovisnost o roditeljima također je vrlo bitan čimbenik i gotovo polovica sudionika/ca navodi kako žele pričekati dok ne steknu financijsku neovisnost i odsele se iz roditeljskog doma. Dio ispitanika/ca navodi kako je svjetonazor njihovih roditelja tradicionalan i konzervativan te da često slušaju komentare o tome kako su gej osobe "bolesne i perverzne", "da ih treba istrijebiti", "da to dolazi s bolesnog zapada", da su "agresivni i mentalno poremećeni" i sl. Slijedeću poteškoću koju su ispitanici/ce najviše navodili/e je strah da svojim coming out-om ne povrijeđe ili razočaraju roditelje, pretpostavljajući da će osjećati sram što im je dijete homo/biseksualne orientacije ili transrodno/transeksualno te da će skrivati ovu činjenicu od okoline. Imajući sve ovo na umu ne čudi da su dominantne emocije pri pomicanju na coming out negativnog predznaka: nervozna, nemir, tjeskoba, strah i nesigurnost. Unatoč tome, očekivano olakšanje nakon prestanka skrivanja predstavlja snažan motivator za ustrajanje u procesu otkrivanja vlastitog identiteta. Povezano s tim, ispitanici/ce navode kako coming out utječe

na povećanje samopouzdanja, bolji osjećaj o sebi i veću osnaženost samih LGBTQ osoba. Određeni dio ispitanika sagledava i širu perspektivu navodeći kako se na taj način poboljšava vidljivost LGBTQ osoba u društvu i utječe na smanjenje marginaliziranosti gej osoba.

Opisi iskustva coming out-a pružaju izuzetno emotivnu i dojmljivu sliku osjećaja i reakcija ljudi koji su napravili taj korak, ali i njihovih roditelja i zapravo najbolje oslikavaju sve poteškoće, ali i pozitivne strane otvorenog iskazivanja vlastitog identiteta. Iz ovih kratkih crtica vidi se i koliko je širok spektar roditeljskih reakcija koje se kreću od apsolutne brutalnosti i ugrožavanja života, preko zbumjenosti i nesnalaženja pa sve do potpune podrške prihvaćanja i uvažavanja. Pri samom coming out-u roditeljima LGBTQ osobe osjećaju čitav niz pomiješanih emocija. S jedne strane prisutni su nemir, tjeskoba i strah, dok istovremeno doživljavaju zadovoljstvo, ispunjenost i sreću. Složeno emocionalno iskustvo svjedoči o velikoj kompleksnosti otkrivanja vlastite seksualne orientacije i/ili rodnog identiteta/izražavanja unutar obitelji i govori o tome kako je coming out izuzetno zahtjevan i stresan proces koji od osobe traži nošenje s burom vlastitih emocija s jedne strane, i roditeljskih reakcija s druge. Imamo li na umu da većina osoba coming out napravi u adolescenciji ili ranom mladenaštvu opterećenje je još i veće.

Oko dvije trećine ispitanika smatra da bi se s diskriminacijom s kojom se susreću u okolini lakše nosilo ukoliko bi imali podršku članova/ica svoje obitelji, ali, na žalost, slučajevi da roditelji na coming out djeteta reagiraju s bezrezervnom podrškom i prihvaćanjem nisu toliko česti. Prve emocije roditelja nakon što su saznali da je njihovo dijete lezbijka, gej, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba složene su i raznolike. To može biti ljutnja, tuga, strah, iznenađenost, rezignacija, zbumjenost, nesigurnost, prihvaćanje, ljubav i različite kombinacije svega navedenog, dakle čitav niz intenzivnih emocija. Reakcije koje proizlaze iz takvoga stanja, često su, na žalost, negativne i uključuju razne vrste ignoriranja, neprihvaćanja i agresije. Kod velikog broja sudionica/ka roditelji su njihovu homo/biseksualnu orijentaciju smatrali neprirodnom, a otrilike svaku treću osobu roditelji su htjeli «izlijeci» (odlaskom kod psihologa i sl.). Neku vrstu osude doživjelo je preko 30% sudionica/ka, dok se s roditeljskim odbacivanjem suočilo oko 17% ispitanih osoba. Fizičko nasilje i to uglavnom od strane oca doživjelo je 7,4% ispitanika/ca što je svakako veliki broj i predstavlja problem koji treba najhitnije rješavati. Zaštita fizičkog integriteta žrtve, kažnjavanje nasilnika i uspostava sigurnog okruženja zadaća je, prije svega institucija pravne države, čija je zadaća štititi ustavom zajamčena prava njenih građana. Fizičko i emotivno nasilje nakon coming out-a glavni je razlog zbog kojeg je 8,8% ispitanih osoba bilo prisiljeno napustiti roditeljski dom, a veliki dio tih slučajeva u sebi je sasvim sigurno sadržavao elemente krivičnih djela. Potpuni i trajni prekid odnosa s nekim od članova/ica obitelji zbog saznanja o njihovom rodnom/spolnom identitetu odnosno seksualnoj orientaciji doživjelo je 13% sudionica/ka, što također predstavlja izvor traumatizacije pogotovo ako se radilo o članu/ici uže obitelji s kojim/kojom su bili emotivno vezani.

Ovo istraživanje pokazalo je i pozitivne primjere roditeljskih reakcija, kao što su prihvaćanje, podrška, razumijevanje i iskazivanje ljubavi. Obitelji u kojima se različitosti prihvataju, roditelji koji iskazuju razumijevanje i pružaju bezuvjetnu podršku svojoj djeci u iskazivanju i življenu u skladu s njihovim identitetom, premda u manjini, predstavljaju jedan od kanala intervencije kojim se postupno (povezivanjem roditelja sa sličnim iskustvima, međusobnim pružanjem podrške, međusobnom edukacijom roditelja, i sl.) može mijenjati opće stanje i povećavati broj pozitivnih reakcija, odnosno prihvaćanje LGBTQ osoba u obitelji.

Sam čin coming out-a ujedno implicira i vlastiti osjećaj prihvaćanja svoje seksualne orientacije što rezultira osjećajem olakšanja kao i izgradnjom pozitivnije slike o sebi. Ispitivanja pokazuju da s otkrivanjem vlastitog identiteta (kod LGBT osoba), dolazi osjećaj ponosa i zadovoljstva. Coming out tako predstavlja oslobođajući proces i osjećaj te osobe koje se za njega odluče u pravilu osjećaju olakšanje što mogu živjeti život oslobođen od pretvaranja i obmana o identitetu. I u ovome istraživanju potvrđeno je da nakon coming out-a, čak i u slučaju kada nisu doživjele roditeljsko prihvaćanje, većina sudionika/ca osjeća zadovoljstvo sobom, olakšanje, povećanje samopouzdanja te se osjećaju pozitivnije u donosu na svoj identitet. Istovremeno, značajno se smanjuje razina straha i napetosti. S druge strane, trećina ispitanika/ca nakon coming-

out-a osjeća razočaranost, tjeskobu i nemir, a manji dio sram i/ili nelagodu. Način na koji će osoba doživjeti coming-out i kako će se osjećati nakon njega najvjerojatnije ovise o nizu individualnih osobina i okolinskih faktora koji nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem te ostaju kao smjernica za buduće studije.

Navedeni podaci još jednom sugeriraju važnost potpunog i otvorenog izražavanja vlastitog identiteta, pogotovo unutar obitelji. Smanjenjem konstantnog straha i napetosti oslobada se mnoštvo blokiranih potencijala osobe, omogućava se uspostava kontrole nad vlastitim životom, razvija se samopoštovanje i uspostavljuje preduvjeti za zdravu komunikaciju, kreativnost i povezanost s drugima. Međutim, vidljivo je kako proces nije jednostavan niti jednoznačan za sve osobe.

Otvorenost komunikacije u obitelji o načinu života LGBTQ osobe nakon coming out-a nije na zavidnoj razini. Roditelji uglavnom izbjegavaju ove teme te nastoje od okoline prikriti činjenicu da im je dijete lezbijska, gej muškarac, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba, strahujući pritom od svog coming out-a.

Premda bi većina sudionica/ka koji su trenutno u vezi željela da im roditelji upoznaju partnera/icu, relativno mali broj roditelja na to pristaje, što još jednom sugerira kako potpuno prihvaćanje identiteta i života svoje djece u svim njegovim segmentima na ide glatko niti brzo. Edukacija roditelja, sama roditeljska ljubav te razgovor roditelja sa stručnim osobama, s drugim roditeljima koji prolaze kroz slično iskustvo, ali i sa samim LGBTIQ osobama, je ono što bi prema mišljenju najvećeg broja ispitanih pomoglo roditeljima da ih bolje shvate i prihvate. Mišljenja ispitanika/ca sukladna su rezultatima istraživanja koja navode vrlo slične faktore nužne za promjenu stavova i predrasuda.

Analizirajući razlike u doživljenim emocijama pri pomici na coming out dobiveni rezultati sugeriraju da lezbijke za razliku od gej muškaraca doživljavaju veće razine zadovoljstva, sigurnosti i samopouzdanja. Manje pozitivnih emocija kod gej muškaraca vjerojatno je posljedica činjenice da živimo u visoko heteronormativnom društvu s izraženim tradicionalnim vrijednostima u kojemu se mušku homoseksualnost doživjava sramotnjom i izopačenijom od ženske, uz činjenicu da se ženska seksualnost u društvu shvaća „manje ozbiljno“ te je ona u pravilu podređena muškoj seksualnosti. Poznato je da česte zapreke za coming out leže u subjektivnoj procjeni vlastite nesigurnosti i neprihvatanosti, ali i u objektivnim strahovanjima od gubitka materijalne potpore roditelja i egzistencijalne ugroženosti. Financijska samostalnost povezana je s dobi i razlozi egzistencijalne prirode izraženiji su kod mladih ispitanika, dok je kod starijih prisutan trend smanjenja potrebe da se roditeljima uopće razgovara o seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu. Religioznost roditelja, u ovom je istraživanju relativno slabo povezana sa iskazivanjem nekog od oblika emocionalnog ili fizičkog zlostavljanja nakon coming out-a.

Volio bih da možemo pokrenuti akciju za pomoć roditeljima i obitelji u prihvaćanju članova gay/bi/trans orijentacije uz pomoć psihologa. (22 godine)

Sretna sam što postoje ovakve stranice, organizacije gdje mogu saznati nešto o osobama sličnim meni i njihovim problemima. Kad se sjetim prije 30 godina kad sam ja primijetila da sam drugačija od ostalih, a nisam imala nikoga s kime mogu pričat, tražila sam u knjigama, novinama odgovor, ali ...užas...ne želim da nitko, ama baš nitko, prođe tu muku prihvaćanja sebe kao što sam ja prošla. (47 godina)

6. Literatura:

- D'Augelli, A.R., Grossman, A.H., Starks, M.T. (2005) *Parents' awareness of lesbian, gay, and bisexual youths' sexual orientation*. Journal of Marriage and Family 67, 474-482.
- D'Augelli, A.R. (2005) *Stress and adaptation among families of lesbian, gay, and bisexual youth: Research Challenges*. Journal of GLBT Family Studies, Vol. 2.
- D'Augelli, A.R. (1994) *Lesbian and gay male development: Steps toward an analysis of lesbians' and gay men's lives*. In B. Greene and G.M. Herek (Eds.), *Lesbian and gay psychology: Theory, research, and clinical applications*. Newbury Park, CA: Sage.
- Hershberger, S.L., D'Augelli, A.R. (1995) *The impact of victimization on the mental health and suicidality of lesbian, gay, and bisexual youth*. Developmental Psychology, 31, 65-74.
- Savin-Williams, R.C., Dube, E.M. (1998) *Parental reactions to their child's disclosure of a gay/lesbian identity*. Family Relations, 47, 7-13.
- Savin-Williams, R.C. (1998) *The disclosure to families of same-sex attractions by lesbian, gay, and bisexual youths*. Journal of Research on Adolescence, 8, 149-168.
- Pilkington, N.W., D'Augelli, A.R. (1995) *Victimization of lesbian, gay, and bisexual youth in community settings*. Journal of Community Psychology, 23, 34-56.
- Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ (2006.) *Procjena potreba LGBTQ zajednice u Hrvatskoj*. Rijeka: Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“
- Pikić, A., Jugović, I. (2006.) *Nasilje nad lezbijskama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj*. Zagreb: Lezbijska grupa Kontra
- Barbara, A. M., Chaim G., Doctor F. (2007) *Asking the right questions, 2 : talking about sexual orientation and gender identity in mental health, counselling, and addiction settings*
- Parmač M., (2005.) *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orientacije*
- Holtzen, David W. (1993.) *Family responses to homosexuality: Correlates to homophobia, gay/lesbian self-disclosure and parent/sibling homophobia*
- Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ (2007.) *Razumjeti i podržati – prihvatanje seksualnih i rodnih manjina u obitelji*. Rijeka: Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“

7. PRILOG 1: Tablice

Tablica 4-1. Razlozi zašto bi ispitanici/ce napravili *coming out* u obitelji

	U potpunosti se ne odnosi na mene	Djelomično se ne odnosi na mene	Djelomično se odnosi na mene	U potpunosti se odnosi na mene	N
Ne želim živjeti u laži i skrivati svoj rođni/spolni identitet i/ili seksualnu orijentaciju	7,7%	6,8%	17,1%	68,5%	222
Osjećam tjeskobu s kojom ne želim živjeti	15,4%	17,6%	28,1%	38,9%	221
Želim da roditelji sudjeluju u mom životu	19%	16,3%	29%	35,7%	221
Imam im potrebu reći	13,6%	20%	26,8%	39,5%	220
Nedostaje mi podrška obitelji	22,5%	15,3%	28,8%	33,3%	222
Želim živjeti svoj život otvoreno i u potpunosti	4,1%	5,4%	18,1%	72,4%	221
Želim ojačati/učvrstiti vezu sa svojom obiteljij	15%	22,7%	28,2%	34,1%	220
Ne želim živjeti u strahu	13,2%	12,3%	18,6%	55,9%	220
Imam pravo na to da me se poštuje	6,3%	5,8%	11,2%	76,7%	223
Osjećam se isključeno iz obitelji	39,2%	23,4%	19,8%	17,6%	222
O svemu razgovaram s majkom pa tako i o tome	48,4%	18,4%	17,5%	15,7%	223
O svemu razgovaram s ocem pa tako i o tome	69,7%	15,8%	10%	4,5%	221

Tablica 5-1. Prikaz što su ispitanice/ci doživjeli/osjećali pri *coming out*-u roditeljima

	Uopće ne osjećam	Djelomično ne osjećam	Djelomično osjećam	U potpunosti osjećam	N
Nemir	7,3%	8,9%	29,0%	54,8%	124
Tjeskobu	15,4%	13,8%	26,0%	44,7%	123
Strah	14,9%	20,7%	19,8%	44,6%	121
Ravnodušnost	54,5%	24,4%	10,6%	10,6%	123
Tugu	38,7%	15,3%	21,8%	24,2%	124
Nepovjerenje	37,4%	14,6%	28,5%	19,5%	123
Prezir/iružnju	62,6%	11,4%	13,0%	13,0%	123
Blijes/agresiju	60,9%	16,3%	12,2%	10,6%	123
Zadovoljstvo	25,8%	9,7%	33,9%	30,6%	124
Sreću	32,3%	13,7%	25,0%	29,0%	124
Ispunjenoš	26,0%	14,6%	24,4%	35,0%	123

Tablica 6-1. Da li roditelji ograničavaju Vaše izražavanje rodnog/spolnog identiteta?

	Uopće se ne odnosi na		Uglavnom se ne odnosi na		Niti se odnosi niti se ne odnosi na		Uglavnom se odnosi		U potpunosti se odnosi		N	
	majku	oca	majku	oca	majku	oca	majku	oca	majku	oca	M	D
Kazu mi da se više trebam ponašati kao „žensko“, odnosno kao „muško“	61,2%	57,8%	9,1%	6,0%	9,9%	12,0%	9,9%	12,0%	9,9%	12,0%	121	83
Bilo bi im draže da su moje ponašanje i identitet drukčiji, ali se trude privatitati me	36,0%	40,2%	13,1%	9,8%	16,4%	17,1%	18,9%	19,5%	15,6%	13,4%	122	82
Nemaju pozitivno mišljenje, ali me ne ograničavaju	32,3%	30,1%	9,9%	9,6%	24,8%	21,7%	23,1%	22,9%	9,9%	15,7%	121	83
Pridržavaju se društvene tradicije po pitanju identiteta	28,9%	21,4%	9,9%	11,9%	18,2%	15,5%	18,2%	20,2%	24,8%	31,0%	121	84
Odbijaju prihvatići moj spolni/rođni identitet	45,0%	37,3%	14,2%	13,3%	13,3%	21,7%	5,8%	8,4%	21,7%	19,3%	120	83
Tjeraju me da budem ono što nisam	58,8%	53,7%	16,0%	14,6%	5,0%	8,5%	6,7%	8,5%	13,4%	14,6%	119	82
Otvoreno izražavam svoj spolni/rođni identitet	23,3%	22,2%	7,5%	13,6%	21,7%	24,7%	13,3%	11,1%	34,2%	28,4%	120	81
U potpunosti me podržavaju	32,8%	34,1%	9,8%	8,5%	11,5%	18,3%	21,3%	18,3%	24,6%	20,7%	122	82

Tablica 12-1. Prikaz koliko otvoreno roditelji razgovaraju s okolinom o tome da im je dijete lezbijka, gej muškarac, biseksualna, transrodna ili transeksualna osoba.

	Uopće se ne odnosi na		Uglavnom se odnosi na		Niti se odnosi niti se ne odnosi na		Uglavnom se odnosi na		U potpunosti se odnosi na		N	
	majku	oca	majku	oca	majku	oca	majku	oca	majku	oca	majka	otac
Nastojte izbjegći tu temu	17,4%	11,4%	9,3%	10,1%	11,0%	6,3%	22,9%	20,3%	39,5%	51,9%	109	79
Ne govore istinu drugim osobama	18,9%	16,7%	8,1%	6,4%	13,5%	19,2%	13,5%	9,0%	46,0%	48,7%	111	78
Razgovaraju samo sa članovima obitelji	50,5%	46,6%	9,9%	14,7%	10,8%	13,3%	10,8%	10,7%	18,0%	14,7%	111	75
Osićem da imaju problem govoriti o tome, ali se trude	39,1%	37,6%	11,8%	20,8%	21,8%	18,2%	16,4%	13,0%	10,9%	10,4%	110	77
Neugodno im je razgovarati o tome	20,0%	13,3%	6,4%	5,3%	23,6%	22,7%	16,4%	18,7%	33,6%	40,0%	110	75
Samо kada ih se upita	36,4%	36,8%	14,5%	13,2%	21,8%	22,4%	13,6%	17,1%	13,6%	10,5%	110	76
Potpuno slobodno govore o tome	61,9%	67,1%	13,3%	17,1%	12,4%	6,6%	7,1%	6,6%	5,3%	2,6%	113	76

Tablica 24-1. Reakcije roditelja/skrbnika na saznanje o seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu pri coming out-u

	U potpunosti se odnosi na mene		Djelomično se ne odnosi na mene		Niti se odnosi niti se ne odnosi		Djelomično se odnosi		U potpunosti se odnosi		N	
	Majka	Otac	Majka	Otac	Majka	Otac	Majka	Otac	Majka	Otac	Majka	Otac
Željeli su me saslušati	24,6%	20,5%	11,5%	12,8%	14,8%	19,2%	12,3%	15,4%	36,9%	32,1%	122	78
Pružena mi je podrška	32,8%	26,9%	18,0%	15,4%	10,7%	15,4%	11,5%	19,2%	27,0%	23,1%	122	78
Moju seksualnu orientaciju smatrali su prirodnom	50,4%	41,2%	13,8%	18,8%	10,6%	16,3%	12,2%	11,3%	13,0%	12,4%	123	80
Moj rodni/spolni identitet smatrali su prirodnim	45,1%	41,8%	9,0%	10,1%	12,3%	15,2%	9,8%	13,9%	23,8%	19,0%	122	79
Pokazali su razumijevanje	37,1%	28,7%	13,7%	13,8%	11,3%	15,0%	14,5%	18,8%	23,4%	23,7%	124	80
Prihvitali su me	31,5%	27,5%	13,7%	11,3%	15,3%	15,0%	10,5%	13,8%	29,0%	32,4%	124	80
Osdili su homofobiju u društvu	43,9%	43,8%	12,2%	13,8%	13,0%	16,3%	11,4%	11,3%	19,5%	15,0%	123	80
Osdili su transfobiju u društvu	53,6%	57,8%	8,3%	3,8%	20,7%	19,2%	5,8%	7,7%	11,6%	11,5%	121	78
Drago im je bilo da sam im rekao/la	32,3%	29,9%	14,5%	15,0%	12,9%	15,0%	12,9%	16,3%	27,4%	23,8%	124	80
Iskazali su mi ljubav	28,9%	27,4%	13,7%	18,8%	9,7%	13,8%	17,7%	15,0%	29,0%	25,0%	124	80
Misili su da je to faza	24,2%	27,8%	11,3%	10,1%	10,5%	12,7%	21,8%	19,0%	32,2%	30,4%	124	79
Krivili su sebe za loš odgoj	37,4%	42,4%	11,4%	13,8%	15,4%	18,8%	17,9%	15,0%	17,9%	10,0%	123	80
Krivili su društvo u kojem se krećem	38,4%	45,6%	10,7%	6,2%	14,8%	13,6%	14,8%	13,6%	21,3%	21,0%	122	81
Smatrali su to nenormalnim	27,9%	23,2%	9,0%	9,8%	13,1%	13,4%	11,5%	18,3%	38,5%	35,3%	122	82
Smatrali su to perverznim	36,9%	35,4%	9,0%	7,3%	16,4%	18,3%	13,9%	14,6%	23,8%	24,4%	122	82
Hitjeli su me izlječiti (npr. odlaskom kod psihologa/injekcijama)	47,6%	50,0%	4,9%	4,9%	13,9%	14,6%	8,2%	7,3%	25,4%	23,2%	122	82
Doživio/jela sam fizičko nasilje	86,9%	81,7%	4,1%	4,9%	5,7%	6,1%	2,5%	4,9%	0,8%	2,4%	122	82
Doživio/jela sam prijetnje i zastrašivanje	76,9%	73,2%	2,5%	2,4%	7,4%	8,5%	2,5%	3,7%	10,7%	12,2%	122	82
Predbacivali su mi njihovu bol	38,5%	56,0%	7,4%	3,7%	10,7%	11,0%	17,2%	11,0%	26,2%	18,3%	122	82
Ignorirali su me	48,3%	44,4%	12,3%	13,6%	12,3%	11,1%	10,7%	13,6%	16,4%	17,3%	122	81
Odbili su razgovarati o tome	44,3%	34,6%	13,1%	14,8%	9,8%	13,6%	13,9%	14,8%	18,9%	22,2%	122	81
Pokazali su razočaranost u mene	38,9%	43,2%	6,6%	3,7%	12,4%	18,5%	15,7%	11,1%	26,4%	23,5%	121	81
Iskazali su nerazumijevanje	35,2%	36,3%	6,6%	7,5%	9,0%	10,0%	15,6%	13,8%	33,6%	32,4%	122	80
Odbacili su me	62,9%	64,6%	10,7%	8,5%	9,9%	9,8%	6,6%	6,1%	9,9%	11,0%	121	82
Iskazali su osuđivanje	44,6%	48,8%	13,2%	7,3%	9,1%	9,8%	11,6%	14,6%	21,5%	19,5%	121	82

Tablica 25. Razlozi zašto ispitanici/ce nisu otvoreni/e o svojoj SO i/ili R/SI u obitelji

	Uopće se ne odnosi na mene	Uglavnom se ne odnosi na mene	Niti se odnosi niti se ne odnosi na mene	Uglavnom se odnosi na mene	U potpunosti se odnosi na mene	N
Bojam se negativne reakcije	13,4%	9,8%	5,4%	10,7%	60,7%	112
Zbog finansijske ovisnosti o roditeljima/skrbnicima	36,7%	11,0%	12,8%	14,7%	24,8%	109
Želim sačekati dok se ne odselim od svojih roditelja	42,1%	7,3%	6,4%	16,5%	27,5%	109
Ne osjećam se spremnim/om na ovaj korak	18,9%	10,8%	18,0%	20,7%	31,6%	111
Ne osjećam se dobro kao lezbijska/gej/biseksualna osoba	65,5%	15,5%	4,4%	5,5%	9,1%	110
Ne osjećam se dobro kao transrodna/transekualna osoba	94,1%	1,0%	/	2,9%	2,0%	102
Vjerujem da je kod mene sve to samo faza	84,4%	9,2%	0,9%	3,7%	1,8%	109
Bojam se da bi me roditelji mogli izbaciti iz kuće	52,3%	9,9%	17,1%	7,2%	13,5%	111
Sram me je	39,5%	16,2%	12,6%	14,4%	17,1%	111
Ne smatram potrebnim da znaju	28,0%	18,0%	16,2%	14,4%	23,4%	111
Nisam još siguran/na u svoju seksualnu orijentaciju	74,5%	6,4%	9,1%	9,1%	0,9%	110
Nisam još siguran/na u svoj spolni/rodnii identitet	86,1%	2,8%	2,8%	7,4%	0,9%	108
Cekam da budem punoljetan/na	93,6%	0,9%	1,8%	0,9%	2,8%	109
Nemam dovoljno samopouzdanja	31,5%	11,7%	13,6%	26,1%	17,1%	111
Mislim da su moji homo/bi/transfobični	19,8%	11,7%	10,8%	18,0%	39,7%	111

8. PRILOG 2: Upitnik

1. Dob: _____

2. Mjesto stanovanja: _____

3. Spol:
- 1) Ž
 - 2) M
 - 3) transeksualna osoba
 - 4) interseksualna osoba
 - 5) spolno se ne identificiram
 - 6) nešto drugo_____

4. Rod:
- 1) Ž
 - 2) M
 - 3) transrodna osoba
 - 4) rodno se ne identificiram
 - 5) nešto drugo_____

5. Seksualna orijentacija:
- 1) homoseksualna
 - 2) biseksualna
 - 3) heteroseksualna
 - 4) nisam siguran/na
 - 5) nešto drugo_____

6. Identificiram se kao:
- 1) lezbijka
 - 2) gej
 - 3) biseksualna osoba
 - 4) transrodna osoba
 - 5) transeksualna osoba
 - 6) interseksualna osoba
 - 7) queer
 - 8) ne identificiram se
 - 9) nešto drugo_____

7. Obrazovanje:
- 1) nezavršena osnovna škola
 - 2) osnovna škola
 - 3) nezavršeno srednjoškolsko obrazovanje
 - 4) srednja škola
 - 5) viša škola
 - 6) nezavršeno visoko obrazovanje
 - 7) visoko obrazovanje
 - 8) nezavršen magisterij
 - 9) magisterij, doktorat

8. Obrazovanje roditelja/skrbnika:

(Odgovor obilježiti znakom x)

	majka/skrbnica	otac/skrbnik
nemam tu osobu		
nezavršena osnovna škola		
osnovna škola		
nezavršeno srednjoškolsko obrazovanje		
srednja škola		
viša škola		
nezavršeno visoko obrazovanje		
visoko obrazovanje		
nezavršen magisterij		
magisterij, doktorat		

9. Socijalni status:

- 1) učenik/ica
- 2) student/ica
- 3) zaposlen/a
- 4) povremeno zaposlen/a
- 5) nezaposlen/a
- 6) umirovlenik/ica
- 7) nešto drugo _____

10. Socijalni status roditelja/skrbnika:

(Odgovor obilježiti znakom x)

	majka/skrbnica	otac/skrbnik
nemam tu osobu		
zaposlen/a		
povremeno zaposlen/a		
nezaposlen/a		
umirovlenik/ica		
nešto drugo _____		

11. Živim:

- 1) sam/a
- 2) s roditeljima (i braća/sestre)
- 3) partherom/icom
- 4) cimerom/icom
- 5) nešto drugo _____

12. Kojoj religiji/vjerovanju pripadaju Vaši roditelji/skrbnici:

(Odgovor obilježiti znakom x)

	majka/skrbnica	otac/skrbnik
nemam tu osobu		
katolik/kinja		
pravoslavac/ka		
protestant/ica		
musliman/ka		
židov/ka		
ateist/kinja		
agnostik		
nešto drugo _____		

13. Da li Vaši roditelji/skrbnici prakticiraju svoju religiju/vjeru (religiozni obredi, pridržavanje načela i/ili dogmi, itd.)?

(Odgovor obilježiti znakom x)

	majka/skrbnica	otac/skrbnik
nemam tu osobu		
u potpunosti		
djelomično		
ne		
nisu religiozni		

14. Jeste li financijski ovisni o roditeljima/skrbnicima?

- 1) u potpunosti
- 2) djelomično
- 3) ne
- 4) nemam roditelje/skrbnike

15. Da li mislite da je važno da roditelji/skrbnici znaju za Vašu seksualnu orientaciju i/ili rodni/spolni identitet?

- 1) važno je
- 2) nije važno
- 3) nisam o tome razmišljao/la
- 4) nemam roditelje/skrbnike

16. Što osjećate ili ste osjećali pri pomisli na prvi coming out u obitelji? (Za svaku od dolje navedenih emocija procijenite u kojoj mjeri ste je doživjeli.)

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- uopće je ne osjećam ili je nisam osjećao/la
- 2- uglavnom je ne osjećam ili je nisam osjećao/la
- 3- uglavnom je osjećam ili sam osjećao/la
- 4- u potpunosti je osjećam ili sam je osjećao/la)

nervoza/nemir	1	2	3	4
strah	1	2	3	4
sram	1	2	3	4
tjeskoba	1	2	3	4
nesigurnost	1	2	3	4
zadovoljstvo	1	2	3	4
sigurnost	1	2	3	4
samopouzdanje	1	2	3	4
odlučnost	1	2	3	4
nešto drugo navedite što i procijenite u kojoj mjeri)	1	2	3	4

17. Napravio/la sam ili napravio/la bih coming out u obitelji jer:

(Procijenite u kojoj mjeri se navedene tvrdnje odnose na vas.)

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- u potpunosti se ne odnosi na mene
- 2- djelomično se ne odnosi na mene
- 3- djelomično se odnosi na mene
- 4- u potpunosti se odnosi na mene)

ne želim živjeti u laži i skrivati svoj rodni/spolni identitet i/ili seksualnu orientaciju	1	2	3	4
osjećam tjeskobu s kojom ne želim živjeti	1	2	3	4
želim da moji roditelji sudjeluju u mom životu	1	2	3	4
imam im potrebu reći	1	2	3	4
nedostaje mi podrška obitelji	1	2	3	4
želim živjeti svoj život otvoreno i u potpunosti	1	2	3	4
želim ojačati/učvrstiti vezu sa svojom obitelji	1	2	3	4
ne želim živjeti u strahu	1	2	3	4
imam pravo na to da me se poštuje	1	2	3	4
osjećam se isključeno iz obitelji	1	2	3	4
o svemu razgovaram s majkom pa tako i o tome	1	2	3	4
o svemu razgovaram s ocem pa tako i o tome	1	2	3	4
nešto drugo (navedite što i procijenite)	1	2	3	4

18. Da li su Vaši roditelji/skrbnici upoznati s Vašom seksualnom orientacijom i/ili rodnim/spolnim identitetom?

(Odgovor obilježiti znakom x)

	majka/skrbnica	otac/skrbnik
nemam tu osobu		
da		
ne		

19. Sljedeća dva pitanja odnose se na Vaša razmišljanja o potrebi i važnosti, kao i glavnim preprekama vezanim za otvoreni razgovor o Vašem rodnom/spolnom identitetu i/ili seksualnoj orientaciji (*coming out*) u obitelji. Molimo Vas opišite iskreno svoja razmišljanja.

a) Osjećate li/jeste li osjećali potrebu za *coming out*-om u užoj obitelji, zašto Vam je važan, u čemu vidite njegove prednosti itd.? (Na ovo pitanje možete odgovoriti bez obzira da li ste razgovarali s roditeljima o rodnom/spolnom identitetu i/ili seksualnoj orientaciji)

b) Što osjećate kao glavne poteškoće i prepreke kad razmišljate o *coming out*-u u užoj obitelji, što Vas sprječava (ili vas je sprječavalo) da otvoreno razgovarate s obitelji itd.?

20. Koliko vremena je prošlo od kad ste postali svjesni svoje seksualne orientacije i/ili rodnog/spolnog identiteta do kad ste razgovarali sa članovima obitelji o tome?

(Odgovor obilježiti znakom x)

	Manje od 6 mjeseci do godinu dana	Od 6 mjeseci do godinu	Godinu do dvije	Dvije do tri godine	Tri i više godina	Nisam rekao/la ovoj osobi	Nemam tu osobu
majka/skrbnica							
otac/skrbnik							
braća/sestre							
baka/dj							
šira obitelj							

21. Kako su članovi obitelji saznali za Vašu seksualnu orientaciju i/ili rodni/spolni identitet? (za svaku navedenu osobu/e zaokružite jedan odgovor. Tamo gdje kategorija obuhvaća više osoba, procijenite uzimajući u obzir da se odgovor odnosi na većinu osoba u toj kategoriji):

	ja sam rekla/rekao	pitali su me	nisu saznali od mene	ne znaju	nemam tu osobu
majka / skrbnica	1	2	3	4	5
otac / skrbnik	1	2	3	4	5
braća	1	2	3	4	5
baka/djed	1	2	3	4	5
šira obitelj (rodbina)	1	2	3	4	5

22. S kojom osobom u obitelji ste prvo razgovarali o Vašoj seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu (prvi *coming out* u obitelji)?

- 1) nisam rekao/la članovima/cama obitelji
- 2) s majkom/skrbnicom
- 3) s ocem/skrbnikom
- 4) s bratom/sestrom
- 5) s bakom/djedom
- 6) s više osoba istovremeno, upišite s kime _____

23. Kakva je bila prva reakcija roditelja/skrbnika? (Pri tome negativna reakcija znači neprihvatanje, nerazumijevanje, vrijedaranje, nasilje, okrivljavanje i sl., dok pozitivna reakcija znači prihvatanje, razumijevanje, podršku i sl.)
 (Odgovor obilježiti znakom x)

	majka/skrbnica	otac/skrbnik
nemam tu osobu		
nisam out		
negativna		
djelomično negativna		
pozitivna		
djelomično pozitivna		

24. Označite koje od sljedećih reakcija/stavova su najviše dominirale u reakciji roditelja/skrbnika na saznanje o Vašoj seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu (pri coming out-u). (Svaku tvrdnju procjenjujete posebno za majku/skrbnicu, a posebno za oca/skrbnika.)

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- u potpunosti se ne odnosi na mene
- 2- djelomično se ne odnosi na mene
- 3- niti se odnosi niti se ne odnosi na mene
- 4- djelomično se odnosi na mene
- 5- u potpunosti se odnosi na mene

	majka/skrbnica					otac/skrbnik				
nisam out (upišite 0)										
nemam tu osobu (upišite 6)										
željeli su me saslušati	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
pružena mi je podrška	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
moju seksualnu orientaciju smatrali su prirodnom	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
moj rođni/spolni identitet smatrali su prirodnim	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
pokazali su razumijevanje	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
prihvatali su me	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
osudili su homo/bifobiju u društvu	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
osudili su transfobiju u društvu	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
drago im je bilo da sam im rekao/la	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
iskazali su mi ljubav	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
mislili su da je to faza	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
krivili su sebe za loš odgoj	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
krivili su društvo u kojem se krećem	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
smatrali su to nenormalnim	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
smatrali su to perverznim	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
htjeli su me izlijечiti (npr. odlaškom kod psihologa/inje, psihijatra/ice)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
doživio/eila sam fizičko nasilje	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
doživio/eila sam prijetnje i zastrašivanje	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
predbacivali su mi njihovu bol	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
ignorirali su me	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
odbili su razgovarati o tome	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
pokazali su razočaranost u mene	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
iskazali su nerazumijevanje	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
odbacili su me	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
iskazali su osuđivanje	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
nešto drugo (navедите što i procijenite)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

25. Procijenite na sljedećoj skali u kojoj mjeri ste doživjeli navedene osjećaje pri prvom *coming out* roditeljima/skrbnicima:

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- uopće ne
- 2- djelomično ne
- 3- djelomično da
- 4- u potpunosti da

nisam imao/la coming out roditeljima /skrbnicima (upišite 0)				
nemam roditelje/skrbnike (upišite 6)				
nemir	1	2	3	4
tjeskobu	1	2	3	4
strah	1	2	3	4
ravnodušnost	1	2	3	4
tugu	1	2	3	4
nepovjerenje	1	2	3	4
prezir/mržnju	1	2	3	4
bijes/agresiju	1	2	3	4
zadovoljstvo	1	2	3	4
sreću	1	2	3	4
ispunjenošć	1	2	3	4

26. Opišite Vaše iskustvo *coming out*-a roditeljima/skrbnicima. Ukoliko niste imali *coming out* roditeljima/skrbnicima, već nekom drugom članu/ići obitelji, slobodno opišite svoje iskustvo. (Opišite Vaše osjećaje, misli, tijek događaja, kako ste Vi/Vaša obitelj reagirali itd.)
-

27. Da li ste nakon *coming out*-a doživjeli neki način emocionalnog ili fizičkog zlostavljanja u obitelji?

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- ne
- 2- uglavnom ne
- 3- uglavnom da
- 4- da

nisam out (upišite 0)				
prijetnje fizičkim nasiljem	1	2	3	4
fizičko nasilje	1	2	3	4
govor mržnje	1	2	3	4
verbalno zlostavljanje/vrijedanje	1	2	3	4
ignoriranje ili izbjegavanje	1	2	3	4
učinili su da se osjećate neugodno ili posramljeno	1	2	3	4
prijetnje uskraćivanjem materijalne sigurnosti	1	2	3	4
uskraćivanje materijalne sigurnosti	1	2	3	4
osjećali ste se nezaštićeno	1	2	3	4
neprihvatanje vaše veze	1	2	3	4
okrivljavanje/predbacivanje	1	2	3	4
obitelj vas ne prihvata	1	2	3	4
izbačeni ste iz vlastitog doma	1	2	3	4
diskriminirani ste od ukućana	1	2	3	4
seksualno ste iskoristavani	1	2	3	4
nešto drugo (navedite što i procijenite) _____	1	2	3	4

28. Da li ste zbog Vaše seksualne orijentacije i/ili rodnog/spolnog identiteta bili prisiljeni napustiti dom?

- 1) da
- 2) ne
- 3) moja obitelj ne zna za moju seksualnu orijentaciju i/ili rodn/spolni identitet

28.a) Ako da, zašto? _____

29. Da li je Vaš odnos s nekim/om od članova/ica obitelji trajno prekinut zbog saznanja o Vašem rodnom/spolnom identitetu i/ili seksualnoj orijentaciji?

DA

NE

NISU UPOZNATI

30. Ako da, s kojom osobom? (Ako se radi o više osoba, zaokružite više odgovora)

- 1) majkom/skrbnicom
- 2) ocem/skrbnikom
- 3) sestrom
- 4) bratom
- 5) bakom
- 6) djedom
- 7) nisam imao/la coming out
- 8) moj odnos nije prekinut s niti jednom osobom iz obitelji

31. Da li ste nakon coming out-a roditeljima/skrbnicima doživjeli nešto od navedenog? (Procijenite u kojoj se mjeri tvrdnje odnose na Vas.)

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- uopće se ne odnosi na mene
- 2- uglavnom se ne odnosi na mene
- 3- uglavnom se odnosi na mene
- 4- u potpunosti se odnosi na mene

nisam imao/la coming out (upišite 0)				
nemam roditelje/skrbnike (upišite 6)				
olakšanje	1	2	3	4
zadovoljstvo samim/samom sobom	1	2	3	4
osjećam da imam više samopouzdanja	1	2	3	4
osjećam se pozitivnije u odnosu na svoj identitet	1	2	3	4
osjećam sreću/radost/veselje	1	2	3	4
osjećam se povezaniji/a s obitelji	1	2	3	4
osjećam se prihvaćeno/voljeno	1	2	3	4
moje psihičko zdravlje je puno bolje	1	2	3	4
požalio/la sam što sam rekao/la	1	2	3	4
osjećam razočaranost	1	2	3	4
osjećam tjeskobu i nemir	1	2	3	4
osjećam sram i/ili nelagodu	1	2	3	4
osjećam strah	1	2	3	4
moje psihičko zdravlje se pogoršalo	1	2	3	4
nešto drugo (navedite što i procijenite)	1	2	3	4

- 32. Kakve je dugoročne učinke imao coming out u obitelji na Vaš odnos s roditeljima/skrbnicima? Pri tome brojevi znače sljedeće:**

- 1- ne
- 2- djelomično
- 3- da

	majka/ skrbnica	otac/ skrbnik
nemam tu osobu (upišite 6)	_____	_____
nisam imao/la coming out (upišite 0)	_____	_____
pogoršao se naš odnos	1	1
poboljšao se naš odnos	2	2
naš odnos se nije promijenio	3	3

- 33. Ako niste još razgovarali s roditeljima/skrbnicima o Vašoj seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu, zašto niste? (Navedeni su neki od mogućih razloga, za svaki procijenite u kojoj mjeri se odnosi na vas.)**

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- uopće se ne odnosi na mene
- 2- uglavnom se ne odnosi na mene
- 3- niti se odnosi niti se ne odnosi na mene
- 4- uglavnom se odnosi na mene
- 5- u potpunosti se odnosi na mene

imao/la sam coming out (upišite 0)	_____				
nemam roditelje/skrbnike (upišite 6)	_____				
bojam se negativne reakcije mojih roditelja/skrbnika	1	2	3	4	5
zbog moje finansijske ovisnosti o roditeljima/skrbnicima	1	2	3	4	5
želim sačekati dok se ne odselim od svojih roditelja/skrbnika	1	2	3	4	5
ne osjećam se spremnim/om na ovaj korak	1	2	3	4	5
ne osjećam se dobro kao lezbijka/gej/biseksualna osoba	1	2	3	4	5
ne osjećam se dobro kao transrodna/transekualna osoba	1	2	3	4	5
vjerujem da je kod mene sve to samo faza	1	2	3	4	5
bojam se da bi me roditelji mogli izbaciti iz kuće	1	2	3	4	5
sram me ja	1	2	3	4	5
ne smatram potrebnim da znaju nešto o mojoj seksualnoj orientaciji i/ili rodnom/spolnom identitetu	1	2	3	4	5
nisam još siguran/na u svoju seksualnu orientaciju	1	2	3	4	5
nisam još siguran/na u svoj rođni/spolni identitet	1	2	3	4	5
čekam da budem punoljetan/na	1	2	3	4	5
nemam dovoljno samopouzdanja	1	2	3	4	5
mislim da su moji roditelji homo/bi/transfobični	1	2	3	4	5
nešto drugo (navedite što i procijenite) _____	1	2	3	4	5

- 34. Da li s Vašom obitelji razgovarate o Vašem načinu života? (npr. otvoreno razgovarate o Vašem privatnom životu, o Vašem/oj partneru/ici, o problemima s kojima se susrećete a vezani su uz rođni/spolni identitet i/ili seksualnu orientaciju, o Vašim osjećajima/mislima i sl.)**

(Odgovor obilježiti znakom x)

	S majkom/ skrbnicom	S ocem/ skrbnikom	S bratom/ sestrom	Sa širom obitelji
nemam tu osobu				
da				
ne				
nemam potrebu				

35. Da li su Vas roditelji/skrbnici samoinicijativno pitali detaljnije o Vašem načinu života?

- 1) nemam roditelje/skrbnike
- 2) nisam out
- 3) pitaju sve što ih zanima
- 4) povremeno nešto pitaju
- 5) nikada ne pitaju
- 6) izbjegavaju tu temu

36. Ukoliko su Vaši roditelji/skrbnici upoznati s Vašim rodnim/spolnim identitetom i/ili seksualnom orientacijom, da li otvoreno razgovaraju o tome s drugim osobama? (Procijenite za svaku tvrdnju u kojoj mjeri se odnosi na Vaše roditelje/skrbnike.)

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- uopće se ne odnosi majku/oca
- 2- uglavnom se ne odnosi majku/oca
- 3- niti se odnosi niti se ne odnosi majku/oca
- 4- uglavnom se odnosi majku/oca
- 5- u potpunosti se odnosi majku/oca

	majka/skrbница					otac/skrbnički				
nisam imao/la coming out (upišite 0)	<u> </u>					<u> </u>				
nemam te osobu (upišite 6)	<u> </u>					<u> </u>				
nastoje izbjegći tu temu	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
ne govore istinu drugim osobama	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
razgovaraju samo sa članovima obitelji	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
osjećam da imaju problem govoriti o tome, ali se trude	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
neugodno im je razgovarati o toj temi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
samo kad ih se upita	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
potpuno slobodno govore o tome	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
nešto drugo (navedite što i procijenite)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

37. Da li Vas vaši roditelji/skrbnici ograničavaju u izražavanju Vašeg rodnog/spolnog identiteta? (Procijenite za svaku tvrdnju koliko se odnosi na njih)

Pri tome brojevi znače sljedeće:

- 1- uopće se ne odnosi na njih
- 2- uglavnom se ne odnosi na njih
- 3- niti se odnosi niti se ne odnosi na njih
- 4- uglavnom se odnosi na njih
- 5- u potpunosti se odnosi na njih

	majka/skrbnički					otac/skrbnički				
nisu upoznati s mojim rodnim/spolnim identitetom (upišite 0)	<u> </u>					<u> </u>				
nemam tu osobu (upišite 6)	<u> </u>					<u> </u>				
kažu mi da se više trebam ponašati kao «žensko», odnosno kao «muško»	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
bilo bi im draže da je moje ponašanje i identitet drukčiji, ali se trude prihvati me	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
nemaju pozitivno mišljenje o tome, ali me ne ograničavaju	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
pridržavaju se društvene tradicije po pitanju spolnog/rodnog identiteta i uloga	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
odbijaju prihvati moj spolni/rodnini identitet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
tjeraju me da budem ono što nisam	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
otvoreno izražavam svoj rodnii/spolni identitet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
u potpunosti me podržavaju	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

38. Smeta li Vam kada Vas u obitelji ostovljavaju kao osobu onog roda/spola s kojim se ne identificirate?
- 1) da
 - 2) ne
 - 3) nisam transrodna/transeksualna osoba
 - 4) rodno se ne identificiram
 - 5) nisam out
39. Da li Vas opterećuje pomisao na to da je *coming out* proces koji se stalno ponavlja? (npr. kod upoznavanja novih ljudi ili na novom poslu morate s drugim osobama iznova razgovarati o Vašem rodnom/spolnom identitetu i/ili seksualnoj orijentaciji)
- 1) da
 - 2) ne
 - 3) ne mislim da je to proces
 - 4) nisam razmišljao/la o tome
40. Mislite li da biste se lakše nosili s diskriminacijom na poslu, u školi, na fakultetu itd. da imate podršku obitelji?
- 1) da
 - 2) ne
 - 3) djelomično
 - 4) ne znam
41. Da li su Vaši roditelji/skrbnici razgovarali s Vama o homo/bi/transeksualnosti tijekom Vašeg školovanja i adolescentskog razdoblja?
- (Odgovor obilježiti znakom x)
- | | o homo /
biseksualnosti | o transrodnosti /
transeksualnosti |
|--------------------------------------|----------------------------|---------------------------------------|
| nemam roditelje/skrbnike (upišite 6) | | |
| da | | |
| ne | | |
| nisam siguran/na | | |
42. Mislite li da su Vaši roditelji/skrbnici homo/bi/transfobični? (Procijenite posebno za majku/skrbnicu, a posebno za oca/skrbnika) (Odgovor obilježiti znakom x)
	majka/skrbnica	otac/skrbnik
nemam tu osobu		
da		
ne		
ne znam		
43. Da li ste (ili ste bili) u vezi s osobom istog spola?
- 1) da
 - 2) ne
44. Koje od navedenih osoba znaju da ste (ili ste bili) u vezi s osobom istog spola ?
- | | Zna | Pretpostavljam
da zna | Ne zna | Ne znam | Nemam
tu osobu |
|--|-----|--------------------------|--------|---------|-------------------|
| nisam out (upišite 0) | | | | | |
| nisam imao/la vezu s osobom istog
spola (upišite 6) | | | | | |
| majka/skrbnica | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| otac/skrbnik | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| braća | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| sestre | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| baká | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| djed | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| netko iz šireg kruga obitelji (rodbina) | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

45. Kako te osobe gledaju (ili su gledale) na Vašu vezu?

	negativno	neutralno	pozitivno	ne znaju	nemam tu osobu
nisam out (upišite 0)					
nisam imao/la vezu s osobom istog spola (upišite 6)					
majka/skrbnica	1	2	3	4	5
otac/skrbnik	1	2	3	4	5
braća	1	2	3	4	5
sestre	1	2	3	4	5
baka	1	2	3	4	5
djed	1	2	3	4	5
netko iz šireg kruga obitelji (rodbina)	1	2	3	4	5

46. Da li bi željeli da Vaši roditelji/skrbnici upoznaju Vašeg/u partnera/icu?

- 1) da
- 2) svejedno mi je
- 3) ne
- 4) ne znam
- 5) roditelji/skrbnici poznaju mog partnera/icu
- 6) nemam roditelje/skrbnike

47. Imate li dovoljno informacija o procesu, fazama i problemima s kojima se osobe susreću pri otkrivanju vlastitog rodnog/spolnog identiteta i/ili seksualne orijentacije (*coming out*)?

- 1) da
- 2) ne

48. Što mislite da je Vašim roditeljima/skrbnicima najviše pomoglo da Vas bolje shvate/prihvate?

49. Po Vašem mišljenju, koliko su Vaši roditelji upoznati s LGBTQ tematikom?

- 1) uopće nisu upoznati s tom tematikom
- 2) uglavnom nisu upoznati s tematikom
- 3) uglavnom su upoznati
- 4) u potpunosti su upoznati

50. Da li biste nam željeli još nešto reći a da Vas nismo tijekom upitnika pitali?

9. O Lezbijskoj organizaciji Rijeka „LORI“

Udruga Lori osnovana je 19. listopada 2000. god. Cilj udruge je informiranje i senzibiliziranje javnosti za prihvatanje pripadnika i pripadnika seksualnih i rodnih manjina, uklanjanje predrasuda i homo/bi/transfobije, ukidanje diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili rodnog izražavanja te promicanje vrijednosti civilnog društva, pluralizma te stvarne jednakosti u društvu.

Naša aktivnost usmjerena je na:

- edukaciju i osnaživanje same LGBTIQ zajednice
- promociju prava LGBT osoba i povećanje vidljivosti; putem promotivnog materijala, kampanja usmjerenih na osvješćivanje javnosti, suradnje s djelatnicima medija, ukazivanja na probleme LGBTIQ populacije i oblike diskriminacije
- konkretnije društveno djelovanje i povezivanje s predstavnicima drugih nevladinih organizacija koje se zalažu za ljudska prava i javno zagovaranje
- stvaranje tolerantnijeg ozračja i društva u kojem se poštuju prava svih građanki i građana

Udruga Lori je članica:

- LGBTIQ koordinacije u Hrvatskoj
- Mreže lezbijskih organizacija i aktivistkinja s područja bivše Jugoslavije
- Jugoistočno-europske Queer Mreže LGBTIQ organizacija i aktivista/kinja (SEE Q Mreža)
- ILGA-e (International Lesbian and Gay Association)
- IGLYO-a (International gay, lesbian, transgender youth organization)
- Ženske mreže Hrvatske
- Mreže mladih Hrvatske

Surađujemo s LGBTIQ udrugama, grupama, aktivistima/kinjama u zemlji i inozemstvu, kao i s drugim NVO-ima koji se zalažu za promociju i zaštitu ljudskih prava (npr. Ženska Soba (Zagreb), Iskorak (Zagreb), Kontra (Zagreb), Udruženje Q (Sarajevo, BIH), Drugo More (Rijeka), Udruga Alarm (Rijeka), Ženska Infoteka (Zagreb), itd.)

Kontakt:

Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“

Dolac 8

51 000 Rijeka

Tel/fax: +385.51.212186

Mob: +385.91.5934133

E-mail: loricure@yahoo.com

URL: www.lori.hr;

www.obitelj-bez-predrasuda.info

**Istraživanje stavova građana i građanki Hrvatske
ukoliko bi članovi/ce njihovih obitelji bili/e homo/biseksualne,
transrodne ili transeksualne osobe**

Proveo: PULS, nezavisna istraživačka agencija, 2007.

1. UVOD I METODOLOGIJA

U sklopu svoje kampanje za prihvaćanje i smanjenje diskriminacije prema pripadnicima i pripadnicama seksualnih i rodnih manjina u obitelj Lezbijska organizacija Rijeka (LORI) od agencije PULS d.o.o. naručila je istraživanje sa svrhom ispitivanja stavova građana prema manjinskim seksualnim i rodnim skupinama.

Ciljevi istraživanja su:

- Poznavanje osoba koje su pripadnici/ce spolnih ili rodnih manjina
- Stavovi ispitanika ukoliko bi njihovo dijete bilo pripadnik/ica spolne ili rodne manjine

Istraživanje je provedeno metodom telefonskog intervjuva uz korištenje CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing) sustava na uzorku punoljetnih građana Republike Hrvatske. Uzorak je nacionalno reprezentativan, dvo-etapno stratificiran (prema regiji i veličini naselja). U istraživanju je sudjelovalo 600 ispitanika.

Slučajnost uzorka je osigurana u nekoliko koraka:

- Slučajnim izborom naselja unutar stratuma – stratumi su definirani prema regiji (6 tradicionalnih regija) i veličini naselja (4 kategorije veličine naselja)
- Slučajnim odabirom telefonskog broja kućanstva
- Slučajnim izborom ispitanika/ca u kućanstvu (TCB tablice)

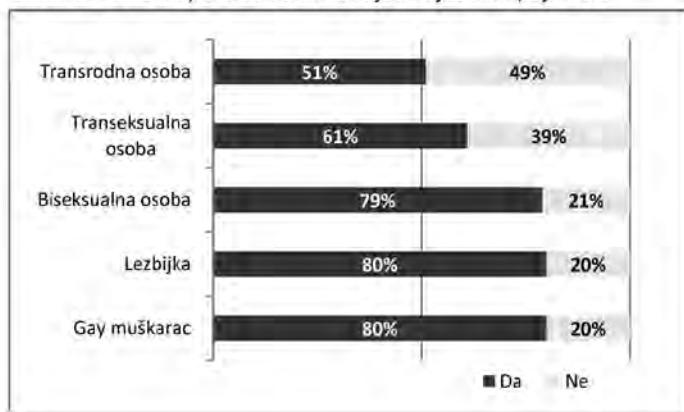
Na ovaj način je osigurana potpuna reprezentativnost uzorka, a eventualna odstupanja strukture uzorka od strukture populacije prema ključnim obilježjima kao što su spol, dob, obrazovanje i radni status naknadno su korigirana poststratifikacijom.

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

2.1 OSNOVNO POZNAVANJE POJMOVA I POZNAVANJE OSOBA KOJE SU PRIPADNICI/CE SEKSUALNIH I/ILI RODNIH MANJINA

Na samom početku bila nam je želja utvrditi koliko su pojedinci/ke upoznati/e s pojmovima vezanim uz seksualne i rodne manjine. Najviše ispitanika/ca je upoznato s pojmovima gay muškarac, lezbička i biseksualna osoba. Oko 80% ispitanika/ca navelo je kako su upoznati/e s tim pojmovima. S pojmom transeksualna osoba upoznato je nešto manje ispitanika/ca, njih 61%, dok je s pojmom transrodna osoba upoznato nešto više od polovice ispitanika/ca. Što se tiče razlika prema pojedinim socio-demografskim karakteristikama ispitanika/ca kod svih pojmljiva možemo uočiti slične trendove. Naime, sa svim pojmljivima su bolje upoznate mlađe osobe nego starije, tj. što je ispitanik/ca mlađi/a to je bolje upoznat/a s pojmljivima. Također poznavanje pojmljiva raste sa stupnjem obrazovanja, tj. što ispitanik/ca ima viši stupanj obrazovanja to je češće upoznat/a s pojmljivima. Ispitanici/ce iz urbanih dijelova su bolje upoznati/e s pojmljivima od ispitanika/ca koji/e dolaze ih ruralnih krajeva. Nivo upoznatosti s pojmljivima viši je kod ispitanika/ca iz Istre i Primorja te Dalmacije, dok je najniži kod ispitanika/ca iz Like i Banovlje.

Slika 1. Jeste li upoznati sa značenjem sljedećih pojmova

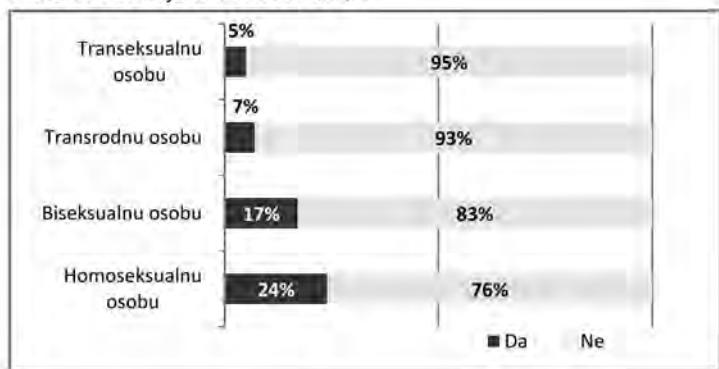

Tablica 1. Jeste li upoznati sa značenjem sljedećih pojmova?

		Lezbijka		Gej muškarac		Biseksualna osoba		Transrodna osoba		Transeksualna osoba	
		Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne
Cijeli uzorak		80%	20%	80%	20%	79%	21%	51%	49%	61%	39%
Spol	Muški	82%	18%	82%	18%	82%	18%	52%	48%	62%	38%
	Ženski	78%	22%	78%	22%	77%	23%	50%	50%	60%	40%
Dob	Do 30 godina	97%	3%	97%	3%	93%	7%	69%	31%	86%	14%
	Od 31 do 44 godina	87%	13%	87%	13%	87%	13%	58%	42%	71%	29%
	Od 45 do 60 godina	82%	18%	83%	17%	78%	22%	52%	48%	59%	41%
Obrazovanje	Više od 60 godina	56%	44%	55%	45%	62%	38%	27%	73%	37%	63%
	Osnovna škola	59%	41%	52%	48%	57%	43%	25%	75%	31%	69%
	Srednja škola	86%	14%	90%	10%	86%	14%	58%	42%	69%	31%
Tip naselja	Viša škola/Fakultet	96%	4%	96%	4%	96%	4%	73%	27%	89%	11%
	Grad	88%	12%	89%	11%	86%	14%	57%	43%	70%	30%
	Selo	69%	31%	69%	31%	71%	29%	43%	57%	49%	51%
Regija	Zagreb i okolica	82%	18%	83%	17%	83%	17%	56%	44%	64%	36%
	Sjeverna Hrvatska	70%	30%	68%	32%	75%	25%	33%	67%	47%	53%
	Slavonija	78%	22%	76%	24%	72%	28%	55%	45%	54%	46%
	Lika i Banovina	63%	37%	65%	35%	61%	39%	43%	57%	51%	49%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	91%	9%	90%	10%	87%	13%	51%	49%	69%	31%
	Dalmacija	89%	11%	92%	8%	89%	11%	60%	40%	77%	23%

Oko $\frac{1}{4}$ ispitanika/ca navelo je kako osobno poznaje homoseksualnu osobu, a njih 17% je navelo kako poznaje biseksualnu osobu. Manji broj ispitanika/ca naveo je kako poznaje transrodnu (7%) ili transeksualnu osobu (5%). Mlađe osobe kao i osobe s višem stupnjem obrazovanja češće ističu kako poznaju neku od navedenih osoba. Osobe iz Istre i Primorja češće navode kako poznaju homoseksualne i biseksualne osobe. Osobe iz Zagreba i okoline su češće od ostalih navodile kako poznaju homoseksualne, transrodne ili transeksualne osobe. Važno je istaknuti da to ukazuje na liberalnost ljudi iz tih regija, a ne činjenicu da u tim regijama ima više pripadnika/ca spolnih i/ili rodnih manjina.

Slika 2. Poznajete li Vi osobno ... ?

Tablica 2. Poznajete li Vi osobno ... - prema pojedinim demografskim karakteristikama

		Poznaju homoseksualnu osobu	Poznaju biseksualnu osobu	Poznaju transrodnu osobu	Poznaju transeksualnu osobu
Cijeli uzorak		24%	17%	7%	5%
Spol	Muški	26%	15%	7%	5%
	Ženski	21%	18%	8%	4%
Dob	Do 30 godina	32%	27%	14%	8%
	Od 31 do 44 godina	24%	18%	8%	7%
	Od 45 do 60 godina	23%	15%	6%	4%
	Više od 60 godina	18%	12%	3%	2%
Obrazovanje	Osnovna škola	12%	12%	5%	3%
	Srednja škola	25%	17%	8%	5%
	Viša škola/Fakultet	42%	24%	9%	8%
Tip naselja	Grad	25%	18%	10%	5%
	Selo	22%	15%	4%	4%
	Zagreb i okolica	30%	19%	12%	8%
Regija	Sjeverna Hrvatska	13%	13%	4%	1%
	Slavonija	19%	13%	8%	1%
	Lika i Banovina	18%	22%	4%	2%
	Istra, Primorje i Gorsk kotar	35%	24%	3%	4%
	Dalmacija	25%	15%	7%	8%

2.2 STAVOVI ISPITANIKA/CA UKOLIKO BI NJIHOVO DIJETE BILO HOMOSEKSUALNE ILI BISEKSUALNE ORIJENTACIJE

U nastavku su ispitanici/ce upitani/e da procijene koliko je vjerojatno da bi reagirali na određene načine u situaciji ukoliko bi saznali da je njihovo dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije. Na taj način željelo se utvrditi načelni način reagiranja osoba ukoliko bi se našle u takvoj situaciji.

Oko 70% ispitanika/ca smatra kako bi vrlo vjerojatno u toj situaciji svom djetetu pokušalo objasniti kako to nije prirodno, a njih 9% smatra da je takva reakcija donekle vjerojatna. Manji dio ispitanika, njih 9% smatra kako je malo vjerojatno da bi tako reagirali, a njih 7% navodi kako uopće nije vjerojatno kako bi tako reagirali. Osobe mlađe od 30 godina, osobe s višim obrazovanjem, osobe iz urbanih naselja, osobe iz Zagreba te iz Istre rjeđe navode kako bi pokušali svojem djetetu objasniti kako to nije prirodno.

Oko 59% ispitanika/ca smatra kako je vrlo vjerojatno da bi bili iskreno razočarani kada bi njihovo dijete bilo homoseksualne ili biseksualne orijentacije. Sličan postotak, njih 61% smatra kako bi vrlo vjerojatno bilo šokirano. Osobe s nižim obrazovanjem, osobe iz Slavonije te Like i Banovine češće ističu kako bi vjerojatno bili šokirani. Razočaranje kao vjerojatnu reakciju češće ističu muškarci, niže obrazovane osobe, stariji ispitanici, osobe iz ruralnih krajeva te osobe iz Slavonije.

Nešto više od 1/3 ispitanika/ca, njih 36%, ističe kako bi vrlo vjerojatno pokazali potpuno razumijevanje, a 21% smatra kako bi donekle vjerojatno reagirali s potpunim razumijevanjem. Razumijevanje kao vjerojatnu reakciju češće navode žene, osobe do 45 godina, obrazovanje osobe, osobe iz Zagreba i okolice te osobe iz urbanih dijelova zemlje.

Oko ¼ ispitanika/ca vjeruje da bi homoseksualnost ili biseksualnost svojeg djeteta prihvatali kao potpuno normalno, a još njih 19% misli kako bi donekle vjerojatno tako reagirali. Više od 1/3 ispitanika smatra kako uopće nije vjerojatno kako bi to prihvatali kao potpuno normalno. Žene, osobe mlađe od 60 godina, osobe s višim obrazovanjem i osobe iz urbanih dijelova češće ističu kako bi takvu situaciju prihvatile kao potpuno normalnu. Ispitanici iz Like najrjeđe ističu kako bi takvu situaciju prihvatile kao potpuno normalnu.

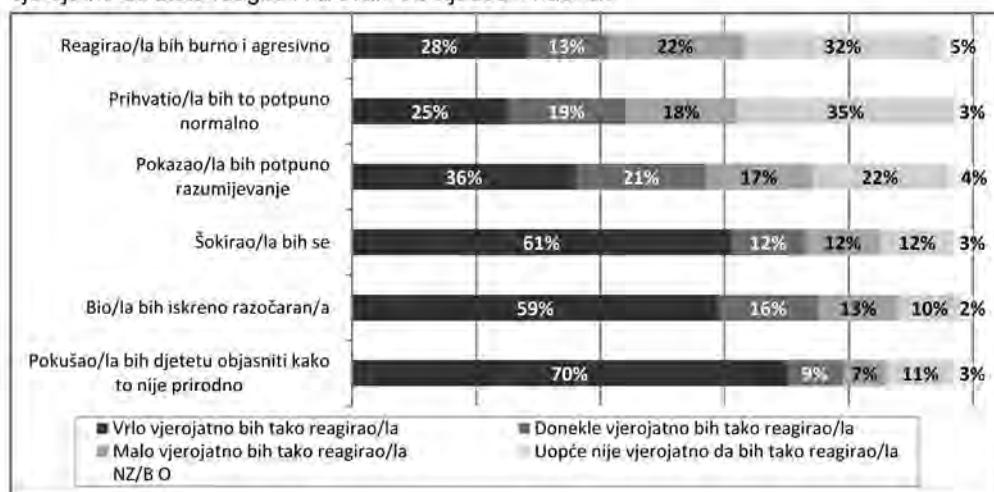
Dio ispitanika, njih 28%, smatra kako bi vrlo vjerojatno reagirali burno i agresivno. Moguću burnu reakciju češće ističu muškarci, osobe s osnovnim ili srednjim obrazovanjem te osobe iz Like i Banovine.

Osobe koje su roditelji (bez obzira na dob djeteta) češće od osoba koje nisu roditelji navode kako bi vjerojatno bili šokirani, kako bi djetetu pokušali objasniti kako to nije prirodno te kako bi iskreno bili razočarani. Osobe koje nisu roditelji češće smatraju kako bi to prihvatali kao potpuno normalno. Osobe koje nisu roditelji su prvenstveno mlade osobe, koje u većoj mjeri pokazuju veću otvorenost i manje predrasuda prema osobama različitih spolnih orijentacija.

Osobe koje navode kako poznaju homoseksualnu ili biseksualnu osobu bi u većoj mjeri pokazale razumijevanje te prihvatile to kao normalno od osoba koje navode kako ne poznaju osobe tih spolnih orijentacija. Također bi u manjoj mjeri reagirale burno, šokom ili bi pokušale to objasniti kao nešto neprirodno.

Oko 2/3 ispitanika/ca koji/e bi prihvatali/e homoseksualnost ili biseksualnost svojeg djeteta podržalo bi svoje dijete u odluci da promjeni spol.

Slika 3. Ukoliko biste saznali da je Vaše dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije koliko je vjerojatno da biste reagirali na svaki od sljedećih načina?

Tablica 3. Ukoliko biste saznali da je Vaše dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije koliko je vjerojatno da biste reagirali na svaki od slijedećih načina? - prema pojedinim demografskim karakteristikama

		Pokazao/la bih potpuno razumijevanje		Šokirao/la bih se		Pokušao/la bih djetetu objasniti kako to nije prirodno		Bio/la bih istreno razočaran		Privatno/la bih potpuno normalno		Reagirao/la bih burno i agresivno	
		Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam
Cijeli uzorak		57%	39%	4%	73%	24%	3%	79%	18%	3%	75%	23%	1%
Spol	Muški	51%	46%	3%	73%	23%	4%	82%	15%	3%	41%	53%	3%
	Ženski	63%	33%	5%	73%	24%	3%	77%	20%	3%	48%	55%	5%
Dob	Do 30 godina	63%	33%	4%	69%	30%	1%	65%	34%	1%	54%	51%	4%
	Od 31 do 44 god.	65%	34%	1%	75%	23%	1%	78%	21%	1%	49%	47%	4%
	Od 45 do 60 god.	55%	39%	6%	73%	24%	2%	85%	14%	1%	49%	47%	3%
	Više od 60 god.	49%	48%	3%	73%	19%	8%	81%	11%	9%	63%	33%	9%
Obrazovanje	Osnovna škola	42%	50%	8%	78%	17%	5%	82%	14%	4%	30%	65%	3%
	Srednja škola	61%	36%	2%	72%	25%	3%	82%	16%	2%	46%	50%	4%
	Viša škola/Fakultet	74%	25%	1%	67%	32%	1%	61%	37%	2%	43%	43%	4%
Tip naselja	Grad	63%	35%	2%	71%	27%	2%	75%	21%	3%	48%	48%	3%
	Selo	51%	43%	6%	75%	20%	5%	84%	15%	2%	38%	59%	3%
Regija	Zagreb i okolica	66%	30%	4%	72%	27%	1%	75%	22%	3%	46%	52%	2%
	Sjeverna Hrv.	49%	49%	2%	65%	23%	8%	82%	14%	4%	50%	46%	34%
	Slavonija	51%	47%	2%	80%	19%	1%	80%	18%	2%	46%	51%	61%
	Lika i Banovina	54%	30%	17%	79%	13%	7%	87%	8%	4%	42%	51%	7%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	57%	41%	2%	64%	34%	3%	74%	25%	1%	48%	48%	4%
	Dalmacija	62%	36%	3%	75%	23%	2%	81%	17%	2%	44%	53%	4%

Tablica 4. Ukoliko biste saznali da je Vaše dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije koliko je vjerljivo da biste reagirali na svaki od sljedećih načina? - prema tome poznaju li homoseksualnu ili biseksualnu osobu?

	Cijeli uzorak	Poznajete li Vi osobno homoseksualnu osobu?		Poznajete li Vi osobno biseksualnu osobu?	
		Da	Ne	Da	Ne
Pokazao/la bih potpuno razumijevanje	Tako bih reagirao/la	57%	74%	52%	69%
	Ne bih tako reagirao/la	39%	26%	43%	30%
	Ne znam	4%		5%	1%
Šokirao/la bih se	Tako bih reagirao/la	73%	59%	77%	59%
	Ne bih tako reagirao/la	24%	39%	19%	40%
	Ne znam	3%	2%	4%	1%
Pokušao/la bih djetetu objasniti kako to nije prirodno	Tako bih reagirao/la	79%	60%	85%	68%
	Ne bih tako reagirao/la	18%	38%	12%	29%
	Ne znam	3%	2%	3%	3%
Bio/la bih iskreno razočaran	Tako bih reagirao/la	75%	60%	80%	63%
	Ne bih tako reagirao/la	23%	40%	18%	37%
	Ne znam	1%		2%	2%
Prihvatio/la bih to potpuno normalno	Tako bih reagirao/la	44%	62%	38%	59%
	Ne bih tako reagirao/la	53%	34%	58%	38%
	Ne znam	3%	4%	3%	3%
Reagirao/la bih burno i agresivno	Tako bih reagirao/la	41%	29%	45%	28%
	Ne bih tako reagirao/la	54%	71%	49%	71%
	Ne znam	5%	1%	5%	1%

Nadalje, ispitanike/ce smo upitali koliko bi se pojedine situacije odnosile na njih ukoliko bi saznali da je njihovo dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije. Velika većina ispitanika/ca bi očekivala osudu okoline (58% vrlo vjerljivo, a 15% donekle vjerljivo). Osobe mlađe od 45 godina te osobe sa srednjim ili višim obrazovanjem češće bi očekivale osudu okoline radi spolne orijentacije svojeg djeteta od osoba s osnovnim obrazovanjem.

Oko 44% ispitanika smatra kako bi vjerljivo u potpunosti podržali svoje dijete ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orijentacije, još njih 17% smatra da je to donekle vjerljivo. Žene bi u većoj mjeri podržale svoje dijete nego muškarci. Također bi svoje dijete u nešto većoj mjeri podržale obrazovanje osobe u odnosu na stav onih s nižim obrazovanjem.

Sličan udio ispitanika, njih 45% misli kako vrlo vjerljivo ne bi odobravali homoseksualnost ili biseksualnost svojeg djeteta, a 15% to donekle vjerljivo ne bi odobravalo. Takav stav u nešto većoj mjeri zastupaju muškarci. S druge strane ovakvom su stavu nešto manje skloni mlađi ispitanici, obrazovaniji ispitanici te ispitanici iz Istre, Primorja i Gorskog kotora.

Polovica ispitanika/ca vjeruje kako bi vrlo vjerljivo poticali svoje dijete na vezu s osobama suprotnog spola. Takav stav češće zastupaju ispitanici/ce s nižim obrazovanjem.

Oko % ispitanika/ca navodi kako uopće nije vjerljivo kako bi željeli da im dijete napusti dom ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orijentacije. Muškarci, osobe starije od 45 godina,

osobe s nižim obrazovanjem, osobe iz ruralnih krajeva te ispitanici iz Slavonije češće navode kako bi željeli da im dijete napusti dom ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orientacije.

Oko 28% ispitanika/ca smatra da bi vrlo vjerojatno ignoriralo činjenicu da je dijete homoseksualne ili biseksualne orientacije. Njih 12% bi donekle vjerojatno reagiralo na taj način. Osobe koje bi reagirale ignoriranjem su češće muškarci, osobe iznad 45 godina, osobe s nižim obrazovanjem te osobe iz Sjeverne Hrvatske te Like i Banovine.

Osobe koje su roditelji češće od onih koje nisu roditelji navode kako bi činjenicu da im je dijete homoseksualne ili biseksualne orientacije pokušali ignorirati; u nešto većoj mjeri ističu kako bi krivili društvo; češće bi pokušali dijete poticati na vezu s osobama suprotnog spola te ne bi odobravali homoseksualnu ili biseksualnu orientaciju svojeg djeteta.

Ispitanici/ce koji/e imaju djecu stariju od 18 godina rjeđe ističu kako bi sve to vidjeli samo kao prolaznu fazu i kako bi očekivali osudu okoline, a češće ističu kako bi to pokušali ignorirati te kako bi željeli da im dijete napusti dom.

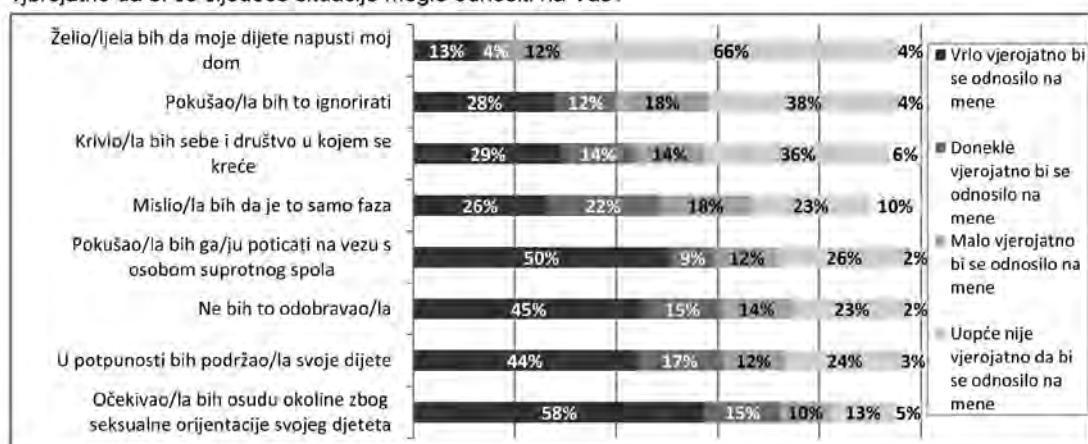
Osobe koje navode kako poznaju homoseksualne osobe češće od osoba koje navode kako ih osobno ne poznaju podržale bi svoje dijete te očekivale osude okoline. Ujedno bi rjeđe pokušale poticati svoje dijete na vezu s osobama drugog spola; rjeđe to ne bi podržavale, ne bi htjele da im dijete napusti dom te bi rjeđe optuživale sebe i društvo u kojem se dijete kreće.

One osobe koje bi bile spremne pozivati partnera ili partnericu svojeg djeteta na sva obiteljska okupljanja rjeđe bi reagirale ignoriranjem, rjeđe bi krivili društvo, rjeđe bi poticale dijete na veze s osobama suprotnog spola, rjeđe ne bi odobravale homoseksualnost (ili biseksualnost) svojeg djeteta te bi rjeđe željele da im dijete napusti dom.

Osobe koje bi pokušale sakriti homoseksualnu orientaciju svojeg djeteta češće ističu kako bi mislili da je homoseksualnost ili biseksualnost njihovog djeteta samo faza, češće bi krivili sebe i društvo u kojem se dijete kreće, češće bi poticali svoje dijete na heteroseksualnu vezu te češće ne bi odobravali homoseksualnost ili biseksualnost svojeg djeteta.

Oko ½ ispitanika/ca koji/e bi podržali/e svoje dijete ukoliko bi ono bilo homoseksualno ili biseksualno podržalo bi i svoje dijete ukoliko bi ono izrazilo želju da promijeni spol.

Slika 4. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualno ili biseksualno molim Vas da procijenite koliko je vjerojatno da bi se sljedeće situacije mogle odnositi na Vas?

Tablica 5. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualno ili biseksualno molim Vas da procijenite koliko je vjerojatno da bi se slijedeće situacije mogle odnositi na Vas? – prema pojedinim demografskim karakteristikama

		Misao/la bih da je to samo faza		Krvio/la bih sebe i društvo u kojem se kreće		U potpunosti bih podržao/la svoje dijete		Očekivao/la bih osudu okoline zbog seksualne orientacije svojeg deteta		Pokušavao/la bih ga/ju poticati na vezu s osobom suprotnog spola		Ne bih to odobravao/ia		Želio/lijela biti da moje dijete napusti moj dom										
Cijeli uzorak	49%	41%	10%	44%	50%	6%	62%	35%	3%	73%	23%	5%	60%	38%	2%	51%	37%	1%	79%	4%				
	Spol	Muški	49%	40%	11%	47%	45%	8%	56%	41%	3%	74%	21%	6%	63%	35%	2%	64%	35%	0%	22%	74%	5%	
Do 30 god.	49%	43%	9%	41%	55%	4%	67%	31%	2%	72%	24%	4%	57%	41%	1%	55%	44%	1%	56%	44%	0%	12%	87%	1%
	Dob	31 – 44 god.	53%	42%	5%	31%	66%	3%	64%	34%	3%	77%	17%	6%	55%	44%	1%	58%	40%	2%	11%	88%	1%	
Više od 60 god.	45 – 60 god.	57%	37%	6%	42%	54%	4%	70%	28%	2%	76%	21%	2%	58%	41%	1%	58%	40%	2%	11%	88%	1%		
	Obrazovanje	Srednja škola	45%	43%	11%	44%	50%	6%	61%	39%	0%	73%	24%	4%	60%	38%	1%	63%	37%	0%	21%	76%	3%	
Osnovna škola	Škola	42%	42%	15%	53%	37%	10%	52%	41%	7%	66%	26%	8%	64%	30%	6%	64%	31%	6%	23%	67%	10%		
	Vježba	44%	41%	14%	52%	39%	9%	55%	49%	5%	60%	34%	6%	68%	29%	3%	55%	33%	3%	22%	71%	8%		
Zagreb i okolica	Sj. Hrvatska	50%	40%	10%	43%	52%	5%	62%	36%	2%	77%	18%	5%	59%	39%	2%	51%	37%	2%	17%	80%	3%		
	Slavonija	51%	46%	3%	28%	70%	2%	73%	26%	1%	80%	18%	1%	46%	54%	0%	52%	47%	2%	9%	91%			
Lika i Banovina	Istra, Primorje i Gorski kotar	50%	42%	9%	47%	48%	5%	67%	32%	1%	75%	20%	5%	57%	41%	2%	58%	39%	3%	14%	82%	4%		
	Dalmacija	45%	45%	10%	35%	56%	9%	59%	35%	6%	70%	25%	4%	63%	34%	3%	56%	35%	1%	22%	74%	4%		

Tablica 6. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualno ili biseksualno molim Vas da procijenite koliko je vjerojatno da bi se sljedeće situacije mogle odnositi na Vas? - prema tome jesu li roditelji

	Cijeli uzorak	Jeste li Vi osobno roditelj?	
		Da	Ne
Broj ispitanika	600	455	145
Pokušao/la bih to ignorirati	Odnosilo bi se na mene	40%	46%
	Ne bi se odnosilo na mene	56%	50%
	Ne znam	4%	4%
Mislio/la bih da je to samo faza	Odnosilo bi se na mene	49%	50%
	Ne bi se odnosilo na mene	41%	39%
	Ne znam	10%	10%
Krivo/la bih sebe i društvo u kojem se kreće	Odnosilo bi se na mene	44%	46%
	Ne bi se odnosilo na mene	50%	47%
	Ne znam	6%	7%
U potpunosti bih podržao/la svoje dijete	Odnosilo bi se na mene	62%	60%
	Ne bi se odnosilo na mene	36%	37%
	Ne znam	3%	3%
Očekivao/la bih osudu okoline zbog seksualne orijentacije svojeg djeteta	Odnosilo bi se na mene	73%	72%
	Ne bi se odnosilo na mene	23%	23%
	Ne znam	5%	5%
Pokušao/la bih ga/ju poticati na vezu s osobom suprotnog spola	Odnosilo bi se na mene	60%	63%
	Ne bi se odnosilo na mene	38%	35%
	Ne znam	2%	2%
Nemam niti jednog rođaka/zaštitnika	Odnosilo bi se na mene	61%	64%
	Ne bi se odnosilo na mene	37%	34%
	Ne znam	2%	3%
Želio/ljela bih da moje dijete napusti moj dom	Odnosilo bi se na mene	17%	19%
	Ne bi se odnosilo na mene	79%	77%
	Ne znam	4%	5%

Tablica 7. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualno ili biseksualno molim Vas da procijenite koliko je vjerojatno da bi se sljedeće situacije mogle odnositi na Vas? – prema tome poznaju li homoseksualnu ili biseksualnu osobu?

	Cijeli uzorak	Poznajete li Vi osobno homoseksualnu osobu?		Poznajete li Vi osobno biseksualnu osobu?	
		Da	Ne	Da	Ne
Pokušao/la bih to ignorirati	Odnosilo bi se na mene	40%	40%	40%	35% 41%
	Ne bi se odnosilo na mene	56%	59%	55%	61% 55%
	Ne znam	4%	1%	5%	4% 4%
Mislio/la bih da je to samo faza	Odnosilo bi se na mene	49%	42%	51%	56% 47%
	Ne bi se odnosilo na mene	41%	53%	38%	39% 42%
	Ne znam	10%	5%	12%	4% 11%
Krivo/la bih sebe i društvo u kojem se kreće	Odnosilo bi se na mene	44%	34%	47%	35% 45%
	Ne bi se odnosilo na mene	50%	62%	47%	63% 48%
	Ne znam	6%	4%	7%	2% 7%
U potpunosti bih podržao/la svoje dijete	Odnosilo bi se na mene	62%	77%	57%	66% 61%
	Ne bi se odnosilo na mene	36%	23%	40%	33% 36%
	Ne znam	3%	0%	3%	1% 3%
Očekivao/la bih osudu okoline zbog seksualne orientacije svojeg djeteta	Odnosilo bi se na mene	73%	83%	69%	71% 73%
	Ne bi se odnosilo na mene	23%	15%	25%	27% 22%
	Ne znam	5%	1%	6%	1% 5%
	Odnosilo bi se na mene	60%	42%	65%	46% 63%
Pokušao/la bih ga/ju poticati na vezu s osobom suprotnog spola	Ne bi se odnosilo na mene	38%	57%	32%	53% 35%
	Ne znam	2%	1%	2%	1% 2%
	Odnosilo bi se na mene	61%	44%	66%	56% 62%
	Ne bi se odnosilo na mene	37%	56%	31%	43% 36%
Ne bih to odobravao/la	Ne znam	2%		3%	2% 2%
	Odnosilo bi se na mene	17%	10%	20%	16% 18%
	Ne bi se odnosilo na mene	79%	89%	75%	84% 78%
Želio/ljela bih da moje dijete napusti moj dom	Ne znam	4%	1%	5%	5% 5%

Tablica 8. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualno ili biseksualno molim Vas da procijenite koliko je vjerljavno da bi se slijedeće situacije mogle odnositi na Vas? – prema pozivanju na obiteljska okupljanja i otvorenost

Cjeli uzorak	Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualne orijentacije i da Vas druge osobe o tome upitaju, histe li to...	Biste li u toj hipotetskoj situaciji pozivati partnera ili partnericu svog djeteta na obiteljska okupljanja?	
		N/Z/BO	Ne bih
		Samo na okupljanje učestvujem djece/i	Da, na sve
		Ne znam	Ne znam
Pokušao/la bih to ignorirati	Odnosilo bi se na mene	40%	45%
	Ne bi se odnosilo na mene	56%	51%
	Ne znam	4%	4%
Mislio/la bih da je to samo faza	Odnosilo bi se na mene	49%	55%
	Ne bi se odnosilo na mene	41%	38%
	Ne znam	10%	8%
Krivo/la bih sebe i društvo u kojem se kreće	Odnosilo bi se na mene	44%	55%
	Ne bi se odnosilo na mene	50%	40%
	Ne znam	6%	5%
U potpunosti bih podržao/la svoje dijete	Odnosilo bi se na mene	62%	46%
	Ne bi se odnosilo na mene	36%	50%
	Ne znam	3%	3%
Očekivao/la bih osudu okoline zbog sexualne orijentacije svoje djeteta	Odnosilo bi se na mene	73%	71%
	Ne bi se odnosilo na mene	23%	24%
	Ne znam	5%	5%
Pokušao/la bih ga/ju poticati na vezu s osobom suprotnog spola	Odnosilo bi se na mene	60%	68%
	Ne bi se odnosilo na mene	38%	29%
	Ne znam	2%	3%
Želio/la bih da moje dijete napusti moj dom	Odnosilo bi se na mene	17%	24%
	Ne bi se odnosilo na mene	79%	71%
	Ne znam	4%	5%

U sklopu ovog poglavlja napravili smo dodatnu analizu grupiranja ispitanika/ca u skupine s obzirom na izražene stavove (klaster analiza). Rezultati analize pokazuju kako je ispitanike/ce moguće podijeliti u dvije skupine. Razlika u stavovima pripadnika/ca jedne i druge skupine prikazana je na **Slici 5.**

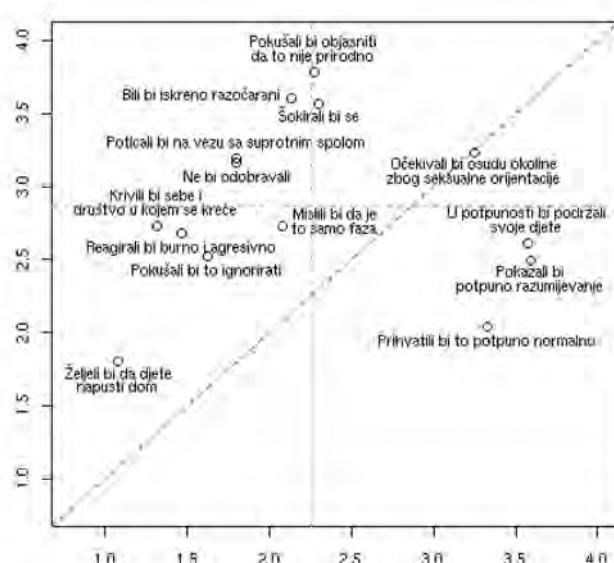
Prvu skupinu nazvali smo "Nepodržavajući", a čine ju ispitanici/ce skloniji/e sljedećim reakcijama: "Pokušali bi objasniti da to nije prirodno", "Bili bi iskreno razočarani", "Šokirali bi se", "Poticali bi na vezu sa suprotnim spolom", "Ne bi odobravali", "Krivili bi sebe i društvo u kojem se kreće", "Misili bi da je samo faza", "Reagirali bi burno i agresivno", "Pokušali bi to ignorirati" te "Željeli bi da dijete napusti dom". Drugi klaster "Podržavajući" čine ispitanici/ce koji/e su skloniji/e sljedećim reakcijama: "U potpunosti bih podržao/la svoje dijete", "Pokazao/la bih razumijevanje" te "Prihvatali bi to potpuno normalno".

Na **Slici 6.** prikazani su udjeli pojedinih klastera u ukupnom uzorku, pa tako možemo primijetiti kako $\frac{3}{4}$ ispitanika/ca bolje opisuje klaster "Nepodržavajući", a oko $\frac{1}{4}$ ispitanika/ca bolje opisuje "Podržavajući".

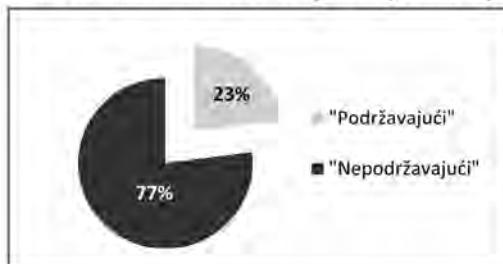
Analizirajući podatke prema demografskim karakteristikama možemo uočiti kako su "Podržavajući" u nešto većoj mjeri žene, mlađe osobe, obrazovanje osobe, osobe iz gradova te nešto češće osobe iz Istre i Primorja, Zagreba i okolice te Dalmacije. Ujedno su to češće osobe koje nemaju djecu te osobe koje poznaju homoseksualnu i/ili biseksualnu osobu.

S druge strane "Nepodržavajući" su češće muškarci, starije osobe, osobe s nižim obrazovanjem, osobe iz ruralnih dijelova zemlje te nešto češće osobe iz Slavonije.

Slika 5. Klaster analiza ispitanika/ca s obzirom na stavove i reakcije prema homoseksualnosti djeteta

Slika 6. Klaster analiza – omjer "Nepodržavajući" – "Podržavajući"

Tablica 9. Klasteri - prema pojedinim demografskim karakteristikama

		N	"Podržavajući"	"Nepodržavajući"
Cijeli uzorak		600	23%	77%
Spol	Muški	284	19%	81%
	Ženski	316	27%	73%
Dob	Do 30 godina	89	40%	60%
	Od 31 do 44 godina	147	26%	74%
	Od 45 do 60 godina	235	20%	80%
	Više od 60 godina	129	15%	85%
Obrazovanje	Osnovna škola	168	9%	91%
	Srednja škola	356	26%	74%
	Viša škola/Fakultet	76	44%	56%
Tip naselja	Grad	338	29%	71%
	Selo	262	16%	84%
Regija	Zagreb i okolica	149	27%	73%
	Sjeverna Hrvatska	107	16%	84%
	Slavonija	105	13%	87%
	Lika i Banovina	53	22%	78%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	72	36%	64%
	Dalmacija	115	27%	73%

Tablica 10. Klasteri - prema tome jesu li roditelji

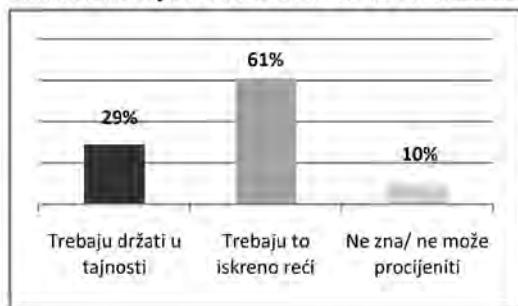
		N	"Podržavajući"	"Nepodržavajući"
Cijeli uzorak		600	23%	77%
Jeste li Vi osobno roditelj?	Da	455	19%	81%
	Ne	145	37%	63%

Tablica 11. Klasteri - prema tome poznaju li homoseksualnu ili biseksualnu osobu

		N	"Podržavajući"	"Nepodržavajući"
Cijeli uzorak		600	23%	77%
Poznajete li Vi osobno homoseksualnu osobu?		Da	141	47%
		Ne	459	16%
Poznajete li Vi osobno biseksualnu osobu?	Da	101	39%	61%
	Ne	499	20%	80%

Nešto manje od 1/3 ispitanika/ca smatra kako bi homoseksualne ili biseksualne osobe svoje veze trebale držati u tajnosti, dok njih 61% smatra kako bi to iskreno trebali reći. Oko 10% ispitanika/ca nema izražen stav prema tome trebaju li homoseksualne ili biseksualne osobe držati svoje veze u tajnosti. Ispitanici/ce stariji/e od 60 godina, osobe s nižim stupnjem obrazovanja te osobe iz Slavonije češće ističu kako bi homoseksualne ili biseksualne osobe svoje veze trebale držati u tajnosti. Osobe koje su navele kako poznaju homoseksualnu ili biseksualnu osobu u većoj mjeri ističu kako bi te osobe trebale otvoreno reći za svoje veze.

Slika 7. Trebaju li homoseksualne ili biseksualne osobe svoje veze držati u tajnosti?

Tablica 12. Trebaju li homoseksualne ili biseksualne osobe svoje veze držati u tajnosti? - prema pojedinim demografskim karakteristikama

		N	Trebaju držati u tajnosti	Trebaju to iskreno reći	NZ/BO
Cijeli uzorak		600	29%	61%	10%
Spol	Muški	284	31%	60%	9%
	Ženski	316	28%	62%	10%
Dob	Do 30 godina	89	15%	76%	9%
	Od 31 do 44 godina	147	26%	65%	8%
Obrazovanje	Od 45 do 60 godina	235	27%	62%	11%
	Više od 60 godina	129	47%	43%	9%
Tip naselja	Osnovna škola	168	36%	51%	13%
	Srednja škola	356	28%	63%	8%
Regija	Viša škola/Fakultet	76	20%	73%	8%
	Grad	338	27%	63%	10%
	Selo	262	32%	58%	10%
	Zagreb i okolica	149	24%	68%	8%
	Sjeverna Hrvatska	107	33%	56%	11%
	Slavonija	105	40%	52%	8%
	Lika i Banovina	53	23%	60%	17%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	72	22%	68%	10%
	Dalmacija	115	32%	60%	8%

Tablica 13. Trebaju li homoseksualne ili biseksualne osobe svoje veze držati u tajnosti? - prema tome da li poznaju homoseksualnu ili biseksualnu osobu

		N	Trebaju držati u tajnosti	Trebaju to iskreno reći	NZ/BO
Cijeli uzorak		600	29%	61%	10%
Poznajete li Vi osobno homoseksualnu osobu?	Da	141	23%	75%	3%
	Ne	459	31%	57%	12%
Poznajete li Vi osobno biseksualnu osobu?	Da	101	25%	71%	4%
	Ne	499	30%	59%	11%

U nastavku su ispitanici/ce bili/e upitani/e da procijene koliko bi homoseksualna ili biseksualna orientacija njihova djeteta promijenila njihov odnos s djetetom. Najviše ispitanika/ca, njih 54% smatra da bi njihov odnos s djetetom ostao nepromijenjen. Oko 8% ispitanika/ca smatra kako bi se odnos poboljšao. S druge strane, oko 28% smatra kako bi se odnos pogoršao, a 5% smatra kako bi se odnos prekinuo. Ispitanici/ce iz Like i Banovine češće od ostalih smatraju kako bi se odnos prekinuo. Mlađe osobe (do 30 godina), osobe s višim obrazovanjem te osobe iz gradova češće ističu kako se odnos ne bi promijenio. Osobe koje nisu roditelji češće navode kako smatraju da se odnos između njih i djeteta ne bi promijenio. Iako razlika nije statistički značajna može se uočiti tendencija kako osobe koje jesu roditelji u nešto većoj mjeri navode kako bi se odnos pogoršao.

Slika 8. Koliko bi takva situacija, znači da Vam je dijete homoseksualne ili biseksualne orientacije promijenila Vaš odnos s djetetom?

Tablica 14. Koliko bi takva situacija, znači da Vam je dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije promijenila Vaš odnos s djetetom? – prema pojedinim demografskim karakteristikama

		N	Odnos bi se poboljšao	Odnos se ne bi promijenio	Odnos bi se pogoršao	Odnos bi se prekinuo	Ne znam/ Ne mogu procijeniti
Cijeli uzorak		600	8%	54%	28%	5%	5%
Spol	Muški	284	9%	51%	29%	6%	5%
	Ženski	316	8%	56%	27%	3%	5%
Dob	Do 30 godina	89	5%	68%	21%	3%	4%
	Od 31 do 44 godina	147	10%	58%	23%	3%	5%
	Od 45 do 60 godina	235	8%	56%	27%	7%	3%
	Više od 60 godina	129	10%	37%	38%	4%	12%
Obrazovanje	Osnovna škola	168	8%	42%	32%	8%	9%
	Srednja škola	356	10%	56%	27%	4%	4%
	Viša škola/Fakultet	76	3%	72%	20%	1%	4%
Tip naselja	Grad	338	9%	57%	25%	3%	7%
	Selo	262	8%	51%	32%	7%	3%
Regija	Zagreb i okolica	149	4%	61%	28%	2%	5%
	Sjeverna Hrvatska	107	7%	55%	30%	3%	6%
	Slavonija	105	15%	49%	29%	5%	2%
	Lika i Banovina	53	8%	42%	23%	15%	11%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	72	12%	57%	23%	5%	3%
	Dalmacija	115	8%	53%	29%	3%	7%

Tablica 15. Koliko bi takva situacija, znači da Vam je dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije promijenila Vaš odnos s djetetom? – prema tome jesu li roditelji

		N	Odnos bi se poboljšao	Odnos se ne bi promijenio	Odnos bi se pogoršao	Odnos bi se prekinuo	Ne znam/ Ne mogu procijeniti
Cijeli uzorak		600	8%	54%	28%	5%	5%
Jeste li Vi osobno roditelj?	Da	455	9%	51%	29%	5%	6%
	Ne	145	7%	63%	22%	4%	3%

Gotovo 2/3 ispitanika/ca smatra kako bi na pitanje o spolnoj orijentaciji svojeg djeteta odgovorili iskreno, njih 22% kaže kako bi pokušali sakriti tu činjenicu, a 8% samostalno navodi kako bi pokušalo izbjegći taj odgovor. Iskreno bi češće odgovorile osobe mlađe od 60 godina te obrazovanje osobe. Osobe koje imaju djecu mlađu od 10 godina kao i oni s djecom između 10 i 18 godina češće ističu kako bi iskreno odgovorili na upit o spolnoj orijentaciji svojeg djeteta ukoliko bi ono bilo homoseksualne ili biseksualne orijentacije. Osobe s djecom starijom od 18 godina češće bi to pokušale sakriti. Nisu uočene značajne razlike između ispitanika s obzirom na njihov stav prema očekivanju osude od strane okoline ukoliko bi njihovo dijete bilo homoseksualno i spremnosti na otvoren razgovor s okolinom o seksualnoj orijentaciji svojeg djeteta.

Slika 9. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualne orijentacije i da Vas druge osobe o tome upitaju, biste li to ...

Tablica 16. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualne orijentacije i da Vas druge osobe o tome upitaju, biste li to ... - prema pojedinim demografskim karakteristikama

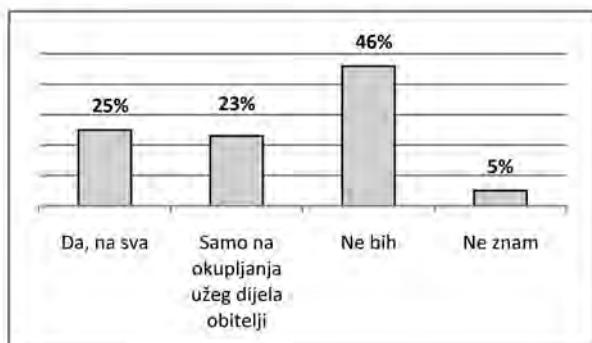
	N	Pokušali sakriti	Iskreno bih odgovorio/la	Pokušao/la bih izbjegći taj odgovor	Ne znam/ Ne mogu procijeniti
Cijeli uzorak	600	22%	64%	8%	6%
Spol					
Muški	284	25%	63%	6%	6%
Ženski	316	20%	66%	9%	6%
Dob					
Do 30 godina	89	28%	65%	4%	3%
Od 31 do 44 godina	147	11%	74%	8%	7%
Od 45 do 60 godina	235	25%	65%	5%	6%
Više od 60 godina	129	26%	52%	15%	7%
Obrazovanje					
Osnovna škola	168	26%	59%	9%	6%
Srednja škola	356	21%	65%	8%	6%
Viša škola/Fakultet	76	17%	72%	6%	6%
Tip naselja					
Grad	338	22%	63%	9%	6%
Selo	262	22%	66%	6%	6%
Regija					
Zagreb i okolica	149	27%	59%	7%	7%
Sjeverna Hrvatska	107	22%	68%	4%	6%
Slavonija	105	20%	70%	6%	4%
Lika i Banovina	53	22%	52%	11%	14%
Istra, Primorje i Gorski kotar	72	22%	63%	11%	4%
Dalmacija	115	18%	68%	10%	5%

Tablica 17. Ukoliko bi Vaše dijete bilo homoseksualne orijentacije i da Vas druge osobe o tome upitaju, biste li to ... - prema tome jesu li roditelji

	N	Pokušali sakriti	Iskreno bih odgovorio/la	Pokušao/la bih izbjegći taj odgovor	Ne znam/ Ne mogu procijeniti
Cijeli uzorak	600	22%	64%	8%	6%
Jeste li Vi osobno roditelj?	Da	455	21%	65%	7%
	Ne	145	24%	63%	9%
Imate li dijete mlađe od 10 god.?	Da	106	12%	76%	5%
	Ne	349	24%	61%	8%
Imate li dijete između 10 i 18 god.?	Da	117	13%	76%	3%
	Ne	339	24%	61%	9%
Imate li dijete starije od 18 god.?	Da	331	24%	62%	8%
	Ne	124	14%	72%	5%

Ukoliko bi im dijete bilo homoseksualno ili biseksualno, 1/4 ispitanika/ca bi partnera ili partnericu svojeg djeteta pozivali na sva obiteljska okupljanja, a njih 23% bi pozivali na okupljanja uže obitelji. Nešto manje od polovice ispitanika/ca, njih 46%, ne bi pozivalo partnera ili partnericu svojeg djeteta na obiteljska okupljanja. Na sva obiteljska okupljanja češće bi partnera ili partnericu pozivale žene, mlađe osobe i osobe s visokim stupnjem obrazovanja. Muškarci, starije osobe, osobe s osnovnim i srednjim obrazovanjem te osobe iz Slavonije češće ističu kako ne bi pozivali partnera ili partnericu svojeg djeteta ukoliko bi ono bilo homoseksualno ili biseksualno. Ispitanici koji nisu roditelji češće navode kako bi pozivali partnera ili partnericu na sva obiteljska okupljanja. Osobe koje imaju djecu između 10 i 18 godina također bi češće od onih koji nemaju djecu tih godina pozvali partnere/ice na sva okupljanja. Osobe koje imaju djecu stariju od 18 godina češće ističu kako ne bi pozivali partnere/ice na obiteljska okupljanja. To su ujedno najčešće i starije osobe te se čini kako je presudan faktor dob, a ne roditeljstvo. Osobe koje bi podržale svoje dijete ukoliko bi ono bilo homoseksualno (ili biseksualno) ujedno bi i češće bile spremne pozivati partnera ili partnericu svojeg djeteta na obiteljska okupljanja, bilo da je riječ o svim okupljanjima ili okupljanjima uže obitelji. Sličan stav ispitanici/ce pokazuju i kada je riječ o podršci transeksualnosti svojeg djeteta.

Slika 10. Biste li u toj hipotetskoj situaciji pozivali partnera ili partnericu svojeg djeteta na obiteljska okupljanja?

Tablica 18. Biste li u toj hipotetskoj situaciji pozivali partnera ili partnericu svojeg djeteta na obiteljska okupljanja? – prema pojedinih demografskim karakteristikama

	N	Da, na sva	Samo na okupljanja užeg dijela obitelji	Ne bih	Ne znam
Cijeli uzorak	600	25%	23%	46%	5%
Spol					
Muški	284	19%	24%	53%	4%
Ženski	316	31%	23%	40%	6%
Dob					
Do 30 godina	89	35%	24%	35%	6%
Od 31 do 44 godina	147	31%	24%	39%	5%
Od 45 do 60 godina	235	24%	24%	49%	4%
Više od 60 godina	129	14%	21%	57%	8%
Obrazovanje					
Osnovna škola	168	22%	20%	51%	7%
Srednja škola	356	25%	23%	47%	5%
Viša škola/Fakultet	76	34%	33%	31%	3%
Tip naselja					
Grad	338	26%	24%	45%	6%
Selo	262	24%	23%	48%	5%
Regija					
Zagreb i okolica	149	23%	32%	38%	7%
Sjeverna Hrvatska	107	27%	23%	45%	5%
Slavonija	105	15%	17%	67%	2%
Lika i Banovina	53	35%	23%	35%	7%
Istra, Primorje i Gorski kotar	72	34%	14%	47%	5%
Dalmacija	115	25%	23%	45%	7%

Tablica 19. Biste li u toj hipotetskoj situaciji pozivali partnera ili partnericu svojeg djeteta na obiteljska okupljanja? – prema tome jesu li roditelji

	N	Da, na sva	Samo na okupljanja užeg dijela obitelji	Ne bih	NZ/BO
Cijeli uzorak	600	25%	23%	46%	5%
Jeste li Vi osobno roditelj?					
Da	455	23%	23%	48%	6%
Ne	145	32%	24%	42%	3%

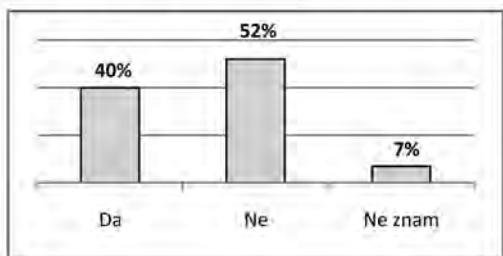
Tablica 20. Biste li u toj hipotetskoj situaciji pozivali partnera ili partnericu svojeg djeteta na obiteljska okupljanja? – s obzirom na podršku prema homo/biseksualnosti i transeksualnosti

	N	Da, na sva	Samo na okupljanja užeg dijela obitelji	Ne bih	NZ/BO
Cijeli uzorak	600	25%	23%	46%	5%
U potpunosti bih podržao/la svoje dijete – homo/biseksualnost	Odnosilo bi se na mene	370	35%	28%	33%
	Ne bi se odnosilo na mene	214	9%	17%	69%
	Ne znam	15	6%	3%	44%
U potpunosti bih podržao/la svoje dijete – transeksualnost	Tako bih reagirao/la	295	34%	28%	35%
	Ne bih tako reagirao/la	288	18%	19%	58%
	Ne znam	17		13%	54%

Nešto više od polovice ispitanika/ca (52%) smatra kako njihovo dijete, ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orientacije, ne bi trebalo imati ista prava kao i oni sami te ostali članovi društva. S druge strane, oko 40% ispitanika/ca smatra kako bi trebalo imati ista prava, dok 7% ispitanika/ca nema jasno izraženi stav o tome. Žene, osobe mlađe od 30 godina te ispitanici/ce iz Istre i Primorja češće navode kako bi njihova djeca ukoliko bi bila homoseksualne ili biseksualne orientacije trebala imati ista prava kao i ostali članovi društva. Nisu izražene razlike u stavu prema

pravima s obzirom da li su ispitanici roditelji ili ne. Osobe koje poznaju homoseksualne ili biseksualne osobe češće navode kako bi oni trebali imati ista prava kao i ostali članovi zajednice nego ispitanici/ce koji/e ne poznaju osobe homoseksualne ili biseksualne orientacije. S obzirom na poznavanje transeksualne ili transrodne osobe nisu se pokazale razlike u stavu prema pravima.

Slika 11. Bi li Vaše dijete, ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orientacije, trebalo imati ista prava kao Vi i ostali članovi društvene zajednice, npr. pravo na brak, posvajanje djeteta i sl.?

Tablica 21. Bi li Vaše dijete, ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orientacije, trebalo imati ista prava kao Vi i ostali članovi društvene zajednice, npr. pravo na brak, posvajanje djeteta i sl.? – prema pojedinim demografskim karakteristikama

		N	Da	Ne	NZ/BO
Cijeli uzorak		600	40%	52%	7%
Spol	Muški	284	33%	59%	8%
	Ženski	316	47%	46%	7%
Dob	Do 30 godina	89	48%	45%	7%
	Od 31 do 44 godina	147	37%	54%	9%
	Od 45 do 60 godina	235	40%	52%	8%
	Više od 60 godina	129	39%	55%	6%
Obrazovanje	Osnovna škola	168	43%	50%	6%
	Srednja škola	356	37%	55%	8%
	Viša škola/Fakultet	76	47%	45%	8%
Tip naselja	Grad	338	37%	54%	9%
	Selo	262	44%	50%	5%
Regija	Zagreb i okolica	149	39%	53%	8%
	Sjeverna Hrvatska	107	46%	49%	6%
	Slavonija	105	36%	59%	6%
	Lika i Banovina	53	41%	52%	7%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	72	50%	47%	3%
	Dalmacija	115	35%	53%	12%

Tablica 22. Bi li Vaše dijete, ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orientacije, trebalo imati ista prava kao Vi i ostali članovi društvene zajednice, npr. pravo na brak, posvajanje djeteta i sl.? – prema tome jesu li roditelji

		N	Da	Ne	NZ/BO
Cijeli uzorak		600	40%	52%	7%
Jeste li Vi osobno roditelj?	Da	455	40%	53%	7%
	Ne	145	41%	49%	10%

2.3. STAVOVI ISPITANIKA/CA UKOLIKO BI NJIHOVO DIJETE BILO TRANSEKSUALNO

U ovom dijelu istraživanja ispitanike/ce smo pitali da procijene kako bi reagirali/e, odnosno koje bi se situacije odnosile na njih ukoliko bi njihovo dijete odlučilo promijeniti spol.

Oko $\frac{1}{4}$ ispitanika/ca bi u situaciji da njihovo dijete odluči promijeniti spol vrlo vjerojatno svoje dijete odvelo na razgovor sa psihologom ili liječnikom. Tako bi u nešto većoj mjeri reagirali ispitanici/ce iz urbanih krajeva te ispitanici iz Zagreba i okoline i Dalmacije.

Njih nešto više od $\frac{2}{3}$ bi svoje dijete vrlo vjerojatno pokušalo odgovoriti od takve odluke, a nešto manje (63%) bi očekivalo osudu okoline. Što su ispitanici/ce obrazovani/e to rijde ističu kako bi dijete pokušali odgovoriti od takve namjere, ali zato češće ističu kako bi očekivali osudu okoline. Osudu okoline bi u nešto većoj mjeri očekivali mlađi ispitanici/ce. Ujedno bi osudu okoline u nešto većoj mjeri očekivali roditelji djece između 10 i 18 godina.

Više od polovice ispitanika/ca, njih 60%, navelo je kako bi to vrlo vjerojatno smatrali nenormalnim, a njih oko 57% vrlo vjerojatno ne bi odobravalo transeksualnost svojeg djeteta. Muškarci nešto češće od žena navode kako bi transeksualnost svojeg djeteta vidjeli kao nešto što nije normalno. Takav stav češće ističu i osobe nižeg obrazovanja. Muškarci ujedno i u nešto većoj mjeri ne bi odobravali djetetovu želju za promjenom spola. Osobe koje su roditelji češće od osoba koje to nisu ističu kako bi transeksualnost svojeg djeteta vidjeli kao nešto što nije normalno. Roditelji djece između 10 i 18 godina češće od osoba koje to nisu ističu kako ne bi odobravali djetetovu odluku da promijeni spol.

Nešto više od $\frac{1}{3}$ ispitanika/ca smatra kako bi vrlo vjerojatno u potpunosti podržalo svoje dijete u odluci da promijeni spol. Osobe starije od 30 godina te obrazovanije osobe bi češće podržale svoju djecu u odluci da promijene spol.

Nešto manje od $\frac{1}{5}$ ispitanika/ca navelo je kako bi vrlo vjerojatno ignorirali činjenicu da im dijete želi promijeniti spol. S druge strane, oko 40% ispitanika/ca smatra kako uopće ne bi na taj način reagirali. Mlađe osobe (do 45 godina) češće ističu kako ne bi ignorirali transeksualnost svojeg djeteta. Ispitanici/ce s višim obrazovanjem, osobe iz urbanih krajeva te ispitanici/ce iz Dalmacije također češće ističu kako ne bi ignorirali transeksualnost svojeg djeteta. Ispitanici/ce koji/e imaju djecu stariju od 18 godina češće ističu kako bi ignorirali činjenicu da im dijete želi promijeniti spol.

Manji dio ispitanika/ca, njih 13%, u situaciji da im dijete odluči promijeniti spol vrlo vjerojatno bi željeli da im dijete napusti dom. To su nešto češće muškarci te osobe iz Dalmacije.

Nisu uočene razlike u stavovima i relacijama ispitanika/ca s obzirom na to da li poznaju ili ne poznaju transrodnu ili transeksualnu osobu. S obzirom na mali broj ispitanika/ca koji poznaju osobe tih spolnih/rodnih orijentacija razlike u odgovorima se nisu pokazale statističke značajnima.

Tablica 23. Ukoliko bi Vaše dijete bilo transeksualno, tj. da odluci promijeniti spol, molim Vas da probate zamisli kako bi bila Vaša reakcija, tj. koliko bi se slijedeće situacije odnosele na Vas? - prema pojedinim demografskim karakteristikama

Pokušao/la biti ignorirati	Pokušao/la biti ga odgovoriti od takve odluke	Smatraj/la bi da to nije normalno		Odveo/la bih ga na razgovor s psihologom ili liječnikom		U potpunosti bih podržao/la svoje dijete		Želio/la bih da moje dijete napusti moj dom		
		Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam	Tako bih reagirao/la	Ne znam	
Cijeli uzorak	41% 53%	6%	80%	18%	2%	75%	22%	3%	85%	13%
Spol	Muški Ženski	44% 55%	5% 6%	79% 80%	18% 18%	2% 2%	80% 83%	17% 14%	86% 83%	13% 14%
Dob	Do 30 god. Od 31 do 44 god. Od 45 do 60 god. Viš od 60 god.	35% 32% 50% 41%	4% 2% 4% 12%	87% 79% 80% 75%	12% 19% 19% 20%	1% 2% 1% 2%	25% 20% 20% 25%	47% 89% 79% 81%	50% 89% 51% 51%	3% 10% 3% 14%
Obrazovanje	Osnovna škola Srednja škola Vižaška škola/Fakultet	50% 55% 40%	42% 55% 72%	8% 79% 3%	86% 19% 29%	12% 2% 1%	81% 83% 59%	17% 2% 2%	69% 54% 62%	6% 3% 1%
Tip naselja	Grad Selo	38% 45%	58% 47%	80% 80%	18% 19%	2% 2%	73% 77%	23% 21%	87% 90%	11% 9%
Regija	Zagreb Štokol. Sjeverna Hr. Slavonija Lika i Banovina Istra, Primorje i Gorski kotar Dalmacija	39% 43% 45% 50% 44% 33%	54% 6% 4% 4% 8% 5%	7% 83% 77% 77% 71% 83%	20% 14% 4% 19% 28% 15%	2% 3% 4% 5% 1% 2%	73% 80% 76% 76% 76% 75%	21% 54% 43% 57% 48% 9%	12% 4% 17% 39% 48% 4%	5% 4% 4% 7% 7% 5%

Tablica 24. Ukoliko bi Vaše dijete bilo transeksualno, tj. da odluci promijeniti spol, molim Vas da probate zamisli kakva bi bila Vaša reakcija, tj. koliko bi se sljedeće situacije odnose na Vas? – prema tome jesu li roditelji

Cijeli uzorak	Jeste li VI osoba	Da	Ne	Pokušao/la bih ga ignorirati	Pokušao/la bih ga odgovoriti od takve odluke	Smatrao/la bih da to nije normalno	Oduveo/la bih ga na rasgovor s psihologom ili liječnikom	U poipunostih podriđao/la svoje dijete	Ozekivao/la bih osudu okoline zbog transensualnosti svoje dijete	Želio/la bih da moje dijete napusti moj dom	
				Tako bih reagirao/la	Tako bih reagirao/la	Tako bih reagirao/la	Tako bih reagirao/la	Tako bih reagirao/la	Tako bih reagirao/la	Tako bih reagirao/la	
41%	53%	6%	80%	18%	2%	75%	22%	3%	85%	13%	2%
51%	51%	7%	80%	17%	2%	77%	19%	3%	84%	13%	2%
37%	42%	2%	61%	2%	79%	21%	1%	67%	29%	4%	87%

U nastavku su ispitanici/ce bili/e zamoljeni/e da procijene koliko bi transeksualnost ili transrodnost njihovog djeteta promijenila njihov odnos s djetetom. Najviše ispitanika/ca, njih 51%, smatra kako se odnos ne bi promijenio. Oko 6% smatra kako bi se odnos poboljšao, a isti postotak smatra kako bi se odnos prekinuo. Nešto manje od 1/3 ispitanika/ca smatra kako bi se odnos s djetetom pogoršao ukoliko bi dijete bilo transeksualno ili transrodno. Osobe s osnovnim obrazovanjem češće navode kako bi se odnos prekinuo nego osobe koje imaju srednje ili više obrazovanje. Analizirajući podatke prema tome imaju li ispitanici/ce djecu i ovisno o dobi djece nisu uočene statistički značajne razlike među ispitanicima/cama.

Slika 12. Koliko bi takva situacija, znači da Vam je dijete transeksualno ili transrodno, promijenila Vaš odnos s djetetom?

Tablica 25. Koliko bi takva situacija, znači da Vam je dijete transeksualno ili transrodno, promijenila Vaš odnos s djetetom? - prema pojedinim demografskim karakteristikama

		N	Odnos bi se poboljšao	Odnos se ne bi promijenio	Odnos bi se pogoršao	Odnos bi se prekinuo	Ne znam/ Ne mogu procijeniti
Cijeli uzorak		600	6%	51%	30%	6%	6%
Spol	Muški	284	5%	47%	35%	6%	7%
	Ženski	316	8%	56%	25%	5%	6%
Dob	Do 30 god.	89	5%	44%	40%	4%	7%
	Od 31 do 44 god.	147	7%	56%	30%	4%	4%
	Od 45 do 60 god.	235	5%	56%	25%	9%	5%
	Više od 60 god.	129	9%	43%	33%	4%	11%
Obrazovanje	Osnovna škola	168	9%	46%	25%	11%	9%
	Srednja škola	356	6%	51%	33%	4%	6%
	Viša škola/Fakultet	76	1%	66%	28%	2%	3%
Tip naselja	Grad	338	7%	54%	27%	4%	8%
	Selo	262	5%	48%	34%	9%	4%
Regija	Zagreb i okolica	149	3%	53%	33%	5%	6%
	Sjeverna Hrvatska	107	4%	54%	29%	6%	7%
	Slavonija	105	14%	45%	28%	9%	3%
	Lika i Banovina	53	11%	45%	19%	12%	12%
	Istra, Primorje i Gorski kotar	72	5%	56%	29%	3%	6%
	Dalmacija	115	5%	52%	34%	3%	6%

3. ZAKLJUČAK

Osnovni cilj provedenog istraživanja bio je ispitati stavove hrvatskih građana/ki prema seksualnim i rodnim manjinama u obitelji te analizirati razlike s obzirom na socio-demografske karakteristike, regiju iz koje dolaze te s obzirom na to žive li u urbanim ili ruralnim sredinama. Na samom početku nastojali smo utvrditi u kojoj su mjeri ljudi uopće upoznati s pojmovima vezanim uz seksualne i rodne manjine te koliki je udio onih koji osobno poznaju nekoga tko je pripadnik neke od tih manjina.

Većina ispitanika/ca upoznata je s pojmovima gej muškarac, lezbijska i biseksualna osoba dok u manjoj mjeri poznaju pojmove transeksualna i transrodna osoba, što je i razumljivo s obzirom da termini transeksualnost i transrodnost u našem društvu još uvijek spadaju u red „izuzetno egzotičnih“, znatno su manje prisutni u medijima i javnom govoru, a u obrazovnoj literaturi gotovo da i ne postoje. Čak je donekle i iznenađujuće što nešto više od polovice opće populacije uopće poznaje ove termine, a svakako je upitno koliko ti ljudi doista znaju njihovo značenje. Mlađi ispitanici/ce te ispitanici/ce iz urbanih sredina općenito su bolje upoznati/e sa svim navedenim pojmovima, što je i inače slučaj kada se ispituje informiranost o većini tema, a povezano je s razinom obrazovanja i otvorenosti koja je u prosjeku znatno veća kod mladih koji žive u gradskim naseljima.

Istraživanja su pokazala kako je jedan od bitnijih čimbenika u procesu otklanjanja predrasuda prema određenoj manjinskoj skupini osobno poznавanje pripadnika ili pripadnica te skupine. Gotovo četvrtina ispitanika/ca navelo je kako osobno poznaje homoseksualnu osobu, dok je onih koji poznaju biseksualne, transeksualne i transrodne osobe značajno manje. Većina onih koji su naveli da osobno poznaju pripadnicu ili pripadnika spomenutih seksualnih i rodnih manjina mlađe je dobila višeg stupnja obrazovanja te žive na području Istre i Primorja ili su s područja grada Zagreba. Dakako, ovaj podatak naravno ne znači da je u spomenutim regijama više pripadnika seksualnih i/ili rodnih manjina nego najvjerojatnije odražava „povoljniju klimu“, odnosno tolerantnije okruženje u kojoj su u ove manjine prihvaćenje i vidljivije u odnosu na ostatak Hrvatske.

Upitani da procijene koliko je vjerojatno da bi reagirali na određene načine ukoliko bi saznali da je njihovo dijete homoseksualne ili biseksualne orijentacije, oko 70% ispitanika/ca smatra kako bi vrlo vjerojatno u toj situaciji svom djitetu pokušalo objasniti kako to nije prirodno, a njih 9% smatra da je takva reakcija donekle vjerojatna. Također, oko 59% ispitanika/ca smatra kako je vrlo vjerojatno da bi u takvoj situaciji bili iskreno razočarani u svoje dijete, a sličan postotak, njih 61%, smatra kako bi vrlo vjerojatno bili šokirani. Prilično veliki dio ispitanika/ca, njih 28%, izjavilo je kako bi najvjerojatnije reagirali burno i agresivno. Dodatno zabrinjava podatak kako bi na saznanje o djitetovoj „ne-hetero“ orijentaciji negativnije reagirale osobe koje su roditelji, za razliku od ispitanika/ca koji/e nemaju djecu. Ovi podaci, još jednom, vrlo zorno pokazuju dobro poznate razloge zbog kojih je „coming out“ u većini hrvatskih obitelji izrazito težak korak nakon kojega slijedi šok, razočaranje, uvjerenje kako to nije prirodno, a počesto i fizičko nasilje. Osobe čiji su roditelji obrazovaniji, nisu stariji od 45 godina, te dolaze iz urbanih sredina imaju više šanse da dožive prihvaćanje i razumijevanje ukoliko im kažu da njihova orijentacija nije heteroseksualna. Takvi bi roditelji bili spremniji pozivati partnera ili partnericu svojeg djeteta na sva obiteljska okupljanja, rjeđe bi reagirali ignoriranjem, rjeđe bi krivili društvo, rjeđe bi poticale dijete na veze s osobama suprotnog spola, te bi rjeđe željele da im dijete napusti dom. Bitno je naglasiti da žene i oni koji poznaju homoseksualnu ili biseksualnu osobu općenito puno češće navode kako bi reagirali s razumijevanjem i prihvaćanjem za razliku od muškaraca i onih koji ne poznaju osobe ovih seksualnih orijentacija.

Premda bi oko 70% ispitanika na saznanje o djetetovoj homoseksualnosti ili biseksualnosti reagiralo negativno (razočaranjem, šokom ili agresijom), njih 54% smatra kako se njihov odnos s djetetom ne bi promijenio. Takav rezultat mogao bi ukazivati da je jedan dio roditelja, čija bi prva reakcija bila negativna, ipak spreman podržati svoje dijete i nastojati da se odnos ne pogorša. Donekle u prilog ovome ide i podatak da bi oko 2/3 ispitanika/ca (64%) o seksualnoj orijentaciji svoga djeteta govorili iskreno, odnosno ne bi pokušavali zatajiti homoseksualnost ili biseksualnost. Dakako, moramo imati na umu da su obiteljski odnosi kompleksne naravi i da bi mogli bolje procijeniti što bi se zaista događalo i u kojem smjeru bi se odnos mijenjao, trebalo bi provesti detaljnije istraživanje koje bi uključilo reakcije i stavove u konkretnim situacijama.

Kada se radi o pravima, primjerice pravu na brak, posvajanje djeteta, i sl. nešto više od polovice ispitanika/ca (52%) smatra kako njihovo dijete, ukoliko bi bilo homoseksualne ili biseksualne orijentacije, ne bi trebalo imati ista prava kao i oni sami te ostali članovi društva, dok oko 40% ispitanika/ca smatra kako bi trebalo imati ista prava (8% ispitanika nema izražen stav). Ovo su zabrinjavajući podaci jer otkrivaju činjenicu kako je više od polovice hrvatskog stanovništva spremno uskratiti osnovna prava homoseksualnim i biseksualnim osobama pa čak i ako se radi o njihovoj vlastitoj djeci.

U situaciji kada bi njihovo dijete odlučilo promijeniti spol oko ¾ ispitanika/ca bi vrlo vjerojatno svoje dijete odvelo na razgovor sa psihologom ili liječnikom, što samo po sebi nije loše, međutim podatak da oko 2/3 ispitanika/ca to smatra nenormalnim i izjavljuje da bi pokušalo odgovoriti dijete od takve odluke, otkriva najvjerojatniji izvor motivacije za posjet liječniku i psihologu. Stupanj obrazovanja i mlađa dob i u ovom su slučaju povezani s većim stupnjem prihvatanja i odobravanja djetetove odluke. Istovremeno, osobe koje su roditelji sklonije su promjeni spola smatrati nenormalnom. Na pitanje bi li transeksualnost ili transrodnost djeteta promijenila njihove odnose, obrazac odgovora sličan je kao i kada se radi o homoseksualnosti – više od polovice smatra da bi odnos ostao isti, dok nešto manje od 1/3 smatra da bi se odnos pogoršao. Ispitanici/ce s niskim stupnjem obrazovanja (osnovna škola) u znatno većoj mjeri izjavljuju kako bi najvjerojatnije prekinuli odnos sa svojim djetetom, što još jednom pokazuje važnost obrazovanja i općenito informiranosti u jačini predrasuda i s njima povezanih reakcija.

Na osnovi dobivenih razlika u stavovima i reakcijama na homoseksualnost, biseksualnost, transeksualnost i transrodnost u obitelji, ispitanike/ce je moguće podijeliti u dvije velike skupine: 1. Oni/e koji/e bi prihvatali/e i podržali/e svoje dijete, a skloniji/e su reakcijama "u potpunosti bih podržao/la svoje dijete", "smatram to potpuno normalnim", "pokazao/la bih razumijevanje"... i 2. oni/e koji/e ne bi prihvatali/e i podržali/e svoje dijete i skloniji/e su reakcijama "bio/la bih šokiran", "bio/la bih razočaran/a", "to je nenormalno", "mislio/la bih da je to samo faza", "reagirali bi burno i agresivno", "željeli bi da dijete napusti dom" i slično. Analizirajući podatke prema demografskim karakteristikama možemo uočiti kako su "Podržavajući" u nešto većoj mjeri žene, mlađe osobe, obrazovanje osobe, osobe iz gradova te nešto češće osobe iz Istre i Primorja, Zagreba i okolice te Dalmacije. Ujedno su to češće osobe koje nemaju djecu te osobe koje poznaju homoseksualnu i/ili biseksualnu osobu. S druge strane, "Nepodržavajući" su češće muškarci, starije osobe, osobe s nižim obrazovanjem, osobe iz ruralnih dijelova zemlje te nešto češće osobe iz Slavonije.

Prema rezultatima dobivenima u ovom istraživanju, obitelji u Hrvatskoj, kada se radi o seksualnim i rodnim manjinama, zasigurno nisu "obitelji bez predrasuda". Premda stavovi mlađeg, obrazovanijeg dijela stanovništva daju naslutiti određeni pozitivan trend, puno je veći broj onih obitelji u kojima vlada čvrsti patrijarhat i predrasude utemeljene na konzervativnim tradicionalističkim uvjerenjima. U takvim obiteljima zasigurno živi i odrasta i priličan broj onih čiji seksualni i rodni/spolni identitet nije u skladu s obiteljskim "vrijednostima" te je nužno pokrenuti što više aktivnosti kojima će se kroz informiranje, senzibiliziranje i edukaciju doprinijeti smanjenju predrasuda i stvaranju atmosfere sigurnosti i prihvatanja.

„Osjećam potrebu da budem prihvaćena kakva jesam, a posebno mi je važno da to bude u krugu vlastite obitelji, jer smatram da je to ono što daje snagu da se nosiš sa svime onime što donosi “vanjski” svijet.“ (28 godina)

„Moji roditelji, posebno otac, imaju vrlo tradicionalna razmišljanja. Nikad se nije pričalo o homoseksualnosti, jer je to nešto neprirodno... Moja šira obitelj je vrlo religiozna... Najviše se bojam toga da me ne bi shvatili i da me ne bi prihvatali.“ (22 godine)

„Bilo bi mi draže da se drogiraš“; prva je majčina reakcija, uslijedile su njene suze i jasno izražavanje prezira...“ (29 godina)

„Moj coming out roditeljima bilo je najgore iskustvo u mom životu i ne bih volio da se ikome tako što dogodi. Uz neprihvaćanje moje odluke, još su krivili mog dečka da me drogira, rekli su da je to sve povezano sa sotonizmom, rekli su da sam životinja i da se vratim u stanje čovjeka, te su mi također zabranili da se dalje tako ponašam. Naravno, na sve to dodali su i fizički napad u želji da me ubiju, jer sam taj cijeli mjesec bio kriv za sve što se dogodilo u kući...“ (18 godina)

„Osuđivali su i mene i moje društvo. Odmah idući dan sam prebačen u drugu školu i preseljen iz grada gdje sam isao u odličnu školu i živio preko tjedna.“ (17 godina)

„Mama je prikupila dovoljan broj informacija i stavila me pred gotov čin u razgovoru... Rekla sam da je istina. Ona me napala pregrštom argumenata (ili ih je barem ona smatrala argumentima). Iz očiju joj je sijevao bijes i mržnja, u glasu titralo je razočaranje. Na kraju je zaključila da će nanijeti zlo svojoj obitelji i da - kad jednog dana odem živjeti sa ženom - me ne želi "više nikada vidjeti".“ (25 godina)

„...Mamina reakcija bila je gotovo klasična - suze u očima te, naravno, famozna rečenica: "Jesam li ja kriva?" Nakon što smo sve razjasnili i izracionalizirali, počela je burna faza prihvaćanja, a za malo više od 6 mjeseci, mama je odlučila otići sa mnom i na Pride uz potpunu tatinu podršku :D“ (18 godina)

„Roditeljima sam poslao pismo. Otac ga je prvi pročitao, nazvao me je, bio je iznenađen, ali dao mi je i bezrezervnu podršku, a rekao je da mu je jedino žao zbog mene što neću imati djecu, a on unuke, no da to i nije presudno... Kad je rekao mami, nazvala me i ona i rekla da je ona to cijelo vrijeme i sumnjala/znala i da naravno da je u redu, te mi izrazila ljubav i podršku.“ (29 godina)

